

Mladika

Leto 2021

09 CENA 4,00 €

FOKUS:
slovenska sedanjost
in preteklost
pod drobnogledom
Aleša Mavra

Študijski dnevi DRAGA
še potrebni in privlačni

Gospodarstvo in evropski
zeleni prehod

Volitve in naša
»zamejska« identiteta

Slovo od treh zaslužnih rojakov:
Adija Daneva, Klavdija Palčiča
in Berte Vremec

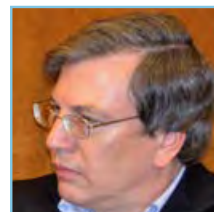
V TEJ ŠTEVILKI

9 ❖ 2021

UVODNIK	ANTENA	
03 Ivo Jevnikar Kako je z »zamejsko« identiteto na volitvah?	25 Novice	56 Janez Žakelj Življenje družine Jakoba in Marije Žakelj ...
FOKUS	IN MEMORIAM	IZ TISKARNE
06 Erika Jazbar Temeljna rana je naša zmedena zgodovinska zavest – pogovor z Alešem Mavrom	 38 Drago Štoka Adi Danev – človek mnogoterih darov	55 Seznam novejših del slovenskih avtorjev v Italiji
 06	40 Darka Zvonar Predan Klavdij Palčič (1940–2021)	LITERATURA
OSEBA IN DRUŽBA	ZGODOVINA	KULTURA
14 Roman Globokar Brez strahu in predsodkov graditi bolj vključujočo družbo	42 Marko Tavčar Tri velike ljubezni Berte Vremec	61 Dimitrije Đuričin Pravljica o njej, ki ni umela jokati
GOSPODARSTVO	44 Rado Pezdir Vzporedni mehanizem globoke države – Dva odlomka	70 Edvard Kovač Sledovi raja pod Lisco
16 Andrej Černic Zakaj dražje položnice?	47 Miroslava Cencič Začetek partizanskega odpora na Gornjem Vipavskem in konec Vojkove čete (III. del)	72 Magda Jevnikar Sveže iz ateljeja – Alenka Deklič
EKOLOGIJA	PRIČEVANJA	74 Mojca Polona Vaupotič Kiparska mojstra iz Solkana
20 H.J. Ne sprašuj, kdo bo plačal stroške »zelenega« prehoda	52 Ivo Jevnikar Novomašnik iz Zermana Mirko Falle	78 Franc Križnar Primorski glasbeniki skozi čas in prostor: Emil Komel
NAŠ UTRIP		80 Miloš Pahor Ivan Trinko in njegova glasbena zapuščina (II. del)
22 56. študijski dnevi DRAGA		PROSTI ČAS
		83 Mitja Petaros Medalje numizmatičnega društva

Na platnici: tople jesenske barve so obarvale Tržaški zaliv (foto Matej Susič)

KAKO JE Z »ZAMEJSKO« IDENTITETO NA VOLITVAH?

Ivo Jevnikar

V nedeljo in ponedeljek, 3. in 4. oktobra, je slovenska zbirna, etnična stranka *Slovenska skupnost* (SSk) doživela hud poraz na občinskih volitvah v Trstu. Omilila bi ga lahko, če bi na balotaži ali ožjih volitvah 17. in 18. oktobra zmagal županski kandidat, ki ga je podpirala v koaliciji šestih strank in volilnih list, saj bi bil zaradi večinske nagrade tudi vodilni kandidat SSK kljub slabim izidom izvoljen. Čeprav je v dveh tednih znatno izboljšal svoj položaj, pa omenjeni levosredinski kandidat Francesco Russo ni bil izvoljen. Drugič zaporedoma, a četrtič v karieri, je bil za tržaškega župana izvoljen kandidat desne sredine Roberto Dipiazza. V njegovi koaliciji in v celotnem novem občinskem svetu pa je po številu izvoljenih najmočnejša skrajno desna stranka *Italijanski bratje*.

Slovenska skupnost, samostojna slovenska stranka, ki je zrasla iz tako imenovanih »demokratskih«, torej nekomunističnih skupin, je prvič po vojni izgubila zastopnika v danes 40-glavem občinskem svetu v Trstu. Na listi pretežno levičarske *Demokratske stranke* pa so bili po dolgem času izvoljeni kar trije Slovenci. Nekaj zadoščenja je SSK dobila le na volitvah rajonskih svetov tržaške občine. V Miljah pa tokrat sploh ni več slovenskega izvoljenega.

V Trstu so bile prve povojne, demokratične občinske volitve s splošno volilno pravico leta 1949. *Slovenska narodna lista*, ki sta jo sestavili *Slovenska demokratska zveza* in *Slovenska krščansko socialna zveza*, je prejela 3.004 glasove ali 1,79 % vseh veljavnih glasov. Izmed takratnih 60 članov občinskega sveta je izvolila enega, *Slovensko-italijanska*

»Večinski sistem zadnja desetletja nagrajuje tiste skupine, ki so povezane z zmagovitim županskim kandidatom.«

ljudska fronta (»titovci«) je prejela 3.957 glasov in tudi izvolila enega svetovalca, *Komunistična partija Svo- bodnega tržaškega ozemlja* (»kominformisti«) pa je izvolila 13 svetovalcev, od tega šest Slovencev.

Na vseh naslednjih volitvah do te zadnje je samostojna slovenska stranka kljub nihanju v številu glasov (dosegala je tudi 2,6 %) vedno izvolila po enega predstavnika v tržaški občinski svet (enkrat pa dva). Število njenih volivcev in odstotek glasov pa sta bila na ozemlju tržaške občine še višja ob drugačnih, zlasti deželnih volilnih preizkušnjah.

Letos se je SSK predstavila na skupni listi s še tremi manjšimi skupinami: tisto, ki se sklicuje na bivšega ministrskega predsednika Renzija; tisto, ki povezuje nekaj nekdanjih socialistov; in tisto, ki je imela svoje zlate čase v obdobju župana in potem deželnega predsednika Illyja. Vse štiri skupine skupaj pa so zbrale samo 1.311 ali 1,98 % veljavnih glasov. Ker je bil po preferenčnih glasovih (330) prvi na listi kandidat SSK Peter Močnik, je verjetno »italijanska« stran zelo odpovedala.

Da bolje razumemo absolutne številke in odstotke, je treba upoštevati, da je bilo tokrat volilnih upravičencev v tržaški občini 184.489, volilna udeležba pa je znašala v prvem krogu 46, v drugem krogu pa 42 % upravičencev. Dalje, kot rečeno, občinski svet sestavlja zadnja leta 40 članov. Nekoč jih je bilo 60. Večinski sistem pa zadnja desetletja nagrajuje tiste skupine, ki so povezane z zmagovitim županskim kandidatom (24 sedežev), in kaznuje vse ostale (ki si proporcionalno porazdelijo 16 sedežev). Manjše stranke so torej

prisiljene, da se povezujejo, upajo na zmago skupnega županskega kandidata in se na skupnih listah uveljavljajo s preferenčnimi glasovi.

In tu je že možno spregovoriti o identiteti, tokrat stranke, vendar slovenske stranke. SSK se samo še v manjših občinah predstavlja s svojim uveljavljenim znakom lipove vejice in razvidnim slovenskim imenom. V Sloveniji za italijansko in madžarsko, delno tudi romsko skupnost to ne velja. Izjema so pri nas le volitve v deželni svet Furlanije – Julijske krajine, kjer je za slovensko manjšino predvidena možnost olajšane izvolitve. Narodna stranka se lahko poveže z drugo stranko, a na zunaj nastopa čisto samostojno, s svojim znakom in svojimi kandidati. Če ne uspe izvoliti nikogar, a doseže vsaj en odstotek vseh veljavnih glasov na ozemlju dežele Furlanije – Julijske krajine, ji povezana stranka prepusti mesto svojega najslabše stoječega kandidata, ki bi bil sicer po rednem postopku izvoljen. A za tako rešitev morata seveda predhodno soglašati obe stranki. Odkar je bil uveden ta sistem, leta 2008, je slovenski stranki trikrat zaporedoma uspelo osvojiti ta cilj. V tržaški občini pa so število njenih glasov in odstotki tudi na deželnih volitvah stalno padali. Leta 2008: 2.825 glasov ali 3,22 %; leta 2013: 1.909 glasov ali 3,15 %; leta 2018: 1.722 glasov ali 2,83 %. Če je bilo takrat rečeno, da je bil dosežen zgodovinski minimum v tržaški občini, kaj naj rečemo tokrat? Ponavljam: v koaliciji štirih skupin 1.311 glasov ali 1,98 % ...

V Trstu sicer to ni prvo volilno razočaranje za zagovornike samostojnega političnega nastopanja, ki ima poldrugo stoletje dolgo tradicijo. Na zadnjih parlamentarnih volitvah v Avstro-Ogrski leta 1911, samo z moško volilno pravico, je na celotnem tržaškem ozemlju *Edinost* prejela 24 % vseh glasov, na prvih volitvah pod Italijo, že v času fašističnega nasilja, leta 1921, pa manj kot 9 % glasov (2.930). Ne tako na Goriškem, kjer je bil takrat volilni uspeh prodoren ...

Gotovo so bile pri SSK v zadnjih letih tudi pomanjkljivosti in so bile ob tokratnih tržaških volitvah storjene napake in nerodnosti, a trend je tudi ob upoštevanju vsega tega in nenaklonjenih okoliščin za SSK zelo zaskrbljiv. V soočenju med vizijo, da mora biti manjšina tudi v politiki subjekt, da mora izkazovati svojo identiteto tudi kot skupnost tam, kjer se odloča o skupnih zadevah, in vizijo, da se je treba vključevati v vsedržavne stranke in si v njih ter z njihovo pomočjo prizadevati za pravice slovenskega prebivalstva, hudo nazaduje podpora zamisli o skupni, na narodni osnovi temelječi politični grupaciji, ki se potem seveda povezuje tudi z drugimi in se bori tudi za splošne interese v družbi, vendar pri tem vedno upošteva ne le potrebe posameznikov, temveč tudi interese narodne skupnosti kot take. Nekatere manjšinske pravice namreč uživamo kot skupnost, ne kot posamezniki, od javnih napisov do šol, varstva teritorija, podpore ustanovam in podobno. Posameznikova identiteta je tu vraščena v skupinsko identiteto. Saj podobno razmišljajo tudi športna in kulturna društva pa zlasti krovni organizaciji (*Svet slovenskih organizacij* in *Slovenska kulturno gospodarska zveza*). Tudi zahteva po zagotovljenem ali močno olajšanem zastopstvu v parlamentu izhaja iz teh predpostavk, vendar o konkretni uresničitvi te pravice v manjšini ni soglasja. Zakaj bi le na političnem področju ne veljalo, da moraš imeti prostor, v katerem razmišljaš o družbenih razsežnostih ohranjanja svoje identitete ter sam določaš pot, ki bi jo rad prehodil?

Ravno na zadnjih volitvah pa smo lahko opazovali, kako so se slovenska znana in manj znana imena pojavila na skorajda vseh 21 listah, ki so se predstavile na volitvah. Popolna razpršenost in nepovezanost! Južni Tirolci takih pojavov skoraj ne poznajo, če izvezamemo *Zelene*. Tudi med Slovenci v Italiji so imeli Jugoslaviji zvesti levičarji na Goriškem in v videmski pokrajini prva povojna leta slovensko stranko, ne pa v Trstu, kjer so sicer do kominforma vse obvladovali slovenski komunisti. Ideološki pritisk iz Ljubljane je pozneje dosegel vključevanje v t. i. napredne stranke in v zadnjih 60. in prvih 70. letih prejšnjega stoletja pristrigel peruti stranki prof. Borisa Pahorja in somišljenikov *Slovenska levica*. V *Demokratski stranki* imajo slovenski člani vsaj svojo "slovensko komponento", ki ima določeno samostojnost (a slovenske kandidate za parlament redno izbira vodstvo v Rimu), vendar se je "izvirni greh" vključevanja v večinske stranke razbohotil v polni meri.

To seveda ni edina dilema v manjšinski narodni skupnosti, pa tudi ne v zdomstvu. Ali ima za ohranjanje in krepitev identitete večji pomen jezik ali zavest? Pisatelj Boris Pahor poudarja, da zavest. Drugi pravijo, da je vendarle jezik najmočnejši povezovalni element za naš narod. Marsikdo v manjšinski skupnosti pa se spet navdušuje za tako multikulturnost, v kateri ostajamo le jezikovna, ne narodna skupnost, in torej skupni slovenski prostor, "tri Slovenije" in podobne krilatice izgubijo pomen. Nekatere zdomske skupnosti so jezik izgubile, nekaj zavesti pa pri njih še živi.

Da se manjšina ohranja in raste, so po klasičnih merilih potrebni zlasti trije elementi: lastna volja do življenja; povezanost z matičnim narodom; naklonjenost ali vsaj ne-sovražnost večinskega naroda. Zato smo tudi tako navezani na stike z ostalimi deli slovenskega naroda na čisto vseh ravneh, od glavnine svojega naroda pa pričakujemo, da nam je s svojo jasno identiteto in trdno narodno zavestjo, a tudi uspešnostjo in modrostjo v zgled in oporo. Saj je že dr. Korošec leta 1932 v svojih "punktacijah" poudarjal, da si mora slovenski narod v Jugoslaviji – tako je pisal takrat, mi bi rekli: v Republiki Sloveniji – *"priboriti tak samostojen položaj, ki bo neprestano služil kot privlačna sila za vse ostale dele naroda, živeče v drugih državah. V to svrhu nam je potrebno: a) nacionalna individualnost, ime, zastava, etnična skupnost, finančna samostojnost, politična in kulturna svoboda; b) radikalno socialno zakonodavstvo, ki mora osigurati življenjske interese in harmonično razvijanje vseh potrebnih in produktivnih poklicev, posebno kmečkega in delavskega razreda."*

Omeniti pa je treba še bistven element, ki vpliva na identiteto. Slovenci v Italiji nazadujemo zaradi negativne demografske krivulje in izseljevanja mladih, a tudi sestava skupnosti se je v zadnjih desetletjih bistveno spremenila.

Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu, ki pozorno sledi zlasti slovenskemu šolstvu, je objavil izsledke raziskave *PoMalimATURI*, ki je zajela dijake, ki so v šolskem letu 2020/21 končali prvostopenjske srednje šole s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem ter dvojezičnim slovensko-italijanskim poukom v Špetru (v Sloveniji bi rekli, da so končali devetletko). Primerjal jih je z izsledki za enak vzorec v šolskem letu 2018/19.

Primerjava glede na pogovorni jezik, ki ga učenec uporablja z družinskimi člani, potrjuje splošni trend naraščanja učencev iz neslovensko govorečih družin (od 31 % na 38 %) in upadanja učencev iz slovenskih (od 27 % na 23%) in jezikovno »mešanih« družin (od 42 % na 39 %).

»Koliko mešanih družin lahko glasuje za stranko, ki se opredeljuje za samostojno slovensko nastopanje?«

Čisto slovenskih družin v naših šolah je torej le 23 %. Mešane družine, ki vpisujejo otroke v slovenske šole, so do naše stvarnosti očitno odprte, podobno drugojezične družine, saj ne more iti le za radovednost ali celo iskanje koristi. A kakšna je identiteta teh otrok, kakšno identiteto, če sploh, jim lahko

predlaga slovenska šola, saj je treba že po naravnem zakonu vse starše spoštovati. In koliko se take družine vključujejo v življenje slovenske skupnosti? Gotovo so naklonjene enakopravnosti Slovencev in imajo interes, da vsa manjšinska struktura deluje, saj nudi otrokom vzgojo, šport, glasbo in vrsto dejavnosti. A koliko jih lahko glasuje za stranko, ki se opredeljuje za samostojno slovensko nastopanje? Na Koroškem se *Enotna lista* že opredeljuje za regionalno, in ne samo slovensko stranko. *Skupnost južno-koroških kmetov in kmetov*, ki se pripravlja na stanovske volitve, je iz svojega nemškega naziva odstranila oznako, da združuje "južno"-koroške kmete.

A pri takem širjenju na Slovincem naklonjene kroge naletimo vedno na hudo oviro: pri skupnih dejavnostih naš jezik tone v ozadje. Že pri prijateljskem omizju v glavnem vsi preidemo na večinski jezik, če je le eden izmed prisotnih nevešč slovenščine. Tudi večina bi morala narediti kak korak k boljšemu razumevanju ...

Mislím, da bo vsekakor vedno potrebno tudi jedro s trdno slovensko identiteto, ki naj v t. i. sivo cono manj zavednih in dejavnih članov skupnosti izžareva slovenskega duha.

To besedilo je avtor prebral na simpoziju *Identiteta včeraj, danes, jutri – stičišča raznolikosti*, ki je bil 21. oktobra 2021 v dvorani Slovenske matice v Ljubljani po zamisli Andreja Lokarja in v priredbi Kulturno umetniškega društva KDO.

Dr. Aleš Maver v pogovoru ob 30-letnici slovenske državnosti secira slovensko sedanost, preteklost in polpreteklost

TEMELJNA RANA JE NAŠA ZMEDENA ZGODOVINSKA ZAVEST

Erika Jazbar

Ko poslušam, berem ali kako drugače sledim Alešu Maveru, imam vedno občutek, da s svojim poglobljenim, analitičnim in časovno razpetim poznavanjem svetov, ki so bolj v senci, pa čeprav z nami povezani, nudi prerez razmišljanj o slovenstvu in slovenski državi, ki ga drugje ne najdem. Tu ni le Belorusija, glede katere lahko mirno rečemo, da je Maver najboljši slovenski poznavalec njene preteklosti in sedanosti, temveč so tudi Ukrajina, Slovaška, Poljska, Litva pa seveda Nemčija. Posebnost njegovega vsakokratnega razmišljanja je tudi v tem, da premleto poveže s slovensko zgodbo in jo razsvetli z drugačno, zdravilno lučjo.

Tako je bilo tudi med daljšim pogovorom, ki sva ga imela 13. oktobra v kavarni Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, ko se je seciranje slovenske sedanosti, ki je sidrišče naših intervjujev ob 30-letnici slovenske državnosti, pomikalo v analize preteklosti in polpreteklosti, širilo na tipologijo človeka Vzhodne in Srednje Evrope, se vračalo v slovensko imanentnost. Ponudil je kopico novih, manj poznanih, nanovo povezanih iztočnic za razmišljanje, ki gleda naprej in trdno sloni na predzgodbi, ki jo je treba v številnih poglavjih nanovo odkriti.

■ Začela bi pri primorskih koreninah. Kakšen odnos imaš do našega koščka slovenstva, v čem se čutiš Primorca?

● Verjetno v svoji sorazmerni ležernosti. Očetov rod izhaja iz Solkana, ded se je že rodil v Mariboru, njegov oče pa

je prišel na Štajersko po prvi svetovni vojni z množico primorskih beguncev. Čutim se povezanega z dediščino oglejskega patriarhata, primorsko-štajerska mešanica se pri meni vidi tudi v tem, da sem usmerjen zelo osrednje-slovensko, kar za Štajerca ni vedno značilno. Celovita slovenska istovetnost je zame daleč pomembnejša od kakšne pokrajinske.

Od nekdaj je sicer pri meni v ospredju katoliška istovetnost, za njo pride evropska, ki je trenutno v hudi krizi, ter seveda slovenska, ki je bila zelo močna v letih slovenske pomladi in vzpostavljanja državnosti, potem pa sem kot korak nazaj občutil neki vnovični obrat proti jugovzhodni epizodi slovenske zgodovine in sem bil do slovenstva dolgo bolj zadržan. V zadnjih letih pa slovenski istovetnosti ponovno pripisujem večji pomen.

Levo:
dr. Aleš Maver

■ Zakaj?

● Ko obupujem nad slovenstvom, me vedno očara in mi vrne zaupanje slovenski jezik, njegovo bogastvo. Veliko prevajam maše za televizijo Exodus in vedno znova se čudim izrednemu bogastvu mogočnega slovenskega bogoslužnega jezika, ki ga razbiram iz bogoslužnih besedil, ki so gotovo eden vrhuncev v ustvarjalnosti vsakega jezika. Zato se včasih čudim, kako je mogoče, da tako lep, milozvočen in bogat jezik govorijo tako zateženi ljudje.

■ Je Slovenija zadihala kot zahodna demokracija?

● Smo še sorazmerno daleč, vendar se je tudi perspektiva spremenila. V zadnjih letih se postavlja vprašanje, ali je zahodna evropska demokracija, kakršno poznamo danes in se zelo razlikuje od tiste, ki smo jo občudovali leta 1990 ali še leta 2005, res obljubljena dežela, h kateri naj težimo. Na evropskem Zahodu imamo danes trende, ki jih ne bi bilo treba posnemati in za katere upam, da se bodo odbili od Alp, preden bodo dosegli Slovenijo v celoti.

■ Kako gledaš na razkol med Vzhodno in Zahodno Evropo?

● Zgodovina je tista, ki nas povezuje ali ločuje, tako je vedno bilo. Dalj časa nisem razumel, kako malo so na Zahodu pripravljeni dojeti komunistično zgodbo Vzhodne in Srednje Evrope. Za tem se skriva več razlogov. Osnovni je pač, da so na Zahodu doživeli samo en totalitarizem, v glavnem je bil to nacizem, v bistveno manjši meri fašizem, kot ga Primorci zelo dobro poznate. Poleg tega je bila nacistična okupacija zahodnoevropskih držav – od Francije do Belgije in Norveške – popolnoma drugačna od okupacije nekaterih vzhodnoevropskih držav, izjemo morda

Poljski, madžarski in češki premier s predsednico Evropske komisije Ursulo von der Leyen: Vzhodna in Zahodna Evropa med razkolom in dialogom

Spodaj: Albert Camus je uvidel problematičnost idealizacije komunizma.

predstavlja Češka, ki jo je v celoti odnesla relativno poceni. V Vzhodni Evropi smo poznali izrazito rasistično nemško politiko, ki je v taki obliki v Zahodni Evropi – razen v odnosu do Judov – ni bilo. Zahodnjaki že te razlike v intenzivnosti pogosto ne morejo razumeti.

■ Kako pa je z dojemanjem komunizma?

● Zelo problematično je, da je za del zahodne intelektualne elite komunizem ves čas po drugi svetovni vojni ohranjal avreolo zaželene alternative lastni parlamentarni demokraciji. Ker z realnim socializmom niso imeli dejanske izkušnje, so si lahko privoščili luksuz, da so sanjali o komunizmu kot o idealnem sistemu. Pomislimo na nekatere intelektualne korifeje zahodnega sveta, kot sta bila Jean-Paul Sartre ali Louis Althusser. Albert Camus je uvidel problematičnost idealizacije, mnogi drugi pa ne. Ker je Sartre absolutna avtoriteta, bodo nekateri že zato, da bi ubranili njegovo veličino, naredili vse, da se privid ohrani.

Je pa še en vidik. Pred drugo svetovno vojno je bil vzhodnoevropski svet kulturno bolj raznolik, kot je bil zahodni, kar je povzročilo idealizirano predstavo o Srednji in Vzhodni Evropi, ki jo na Zahodu skušajo nekateri ohraniti v tako rekoč

muzejski obliki. S tem je povezan velik strah pred popolnim vznikom srednje in vzhodnoevropskih nacionalizmov iz obdobja med obema vojnama.

■ *Kako pa je to povezano z vrednotenjem komunizma na vzhodu Evrope?*

● Na tej točki strahu pred oživljanjem nacionalizmov so vstopile prej vladajoče komunistične stranke Vzhodne in Srednje Evrope oz. njihovi predstavniki, ki so Zahod prepričali, da so oni kot nekakšni zagovorniki pluralne, liberalne, multinacionalne družbe branik, ki preprečuje, da bi se predvojni nacionalizmi z antisemitizmom vred vrnili. Pri Slovenih je tako uspešno vstopil v zgodbo Milan Kučan, pri Romunih Ion Iliescu, drugod še druge podobne figure, kar je popoln absurd.

■ *Pri evropskem razkolu gre torej za kombinacijo več elementov.*

● Dodajmo še nezmožnost videti, da je bilo blagostanje Zahodne Evrope v marsičem kupljeno z nesvobodo vzhodne polovice. Mogoče pa sram zaradi tega ravno pripelje k ohranjanju klišejev. Ko poslušam luksemburškega zunanjega ministra Jeana Asselborna in njegova modrovanja o Srednji in Vzhodni Evropi, si predstavljam tisto sceno iz slovenskega filma Marka Naberšnika *Gozdovi so še vedno zeleni*, ko si sestradani vojak na fronti med prvo svetovno vojno v sanjah predstavlja generalovo obednico z obloženo mizo, general pa ga seznani, da je kriv za smrt 40 tisoč ljudi in bo obsojen na smrt. Veliko je namreč izrečenega neposredno iz slonokoščene stolpa.

Seveda je slika tudi obrnjena, saj obstajajo tudi stereoetipi o Zahodu, ki se širijo po Srednji in Vzhodni Evropi, ampak se mi zdi, da je žogica trenutno bolj na zahodni polovici.

■ *Zakaj slovenski pomladni strani ne uspe s čistimi dejstvi evropskim sogovornikom prikazati dejanskega stanja v Sloveniji, na primer glede medijev?*

● Povezano je z omenjenim nerazumevanjem, ki je postalo globinsko in se slabša tudi z odhodom starejše generacije politikov, ki je imela še v začetku 21. stoletja osnovno razumevanje o tem, kaj se je pri nas in na Vzhodu nasploh dogajalo. Če je bilo do konca prejšnjega stoletja to razumevanje zelo razvidno tudi v vrstah zahodnih socialdemokratskih in liberalnih politikov, ga danes ni več niti v osrednjem toku zahodnoevropske krščanske demokracije ...

■ *... ki je omogočila slovensko osamosvojitve.*

● Takrat je obstajala ločnica v dojemanju razmer na evropskem Vzhodu in v Jugoslaviji. Krščanski demokrati so bili predvsem po zaslugi Aloisa Mocka in zaradi povezav, ki so jih uspeli izpostaviti pri Slovenskih krščanskih demokratih, tisti, ki so daleč prednjačili v razumevanju tega, kar se dogaja. Danes so razlike zabrisane in lahko bremo nesmisle v celotnem medijskem spektru od konservativnega dunajskega dnevnika *Die Presse* in radia *Deutsche Welle* s popolnoma nerazumljivo nagrado obskurnemu slovenskemu novinarju, ki naj bi bil preganjan zaradi avtoritarnega režima v Sloveniji, do nekaterih bolj sredinskih medijev, kot je *Süddeutsche Zeitung*. Dejansko vedenje o Vzhodni in Srednji Evropi je skoraj popolnoma umanjalo.

»Prej vladajoče komunistične stranke Vzhodne in Srednje Evrope so Zahod prepričale, da so one nekakšni zagovorniki pluralne, liberalne, multinacionalne družbe.«

■ *Glede razkola v Evropi opozarjaš tudi na dogajanje v zahodni katoliški Cerkvi.*

● Na koncu bomo morali priznati, da veliko težav z identiteto in z razumevanjem dogajanja izvira iz procesa, ki se je začel v zahodnoevropski katoliški teologiji, pravzaprav že prej v zahodnoevropskem protestantizmu. Nemška evangeličanska Cerkev je, denimo, prvo desetletje po drugi svetovni vojni zavzemala izrazito protikomunistična in do družbenih vprašanj konservativna stališča. V začetku 60. let pa je prišlo do hitrega premika, ki ga je verjetno sprožila refleksija o krivdi za katastrofo nacional-socializma. Takrat so začele nemške protestantske Cerkve nanovo osmišljati t. i. vzhodno politiko, češ da je izguba jedrnih »vzhodnih ozemelj« pravična kazen za nacistične zločine. Ta refleksija je sočasno in najprej najbrž nehote pripeljala tudi do zbližanja z idejnim blagom vzhodnoevropskih komunističnih režimov. Odtlej spremljamo drsenje v liberalno smer. Predvsem po drugem vatikanskem koncilu je slednje zelo močno pljusnilo še v zahodnonemško in zahodnoevropsko katoliško teologijo, od tod pa počasi pronicalo v dojemanje politikov katoliškega izvora in nazadnje še običajnih katoličanov.

■ *Kako pa je bilo s tem procesom v Srednji in Vzhodni Evropi?*

● Tega obrata ni bilo, na neki način je komunizem ohranil prejšnje stanje, tako da so danes krščanskim demokratom v Zahodni Evropi bližji tisti sogovorniki z Vzhoda celine, ki v ospredje postavljajo napredna gesla, kar je velika dimna zavesa, ker večina srednje- in vzhodnoevropskih postkomunistov seveda ni liberalna ali napredna v zahodnem smislu. Ker so bili dolga desetletja na oblasti brez konkurence, so po osnovni strukturi izrazito konservativni. Romunski in slovaški socialdemokrati so, denimo, veliko bolj konservativni kot tamkajšnja desnica. V Sloveniji je to manj izrazito, a se bo problem kmalu pojavil.

Spomenik Edvardu Kardelju v Ljubljani: Slovenija je med zelo redkimi okolji, kjer je bila komunistična revolucija avtohtona.

■ *Katere pa so specifične slovenske tranzicijske zgodbe?*

● Menim, da je Slovenija kar precej izjemna. Prave primerjave v Srednji in Vzhodni Evropi ni, še najbližja nam je Slovaška, primerjavo lahko poiščemo v sovjetskem prostoru. Imamo dve orteževalni okolišini: prva, bistvena, je, da je

Slovenija med zelo redkimi okolji, kjer je bila komunistična revolucija avtohtona. Zunaj Sovjetske zveze in Albanije je bila Slovenija edina, ki je imela svojo lastno revolucijo, kar je bila posebnost tudi med jugoslovanskimi republikami, le v Črni Gori se je pisala podobna zgodba.

Zaradi narave te revolucije se je morala povojna oblast distancirati od skupnostne preteklosti, morala se je dejansko postavljati proti tistemu, kar je bilo za slovensko istovetnost bistveno, saj je bila ta močno zaznamovana s katolištvom. In ves čas, tudi po letu 1990, srečujemo veliko travmo večino časa vladajoče opcije, da pravzaprav obvladuje državo, s katero ne more deliti identitetnih temeljev.

■ *Kaj pa druga orteževalna okoliščina?*

● Slovenija ni doživela neposredne sovjetske okupacije, komunizma niso prinesli sovjetski tanki, kot je že pred leti zapisal dr. Žiga Turk. Če je bila revolucija avtohtona in če ni prišla s sovjetsko okupacijo, to pomeni, da so revolucijo in nasilje Slovenci izvedli sami. Izkušnja iz 19. stoletja pa nas uči, da Slovenci moramo držati skupaj, ker je to edini način, da preživimo ob pritiskih s severa in zahoda. To pa pomeni, da moramo svojim lastnim elitam gledati skozi prste, prihaja do pojava nekritičnosti do lastnih ljudi.

Ekscesno revolucionarno nasilje predstavlja tako za Slovence strahotno breme, ker bi morali skupaj z revolucijo obsoditi lastne ljudi. Zato je Slovenija izjema v tej nezmožnosti, da bi vendarle pogledala v zgodovinski tolmun. In zadnjih trideset let kot skupnost v bistvu bežimo pred soočanjem s to negativno zgodovinsko dediščino.

■ *In ohranjamo pri življenju sistem, ki ga nekateri imenujejo globoka država ...*

● Mislim, da slovenski ljudje niso nikoli zahtevali sestopa tega sistema z oblasti. Bila so določena kratka obdobja, ko bi bilo to mogoče, na primer v letih 1988–1992, nato 2004–2005 in pa 2010–2011, ko se je pod težo gospodarske krize

»Slovenija ni doživela neposredne sovjetske okupacije, komunizma niso prinesli sovjetski tanki, revolucijo in nasilje so Slovenci izvedli sami.«

sistem tovarišijskega kapitalizma praktično sesul. Pa je na volitvah leta 2011 postkomunističnemu bloku uspelo preprečiti politično spremembo z aktivacijo globoko problematičnega ljubljanskega župana. Takrat sem razumel, kako globok je pri mojih rojakih strah pred resničnim rezom.

■ *Kako pa bereš histerijo, ki je danes prisotna v slovenski javnosti?*

● Če bodo t. i. »kolesarske« proteste, ki jim sam pripisujem levji delež pri sprožitvi histerije, ki se je globoko zažrla v celotni slovenski spekter, ocenjevali čez desetletja, bo morala biti ocena po mojem mnenju izrazito negativna. Škoda, ki so jo povzročili, namreč daleč presega raven običajnega dogajanja. Na začetku epidemije je za zelo kratek čas obstajala možnost, da se bo družba vsaj za silo poenotila. Slike iz Bergama so prestrašile veliko večino Slovencev, ki so bili takrat pripravljeni pozabiti na tradicionalne spore. Šarčeva vlada je pred tem dobesedno pobegnila iz uradov. Ko so se pa zavedeli, da to pomeni, da niso več na oblasti, so začeli razmišljati, kako bi se čim prej vrnili tja. Vlada Janeza Janše je prisegla 13. marca, že dva tedna kasneje so začeli govoriti o diktaturi, vojski na cestah, kmalu zatem o konstruktivni nezaupnici, začelo se je izrazito enostransko poročanje osrednjih medijev.

Sledila je aktivacija petkovih protestov, ki niso imeli nobene podlage v nezadovoljstvu navadnih ljudi, kot je še danes nima. Ko so se protesti začeli, je v soočanju z epidemijo vlada uživala skoraj enoglasno podporo, kar pomeni, da gibanje ni izšlo iz ljudstva. To so bili protesti privilegirane elite, ki je imela pred očmi uspeh mariborskih vstaj iz leta 2012, vendar so pri tem spregledali, da so protesti v Mariboru takrat v resnici

Protivladni petkovi protestniki nimajo podlage v nezadovoljstvu navadnih ljudi.

Spodaj: delegacija Socialnih demokratov (Dejan Židan, Tanja Fajon in Marko Koprivc) polaga venec pred kip Borisa Kidriča. (Foto SD)

imeli socialni naboj. Res je seveda, da so k protestom pritegnili veliko iskrenih, zlasti mladih »soborcev«, ki so jih navdihovala gesla o »nujnosti boja proti diktaturi«. Toda mariborskega naboja petkovo gibanje nikoli ni imelo.

So pa imeli mariborske slike izpred desetletja pred očmi ne samo petkovi protestniki, marveč tudi vlada. Obe strani sta v tem, kar se je dogajalo lani spomladi, videli ponovitev mariborske zime, na neki točki je bilo res videti, kot da je padec vlade pred vrati. Zato je v slovenskem političnem prostoru prišlo do hudega posurovenja, celo do barbarizacije, in psihološki učinek, ki so ga protesti imeli, daleč presega njihove pičle rezultate. Škoda, ki so jo naredili naši družbi, je po mojem mnenju izjemna.

■ *Kaj pa nam povedo o zdravstvenem stanju t. i. globoke države?*

● Vladajoča opcija, ki je Slovenijo krmarila po drugi svetovni vojni in v samostojni državi vladala 22 od skupno 31 let, je zadnjih deset let, ko je bila Slovenska demokratska stranka pregnana v politični geto, očitno povsem izgubila občutek, da bi se lahko znašla v opoziciji. Takšna predstava je za demokracijo zelo nevarna, saj je možnost za menjavo oblasti srčika demokratične ureditve. Če eden od igralcev v političnem prostoru na načelo

menjave oblasti ne pristaja več, je demokracije konec. Zato se mi zdi, da je marca 2020 ta zamenjava prišla zadnji trenutek, saj bi se sicer občutek lastne nezamenljivosti pri »večno vladajočih« še bolj utrdil.

V skladu s tem sem v zadnjih letih opazal, da skoraj ni bilo več relevantnega družbenega podsistema, ki bi bil odprt tekmovanju različnih pogledov v slovenski družbi, kar je bilo na primer možno v devetdesetih letih. Takrat je pluralnost vztrajala v številnih družbenih podsistemi, čeprav na politični ravni ni bilo menjave oblasti. V zadnjem desetletju se je to izgubilo, opozicija je kakšen pomembnejši vpliv ohranjala le ponekod na lokalni ravni. Ko neka opcija prevlada v vseh podsistemi, je družbi težko spet splezati na zeleno vejo. Ta model je iz evropskega 20. stoletja še predobro znan, danes to recimo omogoča Lukašenku, da v Belorusiji vlada s trdo roko, čeprav je zaupanje javnosti skoraj povsem izgubil.

■ *Torej je položaj slabši kot v prejšnjih letih?*

● Na omenjeni institucionalni ravni je bil leta 2020 po mojem mnenju slabši,

kot je bil leta 2000. Takrat si tudi apologije komunističnega sistema ali komunistične revolucije, kot jo danes pogosto slišimo, marsikdo ne bi privoščil. Ostaja sicer osnovno vprašanje, ali gre pri zgoraj omenjenem protestnem gibanju za rjovenje ranjene umirajoče zveri ali pa za dokazovanje dejanske premoči. V zadnjem desetletju je prišlo namreč do izrazito negativne kadrovske selekcije. Če si izbiral ljudi samo iz določenega bazena, nisi mogel izbirati boljših in najboljših. Tako večinoma vladajoča opcija danes kljub veliki institucionalni prednosti tudi zaradi te selekcije ni zmožna izkoristiti danega stanja, da bi se vrnila na oblast. Omenjenih kadrovske težave pred desetimi leti niso imeli.

Na takšno selekcijo je močno vplivala načrtna strategija ustvarjanja vedno novih obrazov, ki je slovenska posebnost. Strategija je sicer uspešna za del slovenskih volivcev in za zunanjega opazovalca. Zahodnim politikom daje zmotni vtis, da prihaja po vsakih volitvah do menjave oblasti, v resnici pa te menjave oblasti ni. Ampak dolgoročne posledice instantnih političnih projektov so lahko pogubne celo za njihove tvorce.

»Leta 2000 si tudi apologije komunističnega sistema ali komunistične revolucije, kot jo danes pogosto slišimo, marsikdo ne bi privoščil.«

■ *Poučuješ na mariborski univerzi, kako na povedano gledajo mlajše generacije?*

● Vsak profesor si predstavlja, da je blizu mladini in da jo razume, vedno bolj pa ugotavljam, da je to skoraj nemogoče. Človek za katedrom zelo težko stopi v svet človeka, ki je onkraj katedra, tako da si ne bi upal reči, kako mladina danes diha. Pri tistih precej redkih, ki se izpostavljajo ob družbenopolitičnih temah, je bil pred leti viden samo tok, ki je poudarjal demokratični socializem, nostalgijo po Jugoslaviji in podobne zadeve, v zadnjih letih pa prihaja do besede tudi drugačen tok, med drugim po zaslugi družbenih omrežij, ki velikokrat izhaja iz nekega dokaj preprostega nacionalizma. To me v bistvu žalosti, ker kaže na temeljno rano, na našo zmedeno zgodovinsko zavest. Komunistični oblastniki so morali po prevzemu oblasti ustvariti svojo resnico o zgodovini in vsiliti zgodovinski konsenz, ki

je temeljil na redukciji na dogajanje, ki se je začelo z drugo svetovno vojno. Od ostalega so prepuščili le maloštevilne izolirane drobce. Znale so recimo težave, ki so jih imeli vsi komunistični režimi z antiko, kjer zanje ni bilo nič res uporabnega.

Pri slovenski zgodovini so naredili škodo tudi s tem, da so iz javnega spomina izgnali obdobje narodnega vzpona v času avstrijske ustavne dobe. Tisti njegovi nosilci, ki so ostali v zavesti – Ivan Tavčar, Josip Jurčič, Janko Kersnik, Simon Gregorčič –, nastopajo kot literati, in ne kot premišljevalci družbe ali politiki. Tudi orjaško figuro Ivana Cankarja so izrazito reducirali. Za razvito državno narodno skupnost je tak zgodovinski spomin preplitev. Resničnega narodnega vzpona v 19. in zgodnjem 20. stoletju v skupnostnem spominu

Kako gledajo mladi na slovenske voze in neuresničeno tranzicijo?

torej ni. Vanj se je hkrati zažrla protikatoliška nota, zato mladi in manj mladi na levi in desni iščejo globlje zgodovinske temelje v zgodovinsko precej manj otipljivih pojavih, med katerimi so klasičen primer Veneti. Med njimi in partizani pri marsikom v zgodovinskem spominu ni ničesar, vsaj na Štajerskem se morda pojavi še znova prečiščeni lik Rudolfa Maistra.

■ *Naslednje leto je za Slovenijo pomembno volilno leto. Kaj si pričakuješ?*

● Vrnitev tradicionalno vladajoče opcije, ki ji pravimo leva, na oblast bi imela za družbo precejšnje posledice. Zaradi travme, ki so jo doživeli, ker so bili za kratek čas daleč od oblasti, bi prišlo verjetno do korakov, da bi se to več ne ponovilo. Zelo pomemben nepredvidljiv dejavnik predstavlja epidemija in z njo povezano trenutno občutje ljudi. V tem trenutku vidim kot edino rešitev, ki bi slovenski voz takoj vsaj malo potegnila naprej, v rešitvi, do katere je prišlo v Italiji z Draghijevo vlado: široka koalicija po volitvah, z vsemi relevantnimi strankami, ki so v njej zastopane z ministri. Možnosti, da bi pomladna stran dobila jasn mandat, ni, zato vidim edino uresničljivo možnost v odločitvi za sodelovanje. Tudi pri vprašanju zgodovinskega spomina je edina rešitev ta, da se del leve odzove nekaterim monopolom, sicer bomo ostajali v začaranem krogu.

■ *Naslednje leto bi nam lahko prineslo prvega predsednika Republike Slovenije pomladne strani?*

● To se mi zdi zelo optimistično. Pomladna stran bi morala prejeti 51 odstotkov glasov in takih odstotkov nima, pravzaprav jih od leta 1990 ni imela nikoli. Je pa res, da me je presenetila že zmaga Boruta Pahorja leta 2012, ki je nisem pričakoval.

■ *Te skrbi nespoštovanje državnih in narodnih simbolov, od vojske do predsednika republike, zastave?*

● V tem vidim rezultat procesa, o katerem sem prej govoril. Opcija, ki je zavladata po drugi svetovni vojni in je še danes dominantna, nima skupnega identitetnega temelja s tistimi tokovi, ki so naredili Slovence. S slovensko zgodbo se ne more poistovetiti, danes kar v dvojnem smislu. Po eni strani ji niso blizu kulturni temelji slovenstva, ki so

vendarle srednje- in zahodnoevropski in v veliki meri katoliški, poleg tega pa njena vloga pri osamosvajanju zdaleč ni bila tako pomembna, kot je danes v družbi. Te države si njeni predstavniki niso zelo močno želeli, ker pa so politično spretni, so pravočasno skočili na njen voz.

Vzporednico lahko potegnemo z Belorusijo. Tam se v skrajni obliki vidi, kam omenjeno lahko pripelje. Kar predsednik Lukašenka počne v zadnjih mesecih, je napad na vse, kar je belorusko, na jezik, pisatelje, učitelje, študente, na vse tiste, ki gojijo belorusko identiteto. Končni rezultat, ko ni skupnega jezika med tistim, ki upravlja državo, in temelji te države, je, da oblastnik raje uniči temelje, kot pa da se odpove oblasti. V Sloveniji je do česa takega k sreči še daleč. Mislim, da ostaja za Slovence identitetno jedro še vedno jezik, ki je svetinja za vse, poleg tega pa je zgodovinsko izhodišče Slovencev veliko boljše kot pri Belorusih. Rešitev bi bila, da bi vsaj del vladajoče opcije sprejel širše zgodovinske temelje, vendar razen pri Borutu Pahorju te volje še ni bilo razbrati.

■ *Veliko pišeš, komentiraš, razmišljaš o Cerkvi, katolištvu, Vatikanu, papežu Frančišku. Kaj bi povedal o tem?*

● Strinjam se, da je bila izvolitev papeža Frančiška dejanje Svetega Duha, da v tistem času ni bil potreben »serijski papež«. Frančišku je potem uspelo v zelo kratkem času podreti pregrade med sodobnim svetom in Cerkvijo, kar je vsekakor pozitivno. Ustvaril je pogoje, da bi ga poslušali, mislim pa, da doslej ni povedal nič bistvenega, kar bi bilo

lastno katoliški Cerkvi. Zelo negativno vlogo po moji oceni odigrava njegova navezava na medijski mainstream, saj je v bistvu do danes ostal njegov ujetnik. Na nobeni točki ne vidim, da bi razvijal katoliške odgovore na ključna družbena vprašanja. Načjenja teme, ki so priljubljene v večinski medijski sliki. Ko govori o Evropi, uporablja sekularni jezik, ko govori o populizmu, uporablja jezik levoliberalnega mainstreama. Ker izhajam iz srednjeevropske izkušnje, so zame nekatere njegove poteze težje prebavljive. Kot simbolni vrhunec jemljem srečanje v Havani z ruskim patriarhom Kirilom. V času, ko bi potrebovali papeža, ki bi bil most med Vzhodno in Zahodno Evropo, imamo na čelu Cerkve človeka, za katerega se zdi, da omenjeni prostor jemlje z levo roko. Seveda je moj pogled izrazito pogojen z mojim izvorom, mislim pa, da Cerkev kot celota ubira tisto pot, ki jo je Cerkev v Zahodni Evropi ubrala v zadnjih petdesetih letih in jo je pripeljala v slepo ulico radikalne sekularizacije, celo samosekularizacije.

■ *Kakšno pa je zdravstveno stanje slovenske Cerkve, tudi z gledišča vernika, ki prihaja iz mariborske nadškofije?*

● Slovenija spada med okolja, v katerih je bilo zaupanje v Cerkev iz zgodovinskih razlogov že dolgo nizko. Ves čas po drugi svetovni vojni je veljala za nekakšno hrbtenico opozicije, ki se ni dala povsem podrediti, zato je bila deležna intenzivne negativne kampanje. Zaradi mariborske afere se zato neka osnovna predstava o Cerkvi ni kdovekako spremenila. Pri nas ni bilo tako, kot je bilo na Irskem, kjer je bilo zaupanje v Cerkev absolutno in se je zaradi afer spremenilo v absolutno nezaupanje. Pri nas absolutnega zaupanja sploh ni bilo, verjetno

Na prejšnji strani: leto 2022 bo v Sloveniji pomembno volilno leto;

v javnem diskurzu Cerkev ni več politična tema številka ena.

Tu spodaj: ali ostajamo "Marijin narod"?

tudi zato ker je bila slovenska Cerkev v zgodovini preveč povezana z vsakokratno oblastjo v slovenskih deželah, tako da je neka distanca do cerkvenega vodstva pri Slovencih vedno obstajala, v zadnjem času se je le nekoliko okrepila.

Cerkev v Sloveniji bi zaradi svojega zgodovinskega položaja v zapletenem razmerju med Vzhodom in Zahodom lahko odigrala pozitivno vlogo, saj ima značilnosti, ki jo vežejo na vzhodnoevropsko katolištvo – poljsko, litovsko in slovaško, ima pa tudi elemente zahodnoevropskih dojemanj. Lahko bi nastopala kot most, v tej smeri pa ne vidim veliko pobud.

V zadnjem času pa opažam, da se je spremenila njena vloga v javnem diskurzu, saj ni več politična tema številka ena, kar je nedvomno bila v devetdesetih letih. Po eni strani je to znak, da je družbeno manj relevantna, po drugi pa, da je mogoče le prišlo do neke umiritve.

Tudi na tem področju sicer upam, da se bodo nekateri trendi, ki so prisotni na Zahodu, od naših Alp odbili. Marsikaj je odvisno od iskanja primerne vloge laikov in tudi žensk; če predolgo čakaš na korake, ki se zdijo samoumevni, pride do notranje odtujitve, posledice pa so na evropskem Zahodu dobro vidne.

■ *Ostajamo torej »Marijin narod«?*

● Do neke mere še vedno ostajamo skupnost, ki je brez njene katoliške komponente ni mogoče misliti. Slovenci pa se zelo razlikujemo od nekaterih katoliških narodov, ker so vsi naši sosedje katoličani, zato ima pri nas katolištvo manjši pomen, pri nas je identitetni steber predvsem jezik. S tega vidika je razlika med nami in Hrvati na primer zelo močna. Danes tudi vidimo, da so v skupnostih najmočnejše zasidrane in najbolj žive Cerkve tiste, pri katerih je istovetnost močno poudarjena.

BREZ STRAHU IN PREDSDODKOV GRADITI BOLJ VKLJUČUJOČO DRUŽBO

Roman Globokar

Usoda migrantov leži papežu Frančišku posebej pri srcu. Mnoge katoličane njegovo zagovorništvo migrantov vznemirja in se ne morejo poistovetiti z njegovo odprto držo do ljudi, ki prihajajo iz drugih kulturnih in verskih okolij. Še posebej se je to razhajanje čutilo v času velike migrantske krize v Evropi leta 2015. Njegov poziv, naj vsaka župnija sprejme eno migrantsko družino, je vsaj v državah Vzhodne Evrope naletel na gluha ušesa. Če so se te države odločile, da sprejmejo določeno število migrantov, so želele sprejeti takšne, ki bi ne ogrozili njihove narodne in verske identitete.

V ozadju takšne drže lahko čutimo strah, da bi tujci ogrozili naše blagostanje, naš način življenja, našo kulturo in naše vrednote. S številnimi govori in tudi konkretnimi dejanji je Frančišek želel preseči to zaprtost evropskih narodov in spodbuditi gostoljubje, ki je ena od temeljnih drž, ki jih verniku zapoveduje Sveto pismo. Med drugim je sedanjí papež v lavretanske litanije Božje Matere dodal vzklik »Solacium migrantium«, ki je v slovenščino preveden kot »Tolažba beguncem«. Že sam prevod nakazuje vrednostni zorni kot, ki med vsemi migranti daje mesto v litanijah zgolj beguncem. Interpretacija novega vzklika v litanijah veliko pove o prevladujoči miselnosti znotraj Cerkve na Slovenskem glede odnosa do migrantov.

V nadaljevanju želim pokazati, da se Frančišek v svoji okrožnici *Vsi smo bratje* zaveda številnih izzivov, ki jih prinaša proces migracij, in da ne zagovarja nadnacionalnega kozmopolitizma in

nekontroliranih preseljevanj. Opozarja na to, da se mnogi ljudje podajajo na pot, ker nimajo možnosti dostojnega življenja v svojih domačih okoljih zaradi vojn, nasilja, krivičnih družbenih odnosov ali podnebnih sprememb. Ključni izziv glede politike migracij je, da se identificirajo glavni vzroki za izseljevanje in da se ljudem omogoči, da lahko ostanejo v svojem domačem okolju. *»Tisti, ki se selijo, se morajo odtrgati od svojega domačega okolja in pogosto doživljajo občutek kulturne in verske izkoreninjenosti. To odtrganje zadene tudi izvirne skupnosti, ki izgubijo najbolj klene in podjetne elemente, in družine, posebno tedaj, ko odide eden od staršev ali oba in ostanejo otroci v izvorni državi. V zvezi s tem je treba poudariti pravico ljudi, da se ne izseljujejo, se pravi, da lahko ostanejo na lastni zemlji.«* (FT 38)

»Treba si je prizadevati, da bi vzpostavili pravične družbene razmere na globalni ravni, s čimer bi odpravili vzroke za množične migracije.«

Papež tudi opozarja, da mnoge na pot privabijo lažne in nerealne podobe življenja v zahodnem svetu, mnogi so žrtve trgovine z ljudmi ter fizičnih in psihičnih zlorab. Zato je izrednega pomena, da se poglobijo prizadevanja za vzpostavitev svetovnega miru in globalne pravičnosti. To bi omogočilo, da bi

lahko vsakdo v svojem okolju živel človeka vredno življenje. Dokler bodo tako velike razlike med bogatimi in revnimi, dokler bodo vojne in različne oblike nasilja, dokler ne bomo bolj učinkoviti v boju zoper podnebne spremembe, do tedaj bodo številni iskali boljšo možnost za življenje v državah, ki se jim prikazujejo kot obljubljena dežela.

Na sistemski ravni si je po papeževem mnenju treba prizadevati, da bi vzpostavili pravične družbene razmere na globalni ravni, s čimer bi odpravili vzroke za množične migracije. »Ustrezna pot za to pa bi bila, da bi v državah izvora našli primerne možnosti za dostojno življenje in človeško rast, ki bi ustvarile okoliščine za celostni človekov razvoj.« (FT 129)

Ko pa imamo pred seboj konkretne osebe, ki potrebujejo pomoč, jim nikakor ne smemo obrniti hrbta. V odnosu do ljudi v stiski se kaže, kako pristna je naša vera. Za kristjane je nesprejemljivo, da bi imeli migrante za manj vredne ljudi. Jedro naše vere je namreč prepričanje »o neodtujljivi pravici vsakega človeka ne glede na poreklo, barvo kože ali vero in seveda najvišji zakon o bratski ljubezni« (FT 39). Papež sicer sprejema, da nekatere prevevata dvom in strah v srečanju z migranti in to razume

kot naravni pojav samoobrambe. Vabi pa nas, da presežemo te prvobitne strahove: »Je pa tudi res, da sta človek ali narod rodovitna, le če znata v sebi ustvarjalno ponotrzanjiti odprtost do drugih.« (FT 41)

Odprtost je potrebna z obeh strani: migranti se morajo potruditi, da se čim bolje vključijo v kulturno okolje, kamor prihajajo; domačini pa so povabljeni, da se pustijo obogatiti s strani teh, ki prinašajo v njihovo okolje drugačne izraze človeškega življenja. Gre za bogastvo ene in iste človeške družine, saj smo vsi med seboj bratje in sestre. »Priseljenci so, če jim pomagamo pri integraciji, blagoslov, bogastvo in novo darilo, ki družbo spodbuja k rasti.« (FT 135)

V sporočilu za 107. svetovni dan migrantov in beguncev je papež Frančišek 26. septembra letos med drugim zapisal: »V srečanju z različnostjo tujcev, migrantov, beguncev in v medkulturnem dialogu, ki se lahko razvije ob takem srečanju, katoličani dobimo priložnost, da rastemo kot Cerkev in se medsebojno bogatimo.«

Poklicani smo, da se podamo na obrobja in da brez predsodkov in strahov ter tudi brez prozelitizma, to je želje po novačenju v našo versko skupnost, gradimo vedno bolj vključujočo družbo, ki bo predstavljala obogatitev za vse.

Zorko Simčič stoletnik

Iskrene čestitke in voščila našemu zvestemu in pozornemu bralcu ter sodelavcu, pisatelju in uredniku, akademiku Zorku Simčiču, saj bo 19. novembra minilo sto let, kar je v primorski emigrantski družini privekal na svet v Mariboru.

Od vedno je navezan na Brda, Gorico in Trst. V Trstu je kot literarno že uveljavljen mlad emigrant delal na radiu, dokler se ni leta 1948 izselil v Argentino in se razvil v najvidnejšega zdomskega

ustvarjalca. Njegov kratki roman *Človek na obeh straneh stene*, objavljen leta 1957 pri Slovenski kulturni akciji, velja za enega izmed vrhov povojne slovenske proze. Med njegovimi številnimi proznimi, pesniškimi, dramskimi in esejističnimi deli v zadnjem obdobju izstopa roman *Poslednji deseti bratje* (2012).

V matično Slovenijo se je Simčič vrnil leta 1994. V Trstu je objavljal že v *Mladi setvi* in pa pri *Mladiki*. Pok. France Pibernik je z njim pripravil obsežno knjigo-intervju *Dohojene stopinje* (2019).

(Vir: Wikimedia Commons)

ZAKAJ DRAŽJE POLOŽNICE?

Andrej Černic

Oktobra so v Italiji stopile v veljavo napovedane podražitve za elektriko in plin. Prva naj bi se podražila za dobrih 30 odstotkov, drugi pa za skoraj 15 odstotkov. Za povprečno družino naj bi to prineslo skupno podražitev v višini 350 evrov letno. Po novem naj bi tako za elektriko povprečno porabili 631 evrov, za plin pa 1.130 evrov. Prave podražitve pa bi morale dejansko biti precej višje. Sredi septembra je minister Cingolani napovedal, da bo podražitev elektrike znašala 45 odstotkov, plin pa da bo dražji v višini 30 odstotkov. Za delno ublažitev teh stroškov je poskrbela vlada, ki je temu namenila 3 milijarde evrov in pol.

Fiziološki razlogi podražitve

Najprej je treba pojasniti, da je podražitev energentov širši fenomen in ne bo prizadel samo Italije. A vseeno: zakaj nas bo račun za ogrevanje in za elektriko v prihodnjih mesecih tako udaril po žepu? Tehnično gre predvsem za dva razloga, ki povezujeta različne dejavnike na globalni ravni in sta nato zelo očitno prisotna v naši vsakdanjosti.

Prvič gre tukaj za splošno rast cene plina. Ta naj bi na dražje račune vplivala v deležu 80 odstotkov, je pojasnil podpredsednik Evropske komisije Frans Timmermans. Cena plina je od januarja do oktobra doživela eksponentno rast in je poskočila z vrednosti 16 evrov za megavatno uro na 100 evrov za megavatno uro (v začetku oktobra). V teh primerih moramo seveda vselej za izhodišče

vzeti logiko ponudbe in povpraševanja. Rast cene je posledica vse večjega povpraševanja ob nižji ponudbi. Povpraševanje se je povečalo iz »fizioloških« razlogov. Lanska zima je bila nekoliko hujša in z nižjimi temperaturami. Hkrati je povpraševanje plina naraslo zaradi zaključka obdobja lockdowna, ko so lahko vse gospodarske dejavnosti zagnale na novo svojo proizvodno moč. Omenili pa smo tudi vprašanje ponudbe, ki je okrnjena.

Geopolitična vojna

V tem kontekstu pa v ospredju niso »fiziološki« razlogi, temveč predvsem geopolitična vprašanja. Največji izvoznik plina v Evropo je Putinova Rusija. Jasno je, da so odnosi med Moskvo in Brusljem v tem trenutku vse prej kot dobri. Rusija je (tudi zaradi tega) zmanjšala dobavo plina državam članicam Evropske unije. Med vzroki za zmanjšano dobavo je sicer tudi preusmeritev plina na Kitajsko, s katero želi Putin ustvariti politično zavezništvo na azijski politični šahovnici (Afganistan je samo zadnji najočitnejši tovrstni primer). Peking pa v tem trenutku potrebuje drugačne energetske vire, ki mu bodo omogočili zmanjšanje odvisnosti od premoga (o tem kasneje).

Rusija pa z zmanjšano dobavo plina postavlja Evropski uniji še nekaj strateških vprašanj. Plin je v Evropo doslej prihajal namreč po ukrajinskih plinovodih. Plinska pot je bila za Kijev eden od vzvodov moči v večletni vojni proti Moskvi. Jasno je torej, da želi Putin Ukrajino zaobiti in s tem odvzeti strateško moč Kijevu. Zmanjšana dobava plina preko Ukrajine pa je nov izziv neposredno tudi za Evropsko unijo in severnoatlantsko povezavo. Kijev je namreč fronta nove hladne vojne med Zahodom in Rusijo. Putin pa želi z zmanjšano dobavo plina ta spor vsebinsko izvotliti. Kako? Plin proti Evropi bi rad čim prej usmeril po drugi poti. Govorimo o plinovodu Severni tok 2. To je

»Kijev je namreč fronta nove hladne vojne med zahodom in Rusijo. Putin pa želi z zmanjšano dobavo plina ta spor vsebinsko izvotliti.«

plinovod, ki povezuje Rusijo in Nemčijo in teče v Severnem morju. Projekt je z ruskimi oblastmi leta 2005 zagnal nekdanji nemški kancler, socialdemokrat Gerhard Schröder, nikoli pa se mu ni izrecno odpovedala niti dosedanja kanclerka Angela Merkel, ki je nazadnje pred nekaj meseci svojo naklonjenost temu projektu potrdila tudi novemu amerškemu predsedniku Bidnu. Ob vsem tem ne smemo odmisлити, da je predsednik uprave družbe Severni tok 2 še vedno že omenjeni Schröder, njegov lastnik pa ruska državna naftna družba Gazprom. Rusi so potrdili, da bi ta plinovod lahko začel operativno obratovati že konec letošnjega leta.

In kaj ima vse to z rastjo cen plina? Zmanjšani dotok plina po ukrajinski poti, ki je bil med povzročitelji rasti cene plina za Evropo, lahko beremo tudi kot Putinov pritisk na Nemčijo (in posledično Evropo) za čimprejšnje odprtje Severnega toka. Posledica vsega tega bi seveda bila, da bi Berlin (in Bruselj) bila energetske še bolj odvisna od Moskve, Ukrajina pa bi izgubila precejšnjo geopolitično težo.

Kitajska kriza

Na tem mestu je potrebno še omeniti dejavnik Kitajske, ki si je iz Rusije zagotovila dodatne zaloge plina in tako opeharila Evropsko unijo. Peking pa se za to strategijo ni odločil (samo) iz geopolitičnih, temveč iz povsem pragmatičnih razlogov. Kitajska – pa naj se sliši še tako čudno – doživlja energetska krizo, ki si jo je ustvarila dejansko sama. Predsednik Xi Jinping je namreč za svojo državo, v skladu s splošnim gibanjem na tem področju, odredil drastično zmanjšanje emisij CO² do leta 2060. Prvi višek tega zmanjševanja naj bi dosegli že leta 2030. O tem je nazadnje govoril tudi na generalni skupščini Organizacije združenih narodov. Posledica te nove politike

so izraziti rezi pri dobavi energije za tista velika podjetja, ki ne spoštujejo ravni predpisanih izpustov. Skratka, kitajsko gospodarstvo se je v nekaterih pokrajinah dobe-

sedno zaustavilo, ker podjetja, ki svojo proizvodnjo zaganjajo večinoma na premog, niso zmanjšala izpustov na raven, ki jo predvideva vlada. Rezi so bili tako radikalni, da se Kitajski v letošnjem letu obeta precejšnje zmanjšanje gospodarske rasti glede na napovedi. Finančna družba Goldman Sachs je pred nekaj meseci napovedovala Pekingu rast v višini 8,2 odstotka BDP, danes je napoved skoraj pol odstotka manjša in znaša 7,8 odstotka BDP. Za izhod iz energetske krize je Kitajska očitno izbrala rešitev uvažanja plina. V prvih osmih mesecih letošnjega leta je uvoz narasel za nekaj več kot 20 odstotkov. In to na svojih plečih občuti tudi Evropa, ki zaradi povečanja kitajskega povpraševanja in že naštetih odprtih geopolitičnih vprašanj z Rusijo plačuje plin precej dražje. Breme podražitev se seveda nato prevaži na vse člene verige uporabnikov, vključno z malimi podjetniki in gospodinjstvi.

Dragi odpustki za onesnaževanje

Če je cena plina na podražitev za končne uporabnike vplivala za približno 80 odstotkov, je preostalih 20 odstotkov treba pripisati drugemu dejavniku. Gre za to, kar bi v publicističnem žargonu lahko označili za odpustke za onesnaževanje.

»Podjetjem, ki bi rada onesnaževala čez dovoljeno mejo, bo Bruselj izstavil dražje račune. To smer je ubrala Evropska komisija s strategijo "Green new deal".«

Če pa želimo biti natančnejši, je to sistem trgovanja s pravicami do emisije toplogrednih plinov (ETS). Sistem, ki je začel delovati leta 2005, omo-

goča podjetjem trgovanje s kuponi izpustov. Vsako podjetje ima namreč določeno količino izpustov, ki jih lahko proizvede v skladu z okoljsko politiko EU. Če to količino preseže, mora na trgu odkupiti kupone pri tistih podjetjih, ki so bila okolju prijaznejša in so ustvarila manj izpustov od predvidenega. Skratka, gre za mehanizem »uravnoveženega onesnaževanja«, ki naj bi podjetja spodbujal k zelenim politikam. V zadnjem obdobju so tudi cene teh odpustkov močno narasle, ker so pristojni organi zmanjšali količino »okoljskih odpustkov« na trgu. Skratka, podjetjem, ki bi rada onesnaževala čez dovoljeno mejo, bo Bruselj izstavil dražje račune. To smer je ubrala Evropska komisija s strategijo »Green new deal«, ki je rdeča nit mandata Ursule von der Leyen.

Kaj pa inflacija?

Porast cen, ki smo ji priča na področju energentov, je splošnejši pojav. Trenutno ga beležimo tudi na področju surovin. Rezultat fizioloških in geopolitičnih vzrokov tolikšnih podražitev je inflacija oziroma splošna rast cen, ki je v zadnjih mesecih že večkrat sprožala alarmne zvonice na svetovnih trgih. Je inflacija nevaren pojav za ekonomijo? Odvisno.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja sta prav hiperinflacija in visoka rast cen na področju nafte povzročili hude finančne krize, ki so pod vprašaj postavile splošno uveljavljeno povojno ekonomsko paradigmo gospodarstva, za katerim stoji država s svojimi finančnimi injekcijami. Posredna posledica tega je bilo obdobje Reagana in Thatcherjeve, ki sta v osemdesetih državo in ekonomijo povsem ločila in v ospredje postavila logiko svobodnega trga, ki se uravnava sam.

Finančna kriza leta 2008 in kovidne razmere so na globalni ravni vzpostavile ponovno stanje, ko mora država poseči v gospodarstvo, da bi ga zagnala po hudih šokih, ki so gospodarske dejavnosti močno zavrle. To je danes očitno v ekonomskih politikah držav, ki gospodarstvu pomagajo z izrazitimi finančnimi injekcijami (zaradi česar se na novo zadolžujejo), pa tudi s politiko centralnih bank (ECB, Fed in druge centralne banke), ki so izničile obrestne mere (s tem omogočajo brezobrestno zadolževanje) in ki že več let same kupujejo velike količine državnih obveznic posameznih držav.

Zakaj inflacija?

Ta politika je seveda v tem trenutku nujna, ne samo ker je pomagala pri zagonu gospodarstva posameznih držav, temveč tudi ker je vzdrževala nivo inflacije. Priporočena stopnja inflacije je namreč okoli 2 odstotkov. To je zmerna in vzdržna rast cen, ki kaže na pozitivno rast gospodarstva. Če je stopnja inflacije izrazito nižja, ni dobro. Slabo pa je tudi, če inflacija močno preseže to vrednost. Potem ko smo bili v zadnjih letih priča skorajda nični inflaciji, je v zadnjih mesecih rast cen poskočila. Po zdajšnjih napovedih bo inflacija v ZDA in Evropi močno presegla zaželeno stopnjo 2 odstotkov. Pred nekaj tedni so napovedi za ZDA presegale celo 5,5 odstotka. Zakaj? Na krilih rasti cen energentov in drugih surovin so podražitev doživeli tudi ostali proizvodi, hkrati je ob sprostitev pandemskih ukrepov v gospodarstvu tudi povpraševanje precej

»Prehitra rast cen, ki presega sam zagon ekonomije, lahko izniči gospodarsko rast.«

večje. Inflacija, ki močno presega priporočeno stopnjo 2 odstotkov, pa lahko povzroči precej škode v gospodarstvu. Prehitra rast cen, ki presega sam zagon ekonomije, lahko izniči gospodarsko rast, ker onemogoči vzpo-

stavitev »zdravega« križanja krivulje ponudbe in povpraševanja (ekstremen primer tega je jugoslovanska hiperinflacija ob koncu osemdesetih let).

Kako nad inflacijo?

Odgovor na to vprašanje je pravzaprav vse prej kot enostaven. Najprej je treba razumeti, ali je porast cen, vključno z energenti, samo posledica trenutnih okoliščin in ali gre samo za nevihto s številnimi strelami in gromi, ki pa je le prehodne narave. V tem primeru pravzaprav večjih vprašanj ni. Zadeva bi se lahko rešila sama od sebe.

Kaj pa, če gre za strukturno vprašanje? V tem primeru bo težje najti rešitve na to vprašanje. Boj proti inflaciji bi od držav zahteval strožje prijeme na področju ekonomskih politik. To pomeni manj pomoči gospodarstvu. Centralne banke pa bi morale ponovno začeti dvigovati obrestne mere in zmanjšati količino nakupa državnih obveznic. Cene bi tako – po ekonomskih pravilih – začele padati. A tudi to bi imelo stranski učinek na gospodarstvo: ti ukrepi bi zavrli rast, ki so ga ukrepi držav in centralnih bank omogočili v zadnjih letih. In spet bi lahko nastopila kriza.

Vprašanje je torej zaenkrat še brez odgovora. Gordijski voz bo treba presekati, ni pa še jasno, kako.

NE SPRAŠUJ, KDO BO PLAČAL STROŠKE »ZELENEGA« PREHODA

H.J.

Če ne bi bilo pandemije, bi bile podnebne spremembe v teh poletnih mesecih, ki smo jih pustili za sabo, na prvih straneh časopisov. Številni izvedenci so ugotovili, da smo zlasti avgusta dosegli rekordne temperature. Na jugu Italije so celo zabeležili neznosnih 49 stopinj Celzija. V 140-letni zgodovini meritev v Združenih državah Amerike pa je bil najtoplejši mesec doslej julij. Sicer pa so rekordne temperature beležili domala povsod, kar je botrovalo uničujočim gozdnim požarom, ki smo jim bili priča tudi v Italiji, zlasti na jugu.

Marsikje pa je po neznosni vročini spet prišlo do različnih ekstremnih vremenskih pojavov – od silovitih nalivov do orkanov ter posledičnih poplav in uničenja. Združene države Amerike je med avgustom in septembrom prizadela Ida, ki se je sicer kasneje spremenila v tropsko nevihto, vendar je kljub temu razdejala kar nekaj zveznih držav, vključno z New Yorkom. V Kaliforniji pa je spet gorelo.

Vse te naravne nesreče so, žal, po že vnaprej napisanem scenariju zahtevale tudi človeška življenja. Da se bo vse to zgodilo, smo sicer že dolgo vedeli, saj so nas na to opozarjali znanstveniki. A nihče jih ni bil pripravljen poslušati, zlasti pa ne tisti, ki so imeli od dejavnosti, uničujočih za okolje, velike dobičke.

Z jesenjo lahko pričakujemo silovite nevihte in poplave tudi tam, kjer je poleti narava umirala od vročine. Vse se torej vrti v začaranem krogu. Medtem ko je Evropa že začela deliti milijarde za »zeleni« prehod, pa se precej zanemarja to, kar bi bilo resnično blažilno za teritorij. Gorske vasice se na primer praznijo prav v času, ko bi bila človeška roka na teh teritorijih še posebno dragocena. Vse bolj tudi v našem okolju na primer izginjajo male kmetije, saj se je povsod uveljavilo skrajno uničujoče in popolnoma neetično intenzivno kmetijstvo. Nekateri manjši kmetje nas že dolgo opozarjajo na problem samooskrbe. Poleg tega, da neznansko onesnažujemo z intenzivno proizvodnjo, prevažanjem hrane po svetu, skladiščenjem itd., smo dejansko vso svojo prehransko varnost zaupali tujim ali velikim družbam.

Če bi se karkoli zapletlo, sploh ne bi znali preživeti, saj večina ne zna več pridelati niti krompirja.

23. septembra smo praznovali prvi ekološki dan. Dogovor o njem so podpisali voditelji osrednjih evropskih institucij. Ta dan, ki sovpada z jesenskim enakonočjem, bo odslej posvečen osveščanju o pomenu pridelave in porabe ekološke hrane in krme. Kot kaže, ima ekološko kmetijstvo s povečanjem prihodkov na podeželju osrednjo vlogo pri okrevanju Evrope in njenem zelenem ter (spet) digitalnem prehodu. Strategija za preobrazbo prehranskega sistema, ki so jo hudomušno poimenovali »od vil do vilic«, predvideva povečanje deleža kmetijskih zemljišč za ekološko kmetovanje na 25 odstotkov do leta 2030. Poleg tega določa tudi zmanjšanje uporabe gnojil, pesticidov in drugih strupov.

Na prvi pogled smo lahko nad temi načrti samo navdušeni. Bojimo pa se, da bo čas pokazal, v katerem grmu tiči zajec oziroma (spet večno vprašanje) kdo bo od tega imel koristi. Ali bodo to res do sedaj povsem zanemarjeni mali kmetje, kot bi bilo edino prav?

V začetku septembra nas je presenetila izjava novega italijanskega »super ministra« za okolje Cingolanija, ki je izrekel prepričanje, da bi bil čas, da razmislimo o ponovni uporabi jedrske energije. Sam meni, da so novejša tehnologije »četrte generacije« na tem področju manj nevarne in naj bi proizvajale tudi manj jedrskih odpadkov. Spomnimo naj, da je njihov največji problem – poleg tveganj za zdravje – tudi v tem, da ostajajo aktivni še več deset tisoč let.

Italijani so jedrsko energijo že dvakrat zavrnila na referendumu. Kot smo že večkrat videli, pa se rado dogaja, da skuša oblast, v povezavi s to ali ono interesno skupino, s kako pretvezo izigrati ljudsko voljo. O jedrski energiji smo na tem mestu že poročali. Z vidika okolja je morda tovrstno pridobivanje energije res manj škodljivo. Pomislimo na primer, da se je v okolici jedrske elektrarne v Černobilu razrasel obsežen gozd, v katerem kraljujejo najrazličnejše živalske vrste. Njihova življenjska doba je namreč veliko krajša od človekove, zato lahko preživijo tudi na območju z visokim žarčenjem, saj nimajo dovolj časa, da bi razvile določene hude bolezni.

Če nam človeško življenje res pomeni toliko, da smo zaradi virusa dejansko zaustavili svetovno gospodarstvo in javno življenje, zaradi česar je obubožalo na milijone ljudi, si res ne moremo privoščiti jedrskega tveganja. Tragičnih izkušenj zaradi jedrskih nesreč smo imeli že dovolj. S širših območij, na katerih stojijo tovrstne elektrarne, pa vsako leto poročajo o številnih vrstah raka med prebivalstvom (tudi med najmlajšimi), in to tudi v slučaju, da gre za zelo dobro nadzorovane in vzdrževane objekte.

Sploh pa – čemu vendar potrebujemo elektriko na vsakem koraku? Dandanes se zdi, kot da ne obstaja nič drugega. Zavedati se moramo, da tudi tovrstni stroji močno onesnažujejo, saj moramo pri okoljskem vplivu katere koli aparature upoštevati vse faze proizvodnje. Zakaj torej ta obsedenost z elektriko? Morda zato, ker ta tehnologija omogoča vzpostavitev globalnega nadzora nad ljudmi in državami? Svet se je dejansko ujel v nevidno, električno mrežo ...

Kot nalašč pa se je oktobra elektrika podražila kar za 40 odstotkov. V nekaterih državah so sicer posegle vlade, da bi preprečile prevelik finančni šok za državljane. To so, čeprav le delno in za omejen čas, storili tudi v palači Chigi. A tudi če so vlade ublažile rast cen, bodo to storile z javnimi sredstvi oziroma tistimi, ki jih bomo morali prej ali slej vrniti. Električna pa postaja vse dražja prav sedaj, ko smo, kot rečeno, resnično vse zaupali prav tej energiji. Kot da bi šlo za nekaj »angelskega«, ki sploh ne onesnažuje. Smo res prepričani, da je digitalizacija, s katero se, kot kaže, vse bolj mudi, tako izredno ekološka?

»Javna sredstva dobivajo zlasti velika podjetja, ki so še do pred kratkim brezbržno uničevala okolje. Se vam ne zdi, da nekaj ni v redu?«

Podražitve naj bi narekovala sama Evropska unija z namenom, da bi omejila škodljive izpuste. Obenem pa naj bi šlo za posledico gospodarskega šoka, ki ga je svetovno gospodarstvo doživelo zaradi pandemije. Še enkrat naj spomnimo, da zdravstvena kriza, pa čeprav je svet za več mesecev dejansko obstal, ni upočasnila podnebnih sprememb. To izhaja tudi iz poročila Združenih narodov *Združeni v znanosti 2021*. Med januarjem in julijem letos so bili izpusti ogljikovega dioksida v ozračje za spoznanje celo višji kot v istem obdobju leta 2019.

Vse močnejši postaja občutek, da prehod v »zeleno gospodarstvo« spet prepuščamo nekdanjim velikim onesnaževalcem. Javna sredstva

dobivajo zlasti velika podjetja, ki so še do pred kratkim brezbržno uničevala okolje. Se vam ne zdi, da nekaj ni v redu? Karkoli se pač zgodi, gre denar vedno v iste roke.

Svetovne vlade, tudi italijanska, sedaj posvečajo veliko pozornost mladim borcev za okolje, ki so se spet vrnili na ulice. Švedska podnebna aktivistka Greta Thunberg je bila tudi v Milanu, kjer je potekala podnebna konferenca mladih v okviru priprav na novembrski podnebni vrh na Škotskem. Greto je sprejel tudi italijanski premier Draghi in obljubil, da bodo vlade, po številnih praznih besedah, ki so bile izrečene v teh letih, sedaj konkretno ukrepale.

Podnebne spremembe so bile v središču pozornosti tudi na 76. zasedanju Združenih narodov. Generalni sekretar Guterres je opozoril, da stoji človeštvo na robu prepada in da se pomika v napačno smer. Vse bolj smo na poti do segrevanja ozračja celo za 2,7 stopinje Celzija, kar bi bila čista katastrofa.

Številni svetovni voditelji so obljubili, da si bodo prizadevali za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov, ki bi se morali po Guterresovih besedah zmanjšati za 45 odstotkov do leta 2030.

Seveda se ob vsem tem, kot rečeno, pojavlja upravičeni strah, kdo bo s tem zelenim preходом služil in kdo bo plačeval stroške, morda tudi za ceno lastne svobode, saj bo moral izbirati le tisto, kar mu bosta politika in industrija ponujali kot »zeleno«, pa čeprav morda ne bo tako.

Torej, če parafraziramo Hemingwaya: ne sprašuj se, kdo bo plačal stroške zelenega prehoda. Plačal jih boš ti ...

56. ŠTUDIJSKI DNEVI DRAGA

Sergij Pahor

Že drugo leto zaporedoma so študijski dnevi Društva slovenskih izobražencev kljub razumljivim omejitvam zaradi protiepidemičnih ukrepov lepo uspeli in dokazali, da so še potrebni ter privlačni, tudi za mlajšo generacijo, ki se je izkazala s svojimi pobudami. Beležili smo lep obisk in sledenje na spletu. Šotor Slovenske prosvete je tudi letos v sedemdnevnem podaljšku gostil še nekatere prireditve drugih organizacij vključno z nedeljskim Marijanskim shodom, ki je zadnji dve leti nadomestil tradicionalno procesijo na Opčinah.

Tridnevne razprave in debate na letošnji Dragi puščajo za sabo veliko odprtih vprašanj, značilnih za sedanjo razklano slovensko srenjo kot potencialen odsev globoke krize politične, civilne in tudi verske družbe na svetovni ravni. V ta okvir se uvršča tudi vprašanje manjšinske zastopanosti v najvišjih državnih organih, čemur je bila posvečena uvodna tema Drage. Slovenska manjšina v Italiji zaman že več desetletij trka

na vrata v Rimu in tudi ostale slovenske manjšine so v podobnem položaju. Z zajamčenim zastopstvom hoče samo ublažiti posledice 155-letne vključenosti Slovencev v italijansko državo. Posledice krivic, ki smo jih doživeli v obdobju liberalne, fašistične in demokratične države so nepopravljive in tega ni potrebno dokazovati. Noben zaščitni zakon jih ne more odpraviti. Tudi učinkovitost vračanja Narodnega doma je bolj kot

Jurij Paljk in Tomaž Kunstelj v prijateljskem pogovoru z obiskovalci Drage;

spodaj levo: Sergij Pahor uradno odpira študijske dneve;

desno: Tatjana Rojc, Igor Gabrovec, Angelika Mlinar in Felice Žiža na petkovi okrogli mizi

vprašljiva, ker skupnost, ki ga bo dobila, nikakor ni taka kot tista, ki ga je zgradila. Prej prisilna in potem tiha asimilacija sta opravili svoje in zdaj je za marsikoga vprašanje rešeno: manjšinska prisotnost je zaradi razredčenosti na teritoriju že tako nezaznavna, da se bo kmalu treba ukvarjati z iskanjem zajamčenega zastopstva na deželni in celo na občinski ravni. Politična neenotnost v manjšini, ki traja vse od konca druge svetovne vojne, usodno šibi upravičena manjšinska prizadevanja za direkten dostop do najvišjih državnih organov, ki je bistven za obstoj in razvoj manjšine. Okrogla miza predstavnikov vseh slovenskih manjšin vključno z italijansko v Sloveniji je jasno potrdila, da vprašanje zastopstva najbolje rešuje v Sloveniji uveljavljeni model tako na parlamentarni kot na občinski in krajevni ravni.

Sobotni program je bil namenjen vprašanju odnosov človeka in družbe

*Martin Breclj
in Marko Uršič;
David Ahačič in
Vili Kovačič;*

*Anton Stres
vodi mašo pod
šotorom;*

*spodaj: Igor
Bahovec*

do narave. Teme se je Draga lotila prvič lani z razpravo o znanstvenih in tehničnih vidikih okoljske problematike, letos pa jo je obravnaval filozof Marko Uršič v duhovno-humanističnem smislu. V svojem zgodovinskem pregledu se je med drugim kritično izrekel tudi do krščanstva, ki v iskanju imanentnega pogostoma zanemara naravo. Poudaril je potrebo po osebnem in odgovornem pristopu k problematiki.

Med nedeljsko mašo za udeležence študijskih dnevvov je upokojeni nadškof Anton Stres ob somaševanju Romana Globokarja močno poudaril pomen vere v družbi, ki prekaša osebno raven posameznika in se mora izražati v iskrenem in pogumnem pričevanju v javnosti.

Okrogla miza se je v nedeljo dopoldne poglobila v papeževo encikliko *Vsi smo bratje* in pretresla nekatere družbeno pomembne teme, predvsem politiko, ideologijo in dialog, ki jih

sodobni razvoj potiska v globoko krizo. In vendar je dobra politika možna, če ima za podlago duhovnost in skrb za skupno dobro, a se mora osvoboditi individualizma, skrajnega liberalizma in populizma. Ob miselni zmedi, ki je zajela razviti svet, se pojavljajo nove ideologije kot potrošništvo in tudi pravi kult osebne svobode, ki je tudi podlaga za nasprotnike cepljenja. Socialna omrežja so se iz čisto nedolžnih sredstev za komuniciranje in zabavo sprevrgla v odmevno propagandno sredstvo, ki je popolnoma brez zavor glede sovražnega izražanja. Neovirani dostop do spleta je dragocena pridobitev za splošno uveljavitev svobode govora, a je brez pomena, če ne znamo poslušati drug drugega. Tako se zruši tudi dialog, ki je potreben za vsako sredino, tudi znotraj Cerkve.

Ključni dogodek 56. Drage je bil nedeljski popoldanski nastop nadškofa

Antona Stresa, ki je ob tridesetletnici slovenske osamosvojitve govoril o aktualnem političnem in družbenem položaju v Sloveniji. Daleč od tega, da bi realizacijo dolgoletnih sanj Slovencev pozdravil z vzhičenostjo in navdušenjem, ki ga jubilej brez dvoma zasluži, se je predavatelj posvetil poglobljeni analizi stanja, ki nikakor ni zadovoljlivo in vsak dan bolj izpričuje skrajno razdvojenost, razhajanje in ostro delitev slovenskega političnega tkiva in posledično celotne družbe. Če je osamosvojitve bila veliko in enkratno dejanje, je demokratizacija zelo upočasnjena in načrtno oviran proces. Polstoletni režim je po netravmatičnem propadu komunizma pustil za sabo konstrukcijo, zgrajeno po njegovih merilih, ki se je znala prilagoditi, predvsem pa ohraniti svoje ljudi na ključnih položajih in tako obdržati vodilno vlogo v upravljanju javnih zadev. Izključevanje drugače mislečih je bilo in ostalo pravilo. Posebej je Stres govoril o odnosih med komunistično oblastjo in Cerkvijo, ki se je edina izognila njemu nadzoru, a zato je bila osovražena in izrinjena iz javnega življenja. To se pozna še danes.

Pred zaključnim predavanjem je letošnja Draga podelila tudi 10. Peterlinovo nagrado za zasluge na prosvetnem področju. Prejela jo je Franka Žgavec kot priznanje za dolgoletno požrtvovalno delo v korist slovenske skupnosti in posebej pri postavljanju temeljev in rasti centra Lojze Bratuž v Gorici.

Zgoraj: dobitnica 10. Peterlinove nagrade Franka Žgavec;

tu spodaj: Ivo Jevnikar in Anton Stres;

pogled na občinstvo (foto Danilo Pahor)

SMRTNA KOSA V ARGENTINI

Smrtna kosa je spet segla med zaslužne javne delavce v Argentini. Med obiskom pri hčerkah in ostalih sorodnikih v Sloveniji je zaradi neozdravljive bolezni 16. avgusta preminila **Kristina Jereb Qualizza**. Bila je dolgoletna učiteljica in profesorica na Srednješolskem tečaju v Buenos Airesu, kulturna delavka, odlična igralka in režiserka.

V 90. letu starosti je 3. oktobra umrl **Stane Snoj**, do pred nekaj meseci urednik mesečnikov Duhovno življenje in Božje stezice. To zahtevno službo je opravljal 20 let, od smrti prejšnjega urednika, prelata Jožeta Škerbca, kateremu je že prej pomagal pri tehničnem urejanju revij. Bil je tudi drugače kulturno dejaven v skupnosti, med drugim kot scenograf.

V 96. letu starosti pa je 10. oktobra umrla **Marjana Kovač, vd. Batagelj**. Rodila se je 21. januarja 1926 v Novem mestu in maja 1945 nastopila begunsko pot v Avstriji in Italiji, o čemer je zapustila dragocen dnevnik. Že v taboriščih je učila v vrtcih, v Slovenski hiši v Buenos Airesu pa je bila dolga leta učiteljica in voditeljica osnovne šole. Za potrebe slovenske skupnosti v Argentini je razvila popoln program učenja slovenščine za učence, ki ne obvladajo jezika, in ga poimenovala »ABC po slovensko«. Pisala je za Božje stezice, Duhovno življenje in Zbornike Svobodne Slovenije in bila dejavna še v odboru Društva Slovenska pristava ter Zveze slovenskih mater in žena.

VEDNO PRIVLAČNO »TRŽAŠKO VPRAŠANJE«

Za zgodovinarje in bralce ostaja »tržaško vprašanje« očitno še vedno zelo zanimivo.

Tržaški zgodovinar prof. Raoul Pupo je pri znani italijanski založbi Laterza iz Rima in Barija na 320 straneh objavil monografijo *Adriatico amarissimo, Una lunga storia di violenza* (Izjemno grenki Jadran, Dolga zgodba o nasilju).

V zbirki Quaderni tržaškega Deželnega zavoda za zgodovino odpornosti in sodobnosti v Furlaniji - Julijski krajini (Quaderni / Istituto regionale per la storia della Resistenza e dell'età contemporanea nel Friuli Venezia Giulia) pa je izšel zbornik več raziskovalcev, ki ga je uredila prof. Anna Maria Vinci, *Quando si depongono le armi, Spunti di ricerca nell'area al confine orientale 1945-1954* (Ko se odloži orožje, Izhodišča za raziskave na območju vzhodne meje v letih 1945-1954).

PISMA LIDIJE ZWITTER

Pri Slovenski matici je izšla knjiga Lidija Matthews Zwitter, *Pisma iz Londona 1939-1946*. O življenju in delu Lidije Zwitter smo v Mladiki 2021, št. 1-2 in 3, objavili zanimiv prikaz, ki ga je pripravila njena nečakinja Anja Dular, ki je tudi uredila sedanjo knjigo.

UMRL JE ŠTEFAN CIGOJ

Nekdanji jugoslovanski konzul v Trstu v letih 1978-82 Štefan Cigoj je 10. septembra umrl v Solkanu, kjer se je rodil 31. marca 1935. Že zgodaj je bil dejaven v Zvezi mladine Slovenije in Zvezi komunistov Slovenije, kjer je zasedal odgovorna mesta v Kopru in Novi Gorici. Leta 1969 je postal član jugoslovanske skupščine v Beogradu, nato je delal na veleposlaništvu v Rimu, po Trstu in drugih političnih zadožitvah je bil veleposlanik v Vatikanu (1985-90), leta 1999 je odprl predstavništvo Republike Slovenije v Črni Gori. V Novi Gorici pa je bil do konca družbeno dejaven, zlasti v Zvezi borcev.

73. MARIJANSKI SHOD

Na Opčinah je bil 12. septembra tradicionalni, že 73. Marijanski shod. Zaradi pandemije je obsegal le somaševanje pod »šotorom Drage«, brez procesije po vasi. Obred je vodil misijonar v Afriki, salezijanec Danilo Lisjak. Pel je zbor Zveze cerkvenih pevskih zborov. Dobro so bili zastopani skavti in skavtinje.

FORUM TOMIZZA

Forum Tomizza, ki je letos med 5. in 9. oktobrom povezal pobude v Umagu, Kopru in Materadi, je bil posvečen spominu na Marka Sosiča. Nagrado za kratko zgodbo *Lapus Histriae* je prejel Bojan Krivokapić.

65. KONGRES FUEN V TRSTU

Od 9. do 12. septembra 2021 je bil v tržaškem hotelu Savoia Excelsior Palace 65. kongres zveze evropskih narodnih manjšin FUEN. Kratica zdaj obnavlja le angleški naziv organizacije, ki se je rodila s 1. kongresom leta 1949 v Versaillesu. Danes ima preko sto včlanjenih strank, organizacij in društev iz 35 držav.

Predstavniki Slovencev iz Italije iz strank, prehodnic Slovenske skupnosti, so navezali stike z organizacijo že leta 1956. Dolgo je bilo vanjo včlanjeno Slovensko ljudsko gibanje, ki je svoje mesto kasneje prepustilo Slovenski skupnosti, ta pa ga je leta 2019 predala Svetu slovenskih organizacij. SSO je bil tako soprireditelj letošnjega kongresa in je poskrbel, da so bila na dnevnem redu tudi žgoča vprašanja naše narodne skupnosti.

Okrogla miza v Trstu (levo) in zaključni večer v Števerjanu (desno) (foto Julijan Čavdek)

V SLOVENIJI 44 % MLADIH KATOLIČANOV

Urad Republike Slovenije za mladino je objavil izsledke raziskave o položaju mladih v slovenski družbi Mladina 2020. Tako raziskavo opravlja vsakih deset let. Glede vernosti je raziskava pokazala, da se 40,1 % mladih ne identificira z nobeno religijo (leta 2010 je bilo takih 24 %), 44 % se jih je izreklo za katoličane, ostalih 15,9 % pa se prišteva k drugim veram.

POSMRTNA KOCJANČIČEVA NAGRADA

Pesnik in esejist Bert Pribac (1933–2020) je posmrtno prejel Kocjančičevo nagrado zaradi zaslug za kulturno identiteto Istranov. Nagrado podeljujejo občine Ankaran, Koper, Izola in Piran po novih pravilih iz leta 2019, ki so po desetih letih političnih vetov in polemik znova omogočila podelitev priznanja.

ROŽANČEVA NAGRADA

V Cankarjevem domu v Ljubljani so 16. septembra razglasili zmagovalca Rožančeve nagrade za najboljšo esejistično zbirko. To je Robert Simonišek z delom Pejsaži – sanjati na soncu.

UMRL JE PROF. KLAUS VOIGT

V bolnišnici v Berlinu, kjer se je rodil 2. novembra 1938, je 21. septembra po hudi bolezni preminil zgodovinar prof. Klaus Voigt. Mednarodno uveljavljen je bil zlasti zaradi raziskav o nemških emigrantih v času nacizma, še posebej o nemških judovskih beguncih v Italiji. Evropski javnosti je predstavil tudi zgodbo tistih judovskih otrok iz Nemčije, Avstrije, Jugoslavije in Poljske, ki so preko Slovenije (pomoč komisarja Uroša Žuna, nato bivanje v Lesnem Brdu), Hrvaške in Italije (Vila Emma v Nonantoli) srečno dosegli Palestino. O tem je napisal knjigo njihov spremljevalec Josef Indig Ithai, posnet je bil tudi film.

Dr. Voigt, ki je predaval na univerzah v Nemčiji, Italiji, Franciji in ZDA, je nazadnje pripravljala razpravo o slikarju Rudolfu Levyju, ki so ga aretirali leta 1943 v Firencah in deportirali v Auschwitz. Januarja 2022 naj bi mu posvetili razstavo v galeriji Uffizi v Firencah.

POMEMBNI SEMINARJI

V zadnjem času so se v dvorani Slovenske matice v Ljubljani zvrstila tri študijska srečanja, ki so živo segla tudi v nekdanji in sedanji utrip Slovencev v Italiji. Dve sta tam le gostovali, tretje srečanje pa je priredila prav SM.

Na pobudo publicistke in pronicljive raziskovalke našega stanja duha Alenke Puhar sta Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko in Kulturno umetniško društvo KUD KDO 12. oktobra pripravila simpozij *Most čez Zaliv*. Z njim sta želela osvetliti reviji za kulturna in družbena vprašanja *Most in Zaliv*, ki sta v Trstu izhajali od srede šestdesetih let do poloma komunizma in slovenske osamosvojitve. V živo so z referati nastopili Alenka Puhar, Vladimir Vremec, Drago Štoka, Miha Glavan, Lojze Peterle, Feliks Bister, Andrej Lokar, Tomaž Ivešič, Loredana Umek in Ivo Jevnikar, s pisnim prispevkom pa še Lev Detela in Marjan Frankovič. Gradivo bo izšlo v knjižni obliki.

Pobudnica srečanja Most čez Zaliv Alenka Puhar (foto Robi Šabec)

O identiteti so v živo razmišljali, od leve: Martin Breclj, Ivo Jevnikar, Martin Sušnik, Erika Jazbar, Andrej Lokar, Igor Škamperle, Marijan Kravos in Jernej Šček (foto Tatjana Splival/Družina).

Omenjeno društvo (in spletna revija) KUD KDO je 21. oktobra na pobudo in pod vodstvom Andreja Lokarja ter v sodelovanju z založbo Družina priredilo simpozij *Identiteta* včeraj, danes, jutri – stičišča raznolikosti. Na njem so nastopili referenti le iz zamejstva (tudi živeči v matici) ali zdomstva, ki vprašanje osebne, jezikovne, narodne in še drugačne identitete intenzivneje doživljajo kot matični človek. Referati so segali od strogo filozofskih do vsakdanjih, tudi šolskih in političnih vprašanj. Na voljo so na spletu (https://www.youtube.com/watch?v=_h-5dkt4K1g). V živo so

Predsednik najstarejše slovenske založbe v Italiji, Goriške Mohorjeve družbe, Renato Podbersič (foto JUP)

nastopili Andrej Lokar, Ivo Jevnikar, Martin Sušnik, ki je nalašč za to pripotoval iz Argentine, Erika Jazbar, Marijan Kravos, Martin Breclj, Igor Škamperle in Jernej Šček, v pisni obliki pa še David Bandelj in Milan Obid iz Koroške.

Sama Slovenska matica pa je 26. oktobra pripravila simpozij *Slovenski tisk v Italiji* nekoč in danes, ki ga je moderirala Neva Zajc. Po uvodnih pozdravih predsednika SM Aleša Gabriča in ministrice za Slovence v zamejstvu in po svetu Helene Jaklitsch so najprej nastopili predstavniki založb – Mladike (Nadia Roncelli), Založništva tržaškega tiska (Ace Mermolja) in Goriške Mohorjeve družbe (Renato Podbersič st.) ter Radia Trst A in TV RAI (Marko Tavčar). Drugi del je bil namenjen predstavitvam tiskanih medijev – Primorskega dnevnika (Igor Devetak), Mladike (Ivo Jevnikar), Novega glasa (Jurij Paljk), Novega Matajurja (Miha Obid), Doma (Luciano Lister), Galeba (Alina Carli) in Pastirčka (Marjan Markežič). V tretjem delu so svoje poglede na obravnavano tematiko podali Bojan Brezigar, Vesna Mikolič, Primož Sturman in (pisno) David Bandelj.

70 LET ZAMEJSKIH SKAVTOV

Tržaški del Slovenske zamejske skavtske organizacije je 17. oktobra začel niz pobud ob 70-letnici ustanovitve prve skavtske skupine v sedanjem zamejstvu, torej voda izvidnikov v Škednju, iz česar so se rodili Slovenski tržaški skavti, nato pa je postopoma nastala Slovenska zamejska skavtska organizacija.

Sedanje in nekdanje članice in člane je vodstvo povabilo najprej k maši pri Sv. Jakobu. Nato je bil zbor na Velikem trgu pred županstvom, kjer so prisotne nagovorili pokrajinski načelnik in načelnica, Matia Premolin in Vlasta Novak, ter Simon Peter Leban za deželno vodstvo. Za tem so članice in člani po skupinah z igro in s pričevanji nekdanjih voditeljic in voditeljev spoznavali začetke našega skavtizma na različnih postojankah po mestu. Na koncu je bila na griču Sv. Justa še "taborna luč" s petjem, skeči in nagovori.

Goriški del SZSO pa je dan pred tem, 16. oktobra, sodeloval pri pobudi vseh skavtskih organizacij v Gorici, ki so se spomnile 75-letnice prvih poveljnih obljub tamkajšnjih italijanskih katoliških skavtov. Na priložnostni razstavi je bila zastopana tudi SZSO, tako tudi ob dviganju in spustu zastav, pri sklepni maši in zborih, kjer sta spregovorila tudi dolgoletni pokrajinski načelnik Mauro Leban in pa ustanovitelj sedanje skavtske organizacije v Sloveniji Peter Lovšin, ki se je Gorici zahvalil, da je med slovenskimi brati lahko začel svojo skavtsko pot.

KARDINAL PAROLIN NA BREZJAH

Državni tajnik Svetega sedeža kardinal Pietro Parolin je 31. avgusta v narodnem svetišču Marije Pomagaj na Brezjah vodil somaševanje slovenskih škofov in duhovnikov za Evropo. Številne predstavnike slovenske države in diplomatskega zbora je pozdravil v imenu papeža Frančiška ter izrazil veselje, da sveto mašo daruje ob 30-letnici samostojne države Slovenije. V nadaljevanju je spregovoril o ljubezni do domovine, ki da je enaka ljubezni do matere.

Kardinal Parolin je obiskal Slovenijo v sklopu 16. Blejskega strateškega foruma. V tem okviru je zunanji minister Logar med drugim 2. septembra na razdaljo predal letošnjo nagrado foruma misijonarju Pedru Opeki.

IZBRANI SPISI SERGIJA VILFANA

V sozaložništvu Pravne fakultete v Ljubljani, Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Slovenske matice je izšel izbor razprav v slovenščini in tujih jezikih najpomembnejšega slovenskega pravnega zgodovinarja Sergija Vilfana (1919–1996) *Opera selecta*, *Pravotvornost in pravo v zgodovini Slovencev in njihovih sosedov*. Uredil ga je prof. Janez Kranjc, v njem pa sta še študiji Katje Škrubej in Saše Jeršeta.

NOVI KNJIGI IVANA TAVČARJA

Tržaški plodni kulturni delavec Ivan Tavčar (Trst, 1943), ki piše pesmi, prozo in strokovna dela v slovenščini, italijanščini in nemščini, je v zadnjih mesecih dodal svojemu dolgemu seznamu izdanih knjig (kakih 30 pesniških zbirk v italijanščini in 7 v slovenščini, 2 romana, več religioznih in muzikoloških del) še dve deli, izdani na Siciliji.

V knjigi *I grandi pianisti dell'Ottocento e del Novecento* (Veliki pianisti 19. in 20. stoletja), ki je izšla pri založbi Edizioni EventualMente v Comisu, je z besedo in dokumentarnimi fotografijami predstavil 53 klavirskih virtuozov. Knjiga *Metaforico viaggio* (Metaforično potovanje), ki je izšla pri založbi Magi Edizioni v mestecu Patti, pa ob 190-letnici objave Leopardijeve *Sobote* na vasi prinaša Tavčarjeve poezije in razmišljanja o Leopardiju ter vprašanjih, ki zaposlujejo oba ustvarjalca.

UMRL JE ŠTEFAN BUKOVEC

V Gorici je 14. oktobra umrl javni delavec prof. Štefan Bukovec. Rodil se je 14. septembra 1929 v Kozarščah pri Tolminu in se šolal v Volčah, Tolminu in Gorici, kjer je leta 1948 maturiral na slovenski klasični gimnaziji. Razmišljal je o emigraciji, vendar je potem doštudiral politične vede v Padovi in Trstu ter še pred tem začel poučevati na slovenskih šolah na Tržaškem in Goriškem. V letih 1959–61 je bil predsednik Sindikata slovenske šole v Gorici. Opravil je izpit za komercialista in leta 1968 uspešno opravil natečaj za občinske tajnike ter nastopil službo občinskega tajnika v Sovodnjah in Števerjanu. Nato je to službo opravljal na Trbižu in v Devinu - Nabrežini, bil pa je tudi tajnik pri Kraški gorski skupnosti in Kraškem vodovodu ter član ali predsednik nadzornih odborov več bančnih zavodov, javnih uprav in organizacij.

Leta 1965 je objavil učbenik za zgodovino filozofije. Pri Krožku Virgil Šček pa je leta 1991 sodeloval pri pripravi dveh knjig: Zakon št. 142/1990, Reforma krajevnih uprav, Prevod v slovenščino in slovar upravnih izrazov ter Občinski upravitelji pred novimi nalogami, Statuti občin in jezikovne manjšine.

Na političnem področju se je leta 1966 v Gorici vključil v slovensko komponento Socialistične stranke Italije (PSI) in bil leta 1975 zanjo izvoljen v goriški pokrajinski svet. Pozneje je z nekaj drugimi bivšimi podporniki te stranke pristopil k Slovenski skupnosti in zanjo kandidiral na občinskih volitvah leta 1990. Po januarskem pokrajinskem kongresu v Gorici je bil leta 1991 izvoljen za strankinega pokrajinskega predsednika. Na tem mestu je bil potrjen še po naslednjem kongresu, nato še leta 1994 in 1997. Bil je tudi član deželnega tajništva SSK (1992–2001) in dragocen član strankinih strokovnih komisij.

30. MITTELFEST

V Čedadu se je 28. avgusta začel 30. festival srednjeevropskega prostora Mittelfest. Dali so mu skupni naslov Dediči. Za slavnostnega govornika na odprtju so povabili slovenskega predsednika Boruta Pahorja, ki se je zavzel za to, da bi v »dediščini« izbirali dobro, zlasti zavzetost za mir, sožitje, spoštovanje.

BAZOVICA 2021

Odbor za proslavo bazoviških žrtev je mogel letos v sodelovanju z drugimi ustanovami in društvi izpeljati bogat spored pobud v spomin na štiri bazoviške junake ob 91-letnici njihove ustrelitve. Omenimo lahko le govornike.

Na samo obletnico, 6. septembra, je pred grobnico pri Sv. Ani v Trstu spregovorila Jasmina Gruden. Zvečer je bila zadušnica v bazovski župnijski cerkvi, ki jo je daroval župnik Žarko Škerlj. Po maši je imel spominski govor Peter Močnik.

Osmega septembra sta Martin Breclj in avtor Dušan Jelinčič v Nabrežini predstavila knjigo Šepet nevidnega morja, 9. septembra pa je Milan Pahor predstavil svojo novo študijo S knjigo v vojni, Partizanska šola na Tržaškem 1943–1945, ki je na 330 straneh izšla pri Založništvu tržaškega tiska in Narodni in študijski knjižnici.

Naslednjega dne sta bili komemoraciji pri obeležju pred rektoratom univerze v Ljubljani in v Prešernovem gaju v Kranju. V Ljubljani so spregovorili kulturna delavka Luisa Cher iz Barda, podžupan Blaž Čerin, prorektorica Tanja Dmitrović, predsednik Slovenske izseljenske matice Boris Jesih in predsednik Društva TIGR Gorazd Humar. V Kranju je venec pred spomenik položil predsednik republike Borut Pahor, spregovorila pa sta župan iz Sovodenj ob Soči Luka Pisk in kranjski župan Matjaž Rakovec.

Na osrednji proslavi na bazovski gmajni, ki jo je režirala Marija Breclj, so 12. septembra spregovorili ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu Helena Jaklitsch, književnik Boris Pangerc in senator Dario Parrini.

Z leve: Igor Gabrovec, Vojko Volk, Helena Jaklitsch, Tatjana Rojc, Ksenija Dobrila in Boris Pangerc (foto: TDD rainews.it)

UMRL JE PISATELJ JOŽE SNOJ

Pesnik, pisatelj in esejist Jože Snoj je 7. oktobra umrl v 88. letu starosti. Za svoje zelo plodno pisanje, ki je obravnavalo državljansko vojno, religiozna in eksistencialna vprašanja ter erotično tematiko, a je obsegalo tudi otroško in mladinsko književnost, je prejel Prešernovo in vrsto drugih nagrad. V času slovenske pomladi je bil med vodilnimi pisci Nove revije.

Rodil se je 17. marca 1934 v Mariboru, diplomiral iz slavistike in primerjalne književnosti v Ljubljani, kjer je bil nato v letih 1961–71 časnikar in lektor v kulturnem uredništvu Dela, od leta 1973 do 1993 pa urednik pri Državni založbi Slovenije.

V njegovem opusu, ki odraža krščanski humanizem, sta vzbudila posebno pozornost romana o revolucionarnem in vojnem nasilju Gavžen hrib in Fuga v križu. Pred štirimi leti je izšel njegov avtobiografski roman Re kapitulacije, letos pa še njegov zadnji roman Nadaljevanje prihodnjič: poem z brstiči eseja in aro romano romana.

(vir: Facebook - Celjska Mohorjeva družba)

SEMINAR ZA ŠOLNIKE

Od 2. do 10. septembra je bil na sporedu 56. jesenski Seminar za vzgojitelje, učitelje in profesorje šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji (teh je okoli 450), oktobra pa so se zvrstila še predavanja za posamezne ciljne skupine. Na slavnostnem začetku v Kulturnem domu v Gorici je prof. Andrej Flogie z mariborske univerze predaval na temo Izzivi digitalizacije in umetne inteligence v družbi in šoli.

KOROŠKI USTVARJALKI

Koroška pesnica in pisateljica Maja Haderlap je na Dunaju prejela nagrado Christine Lavant 2021.

Na spravno naravnani proslavi ob 101. obletnici koroškega plebiscita v Celovcu pa je govorila pesnica Verena Gotthardt, ki je med drugim izrazila skrb za slovenski jezik doma in v javnosti.

SVOJE SLOVENSTVO SO IZPRIČALI V ŠIRNEM SVETU

To je bil naslov posveta, ki sta ga Študijski center za narodno spravo iz Ljubljane in Društvo slovenskih izobražencev iz Trsta 8. oktobra priredila v Finžgarjevem domu na Opčinah.

Referenti na posvetu. Od leve Renato Podbersič, Aleš Breclj, Helena Janežič, Rozina Švent, Andrej Fink in Ivo Jevnikar (foto: SCNR).

Na podlagi knjig spominov in pričevanj iz zbirke Zapisi iz zdomstva (zal. Mladika) so referenti predstavili dogodke, ki jih je pred osemdesetimi leti sprožil napad na Jugoslavijo, in usode sedmih rojakov, ki sta jih vojna in revolucija pognali v tujino, kjer pa so ostali trdno zavezani svojim vrednotam in dejavni člani slovenskih skupnosti. O Alojziju Geržiniču je spregovoril Aleš Breclj, o Pavletu Borštniku Renato Podbersič ml., o Jožetu Mihevcu Rozina Švent, o Branku Rebozovu Andrej Fink, o Zdravku Kalanu Ivo Jevnikar, video intervju s Cilko Žagar v Avstraliji je posnela Anamarija Rajk, o knjigi Antona Komotarja, ki je še v pripravi, pa je poročala Helena Janežič.

Posnetek posveta je dosegljiv na spletu na kanalu YouTube.

SVETOVNI SLOVENSKE KONGRES

Zbor Svetovnega slovenskega kongresa je imel 24. septembra svoje XI. zasedanje, na katerem je izvolil novo vodstvo. Potekalo je preko spleta. Zastopane so bile Nordijska konferenca in konference za Slovenijo, Italijo, Avstrijo, Argentino in Nemčijo. Za predsednika je bil potrjen Boris Pleskovič, v vodstvu pa so iz Italije prvi podpredsednik Karlo Brešan, podpredsednik, zadolžen za zamejstvo, Damijan Terpin, član upravnega odbora Karlo Mučič in članica častnega razsodišča Martina Valentinčič.

SSK je 5. in 6. oktobra v hibridni obliki pripravil XI. Konferenco slovenskih zdravnikov iz sveta in Slovenije. Nastopili so slovenski strokovnjaki iz enajstih držav in ugledni gostje. Za 18. in 19. november pa pripravlja III. Konferenco slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije, ki bo potekala preko spletne povezave.

50-LETNICE SMRTI ZASLUŽNIH CERKVENIH MOŽ

Petdeset let je minilo od smrti dveh zaslužnih cerkvenih mož, ki sta močno zaznamovala zlasti tržaško polpreteklost.

V Rimu je 26. avgusta 1971 umrl tržaško-koprski škof msgr. Alojzij Fogar (roj. 27. jan. 1882 v Pevmi pri Gorici), ki je moral zaradi nasprotovanja fašističnim raznarodovalnim ukrepom leta 1936 zapustiti svojo službo.

V Trstu pa je 2. novembra 1971 umrl teolog, duhovni pisec in narodni delavec msgr. Jakob Ukmar (roj. 13. jul. 1878 na Opčinah), ki je bil v času fašizma eden izmed duhovnih voditeljev primorskih Slovencev, po vojni pa je doživel krvavi napad v Lanišću. Postopek za njegovo beatifikacijo, ki se je začel leta 2002, se že dolgo nikamor ne premakne.

MINISTRICA JAKLITSHEVA V ZDA IN ARGENTINI

Ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu je septembra in oktobra opravila obsežna obiska rojakov v Združenih državah in pa v Argentini in Braziliji, o čemer bomo še poročali.

NAŠA LUČ IZHAJA 70 LET

Revija za slovenske izseljence Naša luč izhaja že 70 let. Njen odgovorni urednik, vodja Rafaelove družbe Lenart Rihar, je v njenem imenu prevzel priznanje Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Rafaelova družba, ki revijo izdaja skupno z Zvezo izseljenskih duhovnikov v Evropi in v sodelovanju z založbo Družina, pa je 20. oktobra pripravila okroglo mizo Železni muzej Naše luči.

Prva številka revije je izšla za novo leto 1952 v Celovcu, kjer je v založbi Družbe sv. Mohorja izhajala do demokratizacije Slovenije. Opravila je izredno dragoceno delo za ohranjanje in krepitev vere in narodne zavesti zlasti med izseljenci v Zahodni Evropi ter za rast demokratičnih vrednot, zato je bila pod komunističnim režimom osovražena. Tudi danes so ji te vrednote svete, bistvena pa je tudi njena vloga povezovanja posameznih skupnosti in izseljenskih duhovnikov ter drugih pastoralnih delavcev. Njeni uredniki so bili Zdravko Reven (do leta 1967), Branko Rozman (1967–91), Janez Pucelj in Ljubo Bekš (1992–2012) ter Janez Pucelj in Lenart Rihar (od 2013 dalje).

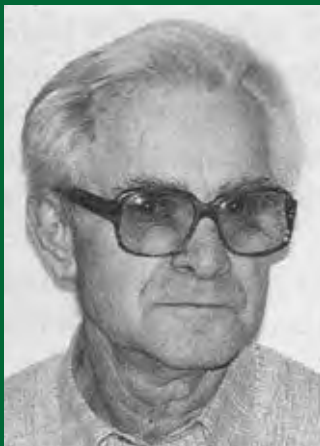
ŠE EN NOVOMAŠNIK

Sedemim letošnjim novomašnikom v Sloveniji moramo prišteti še novomašnika slovenskih korenin v ZDA. V stolnici v St. Paulu v Minnesoti je bil 29. maja posvečen v duhovnika 42-letni James Andrew (ali Jimmy) Bernard, ki je bil pred vstopom v semenišče leta 2015 profesor angleščine za priseljence. Njegova stara starša Pavla in Andrej Perčič sta se s prvim, dveletnim otrokom maja 1945 umaknila na Koroško, kjer je njuna družina, ki se je medtem še povečala, do selitve v ZDA prebela pet let po taboriščih. Njuna hčerka Marija je imela tri otroke, med njimi sedanjega novomašnika, ki je pri starih starših doživel povsem slovensko okolje. Slovenske korenine so dobile svoj poudarek tudi pri njegovi novi maši.

5. SLOFEST

Peto izvedbo Festivala Slovencev v Italiji Slofest je Zveza slovenskih kulturnih društev z drugimi ustanovami izpeljala v dneh od 17. do 19. septembra pod šotorom pred cerkvijo Novega sv. Antona v Trstu, nekaj pobud pa je bilo še v drugih krajih. Skupni naslov prireditve je bil Ljubezem. Med drugim so v Kulturnem domu v Trstu odprli veliko razstavo Palčič 80 ter ob tem izdali dvojezično brošuro, ki se navezuje na lanske življenjske jubileje umetnika, ki je sicer že kmalu za tem, 20. septembra, preminil na svojem domu v Trstu.

UMRL JE SLIKAR IVAN BUKOVEC

V Buenos Airesu je 25. avgusta preminil slikar, scenograf, ilustrator, rezbar in kipar Ivan Bukovec. Rodil se je 10. marca 1932 v vasi Brezovica pri Medvodah (danes: Trnovec pri Sv. Katarini). Leta 1945 je nastopil begunsko pot in se po štirih letih izselil v

Argentino. Delati je začel v tovarni, nato je bil zelo uspešen rezbar v mizarški delavnici. V pokoj je stopil leta 2010. Umetniško žilico je izpopolnjeval v letih 1955–60 na Umetniški šoli Slovenske kulturne akcije, pri kateri je bil kasneje (1982–97) tudi vodja Likovnega odseka. Izpopolnjeval se je še na argentinskem zavodu MEEBA. Sodeloval je pri vrsti skupinskih razstav v slovenskem in argentinskem okolju ter od leta 1963 dalje imel kakih 20 samostojnih razstav, leta 1995 tudi v Škofovih zavodih v Sloveniji. Po obisku Roga je nastal niz Resnica prihaja na dan. Kot kipar je olepšal 15 cerkva v Argentini, Sloveniji in Zambiji. Opremil je tudi vrsto publikacij.

36. VILENICA

V jami Vilenica pri Lipici so 11. septembra izročili nagrado 36. mednarodnega literarnega festivala Vilenica avstrijskemu pisatelju Josefu Winklerju. Kristal Vilenice je prejel grški pesnik čečenskega rodu Jazra Khaleed, nagrado za mlade pa Črnogorec Štefan Bošković. Letos je bila v ospredju portugalska književnost, slovenski »avtor v fokusu« pa je bil Milan Dekleva.

REVIJA SLO

Pri založbi Družina je izšla tematska številka revije za zgodovinska vprašanja SLO časi kraji ljudje, ki jo ureja dr. Jože Dežman. To je tudi katalog razstave Republika Slovenija 30 let, ki so jo v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije odprli junija. Pri projektu so sodelovali strokovnjaki najrazličnejših področij od politike do gospodarstva, od zdravstva do šolstva in od športa do vsakdanjega življenja.

USPEŠNI TUDI PARAOLIMPIJCI

Na paraolimpijskih igrah v Tokiu je Slovenijo zastopalo sedem tekmovalcev. Strelec Franček Gorazd Tiršek je dosegel srebrno medaljo z zračno puško stoje in bronasto medaljo z zračno puško leže.

Na sklepni prireditvi pa je bil italijanski zastavonoša 18-letni Matteo Parenzan, ki igra namizni tenis pri Športnem krožku Kras v Zgoniku.

70-LETNICA NOVEGA MATAJURJA

Z enoletno zamudo zaradi pandemije je bila 15. oktobra v Slovenskem kulturnem domu v Špetru proslava 70-letnice, kar je začel izhajati Matajur, predhodnik sedanjega tednika Novi Matajur. Državni sekretar Dejan Valentinčič je ob jubileju izročil Novemu Matajurju priznanje Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Spregovorili so predsednik zadruga Novi Matajur Rudi Pavšič, tednikov odgovorni urednik Miha Obič in njegova predhodnica Jole Namor.

UMRL JE PROF. ENZO COLLOTTI

V Firencah je 7. oktobra preminil zgodovinar prof. Enzo Collotti. Rodil se je 15. avgusta 1929 v Messini. Čeprav je bil zelo mnogostranski zgodovinar, je veljal zlasti za enega najboljših poznavalcev nacizma, italijanskega odpornišstva in nacistične okupacijske uprave. Sodobno zgodovino je predaval na univerzah v Firencah, Bologni in Trstu, kjer je bil dejaven tudi v Inštitutu za zgodovino odpornišstva ter je kot strokovnjak nastopil na procesu o Rižarni.

SPOMIN NA HUGA ROBLEKA

Slovensko planinsko društvo Trst je 29. avgusta na steni Roblekovega doma na pobočju Begunjščice odkrilo ploščo v spomin na organizatorja planinstva in lekarnarja Huga Robleka, ki je izgubil življenje med fašističnim požigom Narodnega doma v Trstu 13. julija 1920. Slovesnost z govori in kulturnim programom je bila sicer predvidena že pred letom, a so jo morali odložiti zaradi pandemije.

PRAZNIK PRIMORSKE V IDRJI

Osrednja državna proslava ob 74-letnici združitve glavnine Primorske z matico je bila 11. septembra v Idriji pod naslovom Tujega nočemo, svojega ne damo. Rdečo nit sta predstavljala življenje in delo Črtomirja Šinkovca. Videonagovor je imela Nina Leskovec, ki živi v ZDA in ki je med drugim poudarila pomen združenj v korist študirajočih po svetu ASEF in VTIS.

UMRL JE KRITIK VASJA PREDAN

Gledališki in literarni kritik Vasja Predan, rojen v Vitomarcih 6. februarja 1930, se je poslovil 1. novembra. Diplomiral je iz slavistike v Ljubljani in se zaposlil kot dramaturg na TV Ljubljana, nato pa bil do leta 1992 urednik pri Naših razgledih. Več kot štiri desetletja je spremljal domače in tuje produkcije, o katerih je pisal ocene, eseje in komentarje. Njihov izbor je objavil v več knjigah.

P. Placido Cortese s palmo mučeništva v levici, kot ga je za cerkev sv. Frančiška na Cresu leta 2019 upodobil Zoran Homen.

»ČASTITLJIVI« P. PLACIDO CORTESE

Postopek za razglasitev p. Placida Corteseja, o katerem smo v Mladiki večkrat pisali, za blaženega je doživel pomemben napredek. Papež Frančišek je 30. avgusta pooblastil prefekta Kongregacije za zadeve svetnikov kardinala Marcella Semerara, da izda odlok o "junaških krepostih božjega služabnika Placida Corteseja", tako da je zdaj v Cerkvi dobil naziv "častitljivi". Da se prišteje med blažene, je zdaj potreben še dokaz o čudežu, ki bi se zgodil na njegovo priprošnjo.

Kako sploh poteka tak postopek?

Zanj se je leta 1999 odločil upokojeni goriški nadškof in bivši generalni predstojnik minoritov ter Cortesejev ožji rojak s Cresa p. Antonio Vitale Bommarco. Škofijski proces glede domneve Cortesejevega mučeništva se je končal 15. novembra 2003 v tržaški Rižarni, kjer je verjetno zgorelo njegovo truplo po smrti v bunkerju gestapa na Oberdankovem trgu v Trstu. Zbrano gradivo je osvetlilo mnogo dejstev, ki dotlej niso bila znana, saj smo Slovenci delno poznali, kaj je p. Cortese storil za naše internirance in nasprotnike totalitarizma, nismo pa poznali njegove "reševalne verige" v severni Italiji za pomoč zavezniškim vojnim ujetnikom, Judom in drugim. Za njegove sobrate v Padovi pa je veljalo obratno.

Na Kongregaciji za zadeve svetnikov pri Sv. sedežu pa mučeništva sicer niso izključili, vendar so leta 2010 predlagali izvedbo dodatnega postopka po rednem vzorcu za ugotavljanje "junaških krepostí". Ta postopek so v Trstu izpeljali leta 2012.

Leta 2016 je bila na 653 straneh (z dodatkom 13 strani fotografskih posnetkov) sestavljena *Positio*, torej temeljni spis, ki za Kongregacijo za zadeve svetnikov povzema vsa znana dejstva in dokaze o kandidatovem svetniškem življenju. Dokument je najprej pregledala komisija šestih zgodovinskih konzultorjev, ki so morali odgovoriti na tri vprašanja: o temeljitosti in pravilnosti raziskav, o verodostojnosti dokazov in o utemeljenosti "sluha svetosti" obravnavanega božjega služabnika. Na zasedanju 31. januarja 2017 je komisija dokument odobrila, vendar je zahtevala osvetlitev še nekaterih točk, kar je vicepostulator p. Giorgio Laggioni tudi storil.

Dne 24. marca 2020 je nato 9 teoloških konzultorjev izglasovalo mnenje, da so božjega služabnika krasile junaške kreposti, zato so priporočili papežu, da ga razglasi za blaženega.

Zahtevni postopek se je 6. julija letos nadaljeval pred zborom kardinalov in škofov, ki delujejo na Kongregaciji. Tudi oni so potrdili junaške kreposti p. Corteseja, čemur je sledilo papeževo dovoljenje za izdajo omenjenega odloka.

20. PRIMORSKI KULTURNI DNEVI NA KOROŠKEM

Zbor ZCPZ pred oltarjem v cerkvi v Dobrli vasi

Krščanska kulturna zveza, Zveza slovenske katoliške prosvete in Slovenska prosveta so uspešno izvedle že 39. izmenično kulturno izmenjavo. Letošnji program 20. Primorskih kulturnih dni na Koroškem je bil ponovno bogatejši, saj so ga lani morali skrajšati zaradi pandemije. Posameznih dogodkov so se poleg članov KKZ s predsednikom Jankom Krištofom in tajnico Zalko Olip Kelih na čelu, občinstva in predstavnikov medijev udeležili tudi najvidnejši predstavniki koroških Slovencev: celovski škof Jože Marketz, celovski podžupan Lojze Dolinar, predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev Zdravko Inzko, slovenski konzul Matej Kramberger, direktor Mohorjeve Franc Kelih in drugi.

Letos je bil prvi dogodek 19. oktobra v Tischlerjevi dvorani v Celovcu. Za Goriško Mohorjevo družbo sta Erika Jazbar in avtor Marjan Drufovka predstavila dokumentarni zbornik V samostojnosti je moč, ki ob 70-letnici ustanovitve Kmečko delavske zveze predstavlja povojno samostojno politično nastopanje v Števerjanu. Predsednik zadruga Mladika Ivo Jevnikar pa je predstavil založbo, zlasti pa tržaško revijo Mladika, ki je zdaj v 65-letniku rednega izhajanja.

Udeleženci iz zamejstva so v spremstvu predstavnikov KKZ in krajevnega društva nato spoznavali življenje v zavedni slovenski občini Sele.

V petek, 22. oktobra, je bilo tradicionalno srečanje glasbenih šol v Ljudski šoli v Bilčovsu, kjer so sodelovali učenci Glasbene šole dežele Koroške, SCGV Emil Komel iz Gorice in Glasbene matice iz Trsta.

V nedeljo, 24. oktobra, pa so pevci Zveze cerkvenih pevskih zborov iz Trsta pod vodstvom Bogdana Kralja peli Mašo v čast sv. Jožefu Matije Tomca v farni cerkvi v Dobrli vasi.

Pevci so se podali na pot že dan prej in prenočili v domu Sodalitas v Tinjah, kjer so, prevzeti nad urejenostjo doma in raznolikimi dejavnostmi, ki se v njem odvijajo, med drugim ob razlagi rektorjke Jožeta Kopeiniga lahko občudovali kapelo z mozaiki p. Marka Ivana Rupnika.

Tržaška udeleženka je ob obisku zapisala: "Vsi vemo, da so na Koroškem maše, šole, vrtci in še kaj dvojezični. Ne predstavljamo pa si vedno, kako je to v praksi. Z radovednostjo in malodane s skrbjo smo pristopili k bogoslužju, saj je bila Maša sv. Jožefa, ki jo je pripravil zbor Zveze, izključno v slovenščini. Spraševali smo se, kako bodo sprejeli petje predstavniki večinskega naroda? Vse dvome in strahove je razblinil bučen in dolg aplavz na koncu maše. Tudi tokrat se je izkazalo, da glasba in vera premagata vse meje in nas združujeta.

Nadaljevanje jutra so pevci preživeli s predsednico društva Srce Gitti Neuwersch in Nadjo Kramer, ki sta predstavili Dobrlo vas in dejavnosti tam živečih Slovencev. Z velikim zanimanjem smo prisluhnili njenemu pripovedovanju, kako so se tudi časi na Koroškem spremenili na pozitivno v odnosu do Slovencev, saj se čutita večja odprtost in sprejemanje drugega."

Kulturni dnevi so se končali 27. oktobra s predstavitvijo posmrtnih knjig tržaškega pisatelja in misleca Alojza Rebule Apokrif, ki je izšla pri založbi Mladika. V Slovenskem knjižnem centru Mohorjeve v Celovcu je o delu spregovoril urednik revije in založbe Ognjišče Božo Rustja. Tematiko je uvedel in gosta predstavil Ivo Jevnikar; na koncu pa se je razvil tudi lep razgovor o pisatelju, ki nas je zapustil pred tremi leti.

UMRL JE MARIJAN STRUNA

V švicarskem mestecu Meyrin je 1. septembra preminil dolgoletni funcionar UNICEF, slovenski javni delavec Marijan Struna, ki je sicer živel v francoskem mestecu Divonne-les-Bains pri Ženevskem jezeru.

Rodil se je 30. oktobra 1928 v Mariboru, kjer je leta 1947 maturiral, vojna leta pa je preživel v Ljubljani. Tam je tudi začel študirati na Ekonomski fakulteti. Leta 1950 je s sedmimi prijatelji, ki so si zaželeli več svobode, iz okolice Kopra preplaval mejo med conama B in A Svobodnega tržaškega ozemlja ter nastopil pot begunca. Dve leti je prebil v Trstu, nato je študiral in diplomiral na Inštitutu za ekonomske in politične vede v Strasbourgu. Podiplomski študij iz ekonomije je opravil v Londonu, iz prava pa v Parizu. Službo je dobil prej v velikem podjetju, nato pri Unicefu, prej v Parizu, nato v Ženevi, kjer je delal od leta 1973 do upokojitve leta 1989.

V Parizu je bil dejaven v študentskih krščanskodemokratskih in evropeističnih združenjih. Zaradi tega in visoke službe v mednarodni organizaciji je imel veliko političnih poznanstev. Potem ko je dr. Marko Kremžar leta 1984 prevzel vodstvo zdomske Slovenske ljudske stranke, je naprosil Petra Klopčiča iz Kanade in Marijana Struno, da sta stranko zastopala na zasedanjih Krščanskodemokratske zveze srednje Evrope. Struna je kril Francijo in Nemčijo. Sodeloval je tudi pri vzpostavitvi stikov med zdomsko SLS in novoustanovljenimi Slovenskimi krščanskimi demokrati, najprej v Parizu marca 1990, od 12. do 15. avgusta 1990 pa je v Stamsu na Severnem Tirolskem sledilo skupno zasedanje vodilnih predstavnikov obeh strank. Od tam so nekateri zdomski politiki v spremstvu predsednika vlade Peterleta prvič po vojni obiskali Slovenijo.

V času vojaškega napada in nato prizadevanj za mednarodno priznanje slovenske države je Struna s Slovenci v Ženevi in Parizu opravil ogromno delo v korist domovine v Bruslju, Parizu, Bernu in drugje.

Družinska slika Strunovih iz leta 1986. Od leve: Marijanov brat, filmski umetnik Ljubo Struna, mati Marija Ravnik Struna, Marijanova sestra Tatjana, Marijan Struna.

NAGRADE IN NAGRAJENCI NA GORIŠKEM

Nagrado ob prazniku goriških mestnih zavetnikov sv. Hilarija in Tacijana, ki so jo podelili časnikarju Mitji Volčiču, ki bo 22. novembra obhajal 90-letnico, so 4. oktobra slovesno vročili njegovi soprogi.

Nagrado Tantadruj za življenjsko delo, ki jo podeljujejo Slovensko narodno gledališče Nova Gorica, Slovensko stalno gledališče iz Trsta in Gledališče Koper, je 7. oktobra prejel upokojeni igralec Slovenskega narodnega gledališča Nova Gorica Ivo Barišič.

Nagrado Darko Bratina 2021 je na 22. festivalu Poklon viziji v Hiši filma v Gorici 20. oktobra prevzel direktor fotografije Peter Zeitlinger. Ta v Pragi rojeni avstrijski ustvarjalec živi v Furlaniji.

UMRL JE EDMUND KOŠUTA

V Gorici je 6. oktobra umrl družbeni delavec Edmund Košuta. Rodil se je 26. maja 1933 v Križu na Tržaškem, vendar je od 50. let prejšnjega stoletja deloval v Gorici. Več kot 30 let je bil ravnatelj tamkajšnjega Dijaškega doma. Vodilno vlogo je imel v številnih sredinah. Med drugim je bil tajnik Slovenske prosvetne zveze za Goriško, podpredsednik Glasbene matice, tajnik Slovenske kulturno gospodarske zveze, zelo dejaven je bil še v Športnem društvu Dom in Kulturnem domu v Gorici.

MLADIKA V OKTOBRU

V poznopoletnem in jesenskem času se je Mladika udeležila več odmevnih dogodkov. Konec avgusta je izšlo zelo pomembno delo, zbornik v poklon 108. rojstnemu dnevu pisatelja Borisa Pahorja z naslovom *Boris Pahor. Scrittore senza frontiere. Studi, interviste e testimonianze* (Boris Pahor. Pisatelj brez meja. Študije, intervjuji, pričevanja). Delo je izšlo v italijanskem jeziku v sozaložništvu s tržaškim italijanskim kulturnim društvom Il Ponte rosso, uredila sta ga Walter Chiereghin in Fulvio Senardi. Zbornik sestavljajo prispevki številnih Pahorjevih sodobnikov, in sicer: Cristina Battocletti, Cristina Benussi, Martin Breclj, Francesco Carbone, Riccardo Cepach, Walter Chiereghin, Gianni Cimador, Martina Clerici, Marij Čuk, Roberto Dedenaro, Poljanka Dolhar, Elvio Guagnini, Fabienne Issartel, Dušan Jelinčič, Marija Kacin, Miran Košuta, Alessandro Mezzena Lona, Marija Pirjevec, Vilma Purič, Ligi Roberto, Tatjana Rojc, Paolo Rumiz, Fulvio Senardi, Maja Smotlak, Pietro Spirito, Mary B. Tolusso. Knjigo so predstavili v tržaški kavarni San Marco na odlično obiskanem večeru 27. avgusta. O njej so spregovorili Martin Breclj, urednika dela Walter Chiereghin in Fulvio Senardi ter znani pisatelj in prevajalec, direktor Italijanskega inštituta za kulturo v Parizu Diego Marani. Slednji je v svojem posegu obžaloval, da je moral Pahorja najprej brati v francoščini, in podčrtal, kako nerazumljivo je, da so njegova dela šele pred kratkim izšla v italijanskem prevodu. Marani je prisotne presenetil tudi s citatom iz Dantejeve Božanske komedije, ko je v prevodu Andreja Capudra v odlični slovenščini prebral verze, kjer Dante govori o enakopravnosti vseh ljudi in jezikov. Zbornik so 20. septembra predstavili še v Kulturnem domu v Gorici. Tudi tedaj so o njem spregovorili nekateri avtorji prispevkov v knjigi, in sicer senatorka in literarna zgodovinarica Tatjana Rojc, odgovorni Muzeja Svevo in Joyce v Trstu Riccardo Cepach ter urednik dela Walter Chiereghin.

11. septembra so v kraju Latisana na Videmskem podelili 28. mednarodno literarno nagrado Latisana per il Nord-Est. Na razpis so prispela dela s celotnega italijanskega ozemlja. Roman Marija Čuka *Fiamme nere* (iz slovenskega izvirnika z naslovom *Črni obroč* ga je v italijanščino prevedla Martina Clerici) je na natečaju ob nagrajencih prejel posebno omembo. V utemeljitvi so poudarili, da gre za delo z velikim etičnim in literarnim nabojem.

Na največjem italijanskem knjižnem sejmu, salonu knjige, ki je potekal v Turinu od 13. do 18. oktobra, je Mladika predstavila zbornik o Borisu Pahorju in roman *Fiamme nere*. Urednica Nadia Roncelli je svoj

Levo: o Borisu Pahorju pred kavarno S. Marco v Trstu; desno: *Fiamme nere* prejme priznanje Latisana per il Nord-Est.

ZBORNİK OB 108-LETNICI PISATELJA BORISA PAHORJA

Kot poročamo drugje v tej številki, sta tik pred 108. rojstnim dnevom pisatelja Borisa Pahorja na pobudo tržaškega društva Il Ponte rosso naša Mladika in založba La Libreria del Ponte rosso v italijanščini izdali zbornik številnih avtorjev Boris Pahor, *Scrittore senza frontiere* (Brezmejni pisatelj Boris Pahor), ki močno odmeva zlasti v italijanski javnosti.

poseg začela pri požigu Narodnega doma, rdeči niti, ki povezuje obe deli; Boris Pahor je edina še živeča priča tistega tragičnega požiga, saj je ta zaznamoval njegovo življenje in njegova dela. Literarni kritik in novinar Alessandro Mezzena Lona je z občudovanjem govoril o Pahorjevem delu in življenju, o njegovi etični drži, saj je bil neutrudni borec za pravice slovenske narodne skupnosti v Italiji, za demokracijo v Jugoslaviji in potem v Sloveniji; znal se je pogumno zoperstaviti vsem trem pogubnim izmom prejšnjega stoletja, za kar je tudi osebno plačal, na primer s prepovedjo vstopa v Jugoslavijo. Poudaril je, da je Boris Pahor slovenski in evropski pisatelj, izpostavil pa je tudi premalo poznano ime Alojza Rebula, ki je tudi veliki pisatelj iz Trsta. Pogovor se je nato dotaknil Čukovega romana, ki odkriva za italijanski prostor premalo poznano poglavje tržaške zgodovine in temne strani fašizma. Mezzena Lona je izpostavil, da zlu Čuk kljubuje s poezijo in njeno katarzično močjo, saj liričnost umetelno prepleta v epsko dogajanje romana. Predstavitve Mladikinih knjig v prireditvenem prostoru dežele Furlanije Julijske krajine na turskem sejmu je bila edino srečanje s slovensko kulturo na prestižnem italijanskem knjižnem salonu.

Roman Črni obroč je v kraju Rovigo v Venetu prejel še eno nagrado, in sicer za najboljšo pripovedno delo v mednarodni kategoriji literarnega natečaja La Locanda del Doge. Nagrajevanje je potekalo v nedeljo, 24. oktobra, v svetišču Tempio della Rotonda. V utemeljitvi je strokovna komisija zapisala, da Čuk

Zbornik o Borisu Pahorju in roman Fiamme nere na knjižnem sejmu v Turinu (zgoraj); predstavitev priročnika Moj dan v vrtcu v Narodnem domu v Trstu (spodaj)

s svojo umetniško pisavo odpira manj znano poglavje italijanske zgodovine in s svojo etično držo postavlja temelje boljšemu razumevanju in sožitju med ljudmi. Na mednarodni natečaj je letos prispelo kar 700 del iz vse Italije in tujine.

V mesecu septembru in oktobru so v Nabrežini in Gorici predstavili roman Dušana Jelinčiča Šepet nevidnega morja, dvanajst tablet svinca. O delu je spregovoril novinar in raziskovalec Martin Breclj. V Kulturnem domu v Gorici je 22. oktobra potekala tudi krstna predstavitev Cankarjevega zbornika, ki ga je uredila Marija Kostnapfel in je izšel v sozaložništvu Mladike in Slavističnega društva Trst-Gorica-Videm. Na dogodku so sodelovali avtorji nekaterih prispevkov v zborniku, in sicer ob urednici Mariji Kostnapfel še Marija Pirjevec, Majda Artač, Vita Pavlin Žerjal, Vilma Purič in Adrijan Pahor.

V sredo, 29. septembra, je Mladika v sodelovanju s Skladom Libero in Zora Polojaz predstavila v Narodnem domu v Trstu priročnik za zgodnje učenje slovenščine, ki sta ga pripravili Martina Šolc in Majda Kaučič Baša, Moj dan v vrtcu. Na predstavitvi koristne publikacije, namenjene vzgojiteljem v vrtcih in učiteljem, so spregovorile predstavnici Sklada Vlasta Polojaz in Veronika Lokar ter avtorici dela.

19. KOROŠKI KULTURNI DNEVI V LJUBLJANI

Od 13. oktobra do 5. novembra se je v Ljubljani zvrstilo več koncertov, razstav, predstavitev knjig in odskih del v okviru 19. Koroških kulturnih dnevo v Ljubljani. Pobudo so priredili Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza iz Celovca ter Društvo slovensko-avstrijskega prijateljstva in Klub koroških Slovencev v Ljubljani.

ADI DANEV – ČLOVEK MNOGOTERIH DAROV

Drago Štoka

V mojih še otroških letih smo se v poletnih mesecih radi podajali peš s Proseka in Kontovela po strmih stezicah in skalnatih stopnicah na morje v Grljanski zaliv. Tu je bilo lepo urejeno kopališče s kabinami, tušem, skakalnico in priložnostnim barom za kako mrzlo pijačo. Radi pa smo šli tudi na školje, ki so nam nudili plavanje in sončenje tik pod miramarskim gradom.

Rad se spominjam dni, ko me je brat Mario vzel s seboj na kopanje v Grljanski zaliv s svojimi prijatelji. Bili so to starejši fantje, še vedno pa najstniki, v glavnem s Proseka, med katerimi se spominjam predvsem Adija, Kranjčevega po domače. Jaz sem bil najmlajši med njimi in sem se pravkar naučil plavati, zato sem si upal plavati celo do lesene skakalnice in z nje skakati v morje. Bil sem poln radovednosti, poln občudovanja do vsega, kar se mi je zdelo lepo, novo, zanimivo, zdravo. Pri tem je bilo naše morje na

prvem mestu. V grljanskem portiču je bilo še veliko lesenih barak, v katerih so se po trdem nočnem lovu odpočili naši ribiči, v glavnem s Kontovela. Bilo jih je še vedno lepo število, danes pa žal niti enega ni več. Med zadnjimi aktivnimi ribiči je bil moj sovaščan z Dlanje vasi Sergij Puntar.

Adija Daneva sem kmalu zatem, seveda v drugačnih letnih časih, pogosto videval na Kontovelu, v cerkvi sv. Hieronima pri nedeljskih in prazničnih verskih obredih, ki jih je vodil domači kaplan Stanko Janežič. Jaz sem bil eden izmed številnih mašnih strežnikov, Adi Danev pa je igral na orgle in že kot petnajstletni fantič vodil domači cerkveni zbor, pri katerem sta sodelovali tudi moji obe starejši sestri, Anica in Maruška. Adi je za ta zbor komponiral že nekaj pesmi, ki so jim prisotni verniki z zanimanjem prisluhnili. Adi je še kot otrok rad igral na orglice, na harmoniko, kmalu potem na orgle, v svet katerih ga je uvedel proseški župnik Josip Križman, Istran po rodu, zaveden Slovenec in odličen organist. Mladi vsestransko talentirani Adi pa je bil aktiven ne samo v glasbenem svetu, ampak tudi na literarnem področju, saj je po nasvetu Stanka Janežiča pisal pesmice, literarne odlomke, krajšo prozo tudi v takratne revije, kot je bila na primer Mlada setev, ali pa nekoliko pozneje v Literarne vaje, katerim je bil glavni urednik Martin Jevnikar.

In še tretji spomin na mladega Adija: v šolo v Trst, na ulico Lazzaretto Vecchio, smo večkrat pešačili po strmi kontoveljski rebri do tramvaja v Barkovljah, on s

*Prefektinja
Annapaola Porzio
izroča Adiju Danevu
odlikovanje viteza
Republike Italije
za zasluge v Vladni
palači v Trstu,
28. jan. 2019.*

Za klavirjem na svojem domu (zgoraj, iz video posnetka YouTube);

karikatura, ki je bila brez podpisa objavljena v št. 7 letnika 1952–53 Literarnih vaj (maj 1953) na str. 270. Prof. Vinko Beličič je v drugi vrsti drugi z leve, prof. Ivan Sosič stoji na sredi na mizi, s kravato in očali, čisto na desni, spet z očali, je profesor risanja Bogdan Grom.

svojimi prijatelji s Proseka, med katerimi se spominjam Cveta Ukmarja, poznejšega zdravnika, Milka Cibica, Draga Antončiča, Adrijana Puntarja (Jančija), drugi smo se s Kontovela spuščali tudi na miramarsko postajo in se potem srečevali v stari stavbi na ulici Lazzaretto Vecchio, kjer so se ob nižji gimnaziji kopičile kar tri naše višje šole, in sicer realna in klasična gimnazija ter Trgovska akademija, v izmeničnih urnikih seveda. Takrat je izhajal študentski mesečnik Literarne vaje, ki sem ga prej omenil, in v njem je Adi začel objavljati svoje pesmice, krajšo prozo in pa risbe, med katerimi gre posebej omeniti vinjeto, na kateri je bila

hudomušna karikatura profesorjev njegovega razreda. Posebej se spominjam Vinka Beličiča, njegovega profesorja slovenščine, brkatega profesorja kemije Iva Sosiča pa Janje Auerspergove. Satirična vinjeta nas je vse, profesorje in dijake, spravila v dobro voljo, seveda po zaslugi spretnega risarja in globokega opazovalca svojega okolja in ljudi.

Ko sem se letos, ko je poletje že dajalo roko jeseni in njenim čudovitim barvam na kraški gmajni, vračal s pogreba Adija Daneva, proseškega rojaka in vsestranskega umetniškega ustvarjalca, mi je bilo resnično hudo pri srcu, saj sem se globoko zavedel, da je Adi pustil za seboj globoko, zelo globoko sled v našem slovenskem prostoru med Krasom in morjem. Pa ne samo izrednih darov, ki jih je imel Adi, ampak tudi zaradi njegove globoke človeškosti, v kateri ni bilo nikdar kakih zamer, spletkarjenja, kaj šele ostrih besed ali celo sovraštva, ki ga je danes naš revni slovenski prostor tako prepoln in nam je vsem tako škodljiv, in to na kulturnem, družbenem in slovenskem narodnem polju. Iz njegovih besed sem vedno dojemal sporočilo sožitja, medsebojnega spoštovanja in resnične človeške ljubezni.

Ko sva se z Adijem Danevom, pred več desetletji je to bilo, srečala na mednarodnem letališču v Rimu in se mogla le bežno pozdraviti, ker je on hitel na letalo za v Ameriko (ne spomnim se več, če mi je rekel, ali potuje v Severno ali Južno Ameriko), jaz pa na letalo proti Barceloni, mi je še danes žal, da je nama bil čas tiran in da si nisva na rimskem letališču mogla skupaj privoščiti vsaj skodelico kave. A že to, da sva se tako nepričakovano, a prijateljsko srečala daleč od našega Proseka in Kontovela na letališču v večnem mestu, mi je v utehu v teh dneh globoke praznine, ki jo čutim v svojem srcu.

KLAVDIJ PALČIČ (1940–2021)

Darka Zvonar Predan

Za Klavdija Palčiča, septembra umrlega slikarja, grafika, ilustratorja, scenografa iz Trsta, je veljalo, da se mu poda oznaka mejni umetnik. Zaznamovalo ga je namreč življenje na meji, spoj Mediterana in severa, morja in Krasa, sredozemskega in severnjaškega kulturnega izročila. Vendar ni bil samo vsestranski likovni ustvarjalec, marveč poldrugo desetletje tudi profesor na slovenskih srednjih šolah v Gorici in Trstu pa še družbeno angažiran pripadnik slovenske manjšine, najprej predsednik Slovenske prosvetne zveze in nato kar devet let, do leta 1996, Slovenske kulturno-gospodarske zveze. »Nestranski predsednik, saj nisem bil nikoli v nobeni stranki, me je pa vedno zanimalo narodnostno vprašanje, življenje Slovencev v teh krajih, slovenstvo kot odprto vprašanje, kajti človek *tukaj pri nas je nekako prisiljen, da se vsak dan sproti odloča, ali je Slovenec, ali še hoče*

ostati Slovenec.« Tako mi je, umirjen, uglajen sogovornik, pripovedoval v obširnem intervjuju za Novo revijo pred več kot poldrugim desetletjem, ko sem ga obiskala v njegovem ateljeju s širokim pogledom na Tržaški zaliv, kjer se je po upokojitvi in umiku iz političnega življenja slovenske manjšine scela posvečal likovnemu ustvarjanju.

Bil je pravi Tržačan, čeprav rastoč v kmečkem okolju. Rodil se je 5. avgusta 1940 pri takrat še skoraj čisto podeželskem Sv. Ivanu v družini mandrijerja – oče je prideloval zelenjavo, mama jo je prodajala na tržnici na debelo. Njivo s hiško je družina imela natanko na tistem zemljišču, kjer stoji danes svetoivanska slovenska šola. Ko je imel devet let, se je družina preselila na drugo stran mesta, k Sv. Mariji Magdaleni v bližini Sv. Ane, blizu Kolonkovca. Kmalu po tej selitvi mu je umrla mama, rasel je ob očetu poljedelcu, ki pa se je zavedal

pomena izobrazbe in umetnosti, zato je sinu ves čas stal ob strani.

Obiskoval je slovenske šole, na njegovo umetniško pot pa je zagotovo močno vplivalo to, da je imel na tržaški slovenski realki za profesorja likovne vzgoje Avgusta Černigoja, ki je spodbujal dijake h kreativnosti, k ustvarjalni potenci. Ker v Trstu ni bilo likovne akademije, se je po maturi vpisal najprej na

inženirstvo, potem pa se odločil za tržaško fakulteto za politične vede. Nekje na pol poti jo je zapustil, končal pa vzporedni študij na umetnostnem liceju v Benetkah.

Svojo prvo razstavo je imel v slovenskem okolju, na Stadionu 1. maj pri Sv. Ivanu. Potem so jo prenesli še v Gorico, v Slovenski klub, in to je bil uradni začetek njegovega slikarstva. Prodril je tudi v italijanske umetniške kroge in že leta 1961 dobil povabilo za razstavo v tržaški takrat najbolj avantgardni galeriji La Cavana. Bil je član skupine Raccordosei – Arte viva. V njej se je zbralo šest tržaških slikarjev, Palčič je bil najmlajši med njimi in edini Slovenec. Na začetku tega tisočletja se je zapisal v zgodovino kot tretji Slovenec, za Lojzeto Spacalom in Avgustom Černigojem, ki se je lahko pohvalil s svojo razstavo v tržaški Revoltelli. Na ta antološki prikaz svojih slik je bil še posebno ponosen, saj je v muzej Revoltella dotlej prišlo s svojimi deli le malo še živčih tržaških umetnikov.

Kot pedagog je učencem puščal, da se razživijo v podajanju fantazije, kot umetnik pa prepričljivo spajal raznorodne jezike, združeval abstrakcijo s figuraliko, premišljeval o konfliktu med človekovo naravo in proizvodi njegovega znanja. Prehajal je tudi v kiparstvo. Ob mali plastiki je delal tudi veliko: za šolo v Barkovljah je izdelal doprsni kip Frana Saleškega Finžgarja, za šolo v Dolini spomenik Mari Samsa, učiteljici in ustanoviteljici revije Galeb. Z Galebom je sodeloval kot ilustrator vrsto let, še posebno rad je ilustriral dela rojakov pesnikov Miroslava Košute in Marka Kravosa.

Ukvarjal se je tudi z grafiko in v sedemdesetih ustanovil ter vodil grafični atelje pri Založništvu tržaškega tiska. Kot kostumograf in scenograf je delal

največ v tržaškem Slovenskem stalnem gledališču, pa tudi za Cankarjev dom in gledališča v Ljubljani, za tržaško operno hišo Verdi, za beneško La Fenice, za dunajski festival. Med njegovimi številnimi priznanji je tudi nagrada Prešernovega sklada iz leta 1984.

»Imam se za *polnokrvnega Tržačana, Slovenca*,« mi je takrat ob slovesu dejal. »To mesto je tudi naše. Sem je prihajal Cankar, tukaj so se pisale in se še pišejo slovenske knjige, se pojejo slovenske pesmi, se uveljavljajo slovenski umetniki. To bi moralo biti v naši skupni zavesti.«

TRI VELIKE LJUBEZNI BERTE VREMEC

Marko Tavčar

Po krajši bolezni je na zadnji dan avgusta preminila Berta Vremec, Openka, ki je svoje življenje posvetila rodni vasi, domači župniji sv. Jerneja apostola in posredno slovenski stvari v našem širšem prostoru.

Rodila se je na Brdini leta 1933 in bila v otroških letih priča vojnih dogodkov in bombardiranja vasi. Obiskovala je slovensko učiteljsko in bila že na tem, da se izseli v Avstralijo, a ji zaradi težav z vidom niso izdali vizuma. Za Opčine in slovensko zborovsko in prosvetno delo na Tržaškem je bila to velika sreča ali Božja previdnost.

Ob svoji 80-letnici je v intervjuju za Novi glas dejala: *“Srečna sem in hvaležna Bogu, da sem vsa dolga leta preživela v zdravju, družbi staršev, vseh domačih, veliko prijateljev in nenazadnje delovno: služba, kultura, in zakaj ne, tudi politika.”*

Služba. Po večletnem sodelovanju s slovenskim radiem, za katerega

je najprej prepisovala najrazličnejše tekste, se je zaposlila v tajništvu poročil Radia Trst A, kjer je redno delala od junija 1967 do upokojitve maja 1993.

Kultura. Berta je bila izredna kulturna delavka, neutrudna organizatorica najrazličnejših pobud in sodelavka različnih organizacij. Na Opčinah se je kot mlado dekle vključila v cerkveni zbor, ki ga danes poznamo tudi kot MePZ Sv. Jernej, ki ima zelo širok krog delovanja, saj želi *“sodelovali na raznih prireditvah v vasi kot enakovredni član openske skupnosti”*. V tem smislu je Berta leta 1981 zboru predlagala, da bi vsako leto v cerkvi organizirali koncert na božični dan in ob koncu šmarničnih pobožnosti, v dvorani Finžgarjevega doma pa Prešernov dan. Zgledno je skrbela za notni in slikovni arhiv zbora, redno tudi beležila

Berta Vremec (desno) je leta 2015 prejela Nagrado Nadja Maganja skupaj z Ljubo Smotlak (levo)

prisotnosti na vajah in nastopih ter po potrebi sklicevala in organizirala pevce.

Delovala je v župnijskem pastoralnem svetu in skrbela za župnijski arhiv, sodelovala je pri ureditvi arhiva župnika Andreja Zinka in pri restavriranju župnijskih knjig, kakor tudi pri sestavi zbornika z zgodovinskim orisom openske župnije. Z veliko ljubeznijo je skrbela za izid vseh dosedanjih 38 številčk župnijskega glasila *Naša beseda*, ki tudi po njenem zavzetju krepko presega okvire običajnega župnijskega lista, saj je pravi zbornik. V svoji župniji je bila poverjenica Goriške Mohorjeve družbe in je z veliko zavzetostjo skrbela za širjenje njenih zbirk.

Njeno sodelovanje v odboru Zveze cerkvenih pevskih zborov je neprecenljivo. Redna na vseh sejah in vestna zapisovalka sklepov, neutrudna, ko je bilo treba pomagati pri organiziranju vseh rednih in izrednih pobud Zveze. S prof. Zorkom Harejem je tesno sodelovala pri številnih publikacijah, ki jih je ZCPZ izdala ob raznih obletnicah in pri šestih številkah zbornika *Glas naših zborov*, saj je bila v uredniškem

odboru, ki je zbiral gradivo in ga pripravljala za objavo. Še marsikaj bi lahko povedali o njenem delovanju na prosvetnem polju. Bila je redna obiskovalka ponedeljkovih večerov Društva slovenskih izobražencev, študijskih dnevov Draga in drugih kulturnih ter verskih dogodkov.

V prej navedenem odlomku je omenila tudi politiko. Ta pojem je treba razumeti v širokem smislu zavesti, da mora človek, ki goji globok čut pripadnosti narodni in domači skupnosti, to tudi obogatiti s konkretnimi dejanji. Kot kandidatka Slovenske skupnosti je bila nekajkrat izvoljena v rajonski svet za Vzhodni Kras in je lahko tudi v tem okviru veliko dobrega naredila za svoj kraj in skupnost.

Za svoje izredno požrtvolano delo na področju zborovske kulture je leta 2005 prejela Gallusovo listino, ki jo podeljuje Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, leto prej listino sv. Cecilije, ki sta ji jo dodelili domača župnija in tržaška škofija, leta 2015 pa je bila z Ljubo Smotlak dobitnica Nagrade Nadja Maganja.

12. NAGRADA NADJA MAGANJA MISIJONARKI MARIJI SREŠ

Pod šotorom Drage na Opčinah je 8. septembra 2021 odbor nagrade Nadja Maganja, ki ga sestavljajo predstavniki Društva slovenskih izobražencev, Skupnosti sv. Egidija Furlanije - Julijske krajine, Slovenske zamejske skavtske organizacije in Nadjine družine, vročil 12. nagrado Nadja Maganja dolgoletni misijonarki in človekoljubni delavki Mariji Sreš.

Skoraj 40 let je kot članica v Španiji ustanovljene kongregacije Misijonark Jezusa Kristusa delala v Indiji, in sicer med najbolj zapostavljenimi in zlasti med ženskami staroselskega plemena Dungri Garasiya v Gudžeratu. Uveljavila se je tudi kot pisateljica v gudžeratščini, angleščini in slovenščini. Ker ji oblasti kot tuji misijonarki niso obnovile vizuma, se je pred leti vrnila v Prekmurje, kjer se je rodila leta 1943.

Na večeru, ki ga je uvedel Sergij Pahor, povezovala pa Maja Lapornik, sta o nagrajenki spregovorili časnikarka Družine Manica Ferenc in urednica založbe Iskanja Bojana Pavlič, spomine na Nadjo Maganjo je obudila Federica Marchi, zapele pa so članice skupine Cintare iz Ljubljane.

Nagrada obsega denarno vsoto in vsakokrat izvirno stvaritev kiparke Zalke Arnšek.

Nagrajenka Marija Sreš z mlajšim sinom Nadjo Maganje Ivanom Jevnikarjem

VZPOREDNI MEHANIZEM GLOBOKE DRŽAVE

Dva odlomka

Rado Pezdir

Po šestih letih raziskovalnega dela v Arhivu Republike Slovenije in strokovnega delovanja v preiskovalnih komisijah Državnega zbora je dr. Rado Pezdir objavil obsežno študijo **Vzporedni mehanizem globoke države** (zal. Podjetniška analitika, Ljubljana 2021). V njej predstavlja doslej nerazkriti sistem vzporednega mehanizma, ki se je začel leta 1951, ko je Uprava državne varnosti v Liechtensteinu ustanovila podjetje. Vsebina potem teče skozi konfiguracijo sistema vzporednega bančništva z ustanovitvijo Ljubljanske banke leta 1968, se nadaljuje v čas tranzicije in konča z milijardno drugo sanacijo slovenskega bančnega sistema ter največjo finančno afero v zgodovini slovenske države – pranjem iranske milijarde v Novi Ljubljanski banki.

Pri vseh teh zgodbah nastopajo tudi zamejski podjetniki in zaupni režimski ljudje.

Na podlagi napisanega je dr. Pezdir izjavil, da odslej nihče ne bo mogel več trditi, da so omrežja, ki so ugrabila državo, del "teorij zarot" in da slovenska tranzicija ni bila velika prevara, ki jo je izpeljal vzporedni sistem.

Avtor nam je dovolil objavo spodnjih dveh zanimivih odlomkov iz knjige.

Tajni posli z Izraelci

Po koncu druge svetovne vojne se je začelo množično preseljevanje evropskih Judov v Palestino, ki je bila tedaj pod mandatno upravo Velike Britanije. Nasprotja med arabskim in judovskim prebivalstvom in sporadični spopadi, ki so v današnjem Izraelu trajali že nekaj desetletij pred tem, so leta 1947 eskalirali v vojno med Judi in Arabci. Vprašanje nastanka Izraela in regulacije odnosov med judovskim in arabskim prebivalstvom se je formalno rešilo z odločitvijo držav, ki so tedaj sestavljale Združene narode (ZN), da se zaključi britanski mandat upravljanja Palestine in prizna Izrael kot neodvisna država. 15. maja 1948 postane Izrael mednarodno priznana država, istočasno pa izbruhne vojna, saj Irak, Sirija, Transjordanija in Egipt pošljejo svoje oborožene sile v Izrael.

Potem ko so se v mednarodno priznanem Izraelu (dasiravno z nedefiniranimi mejami) začeli spopadi, so v ZN izglasovali embargo prodaje orožja v regijo. To je prisililo Jude zunaj Izraela in v Izraelu, da so razvili ilegalne poti za uvoz orožja. Njihova izbira je bila sledeča: sredstva za nakup orožja so nabirali predvsem v ZDA, za trgovino z orožjem pa so se obrnili na socialistične države.

Judje so povpraševali po orožju in vojaški opreми v Sovjetski zvezi, vendar pa le-ta orožja ni hotela neposredno prodajati in je zato preusmerila povpraševanje na Češkoslovaško, s to omejitvijo, da so nakupi orožja in vojaške opreme mogoči, vendar pa zgolj če ni sovjetskega izvora. Potem ko je bil posel s Češkoslovaško sklenjen, je bilo treba aktivirati še tranzitno pot do Izraela. Glavni operativci iz Hagane (paravojaške formacije, ki se je skupaj z Irgunom in Lehijem kasneje združila v to, kar danes

← poznamo kot izraelska vojska) so se za tranzit dogovorili z Jugoslovani.

Dva glavna igralca v oblikovanju in vzdrževanju teh stikov sta bila Slovenec Edo Brajnik iz Uprave državne varnosti (UDV) in Shaike Dan iz Hagane. Orožje iz Češkoslovaške, natančneje Bratislave, je do Jugoslavije prispelo po Donavi do Vukovarja, od tam pa po železnici do Šibenika. V Šibeniku so orožje prepakirali v zaboje in jih označili kot pomoč Etiopiji. Marca 1948 je ladja Nora z orožjem odplula iz Šibenika v Palestino (in to ni bila edina pošiljka, kajti tranzit orožja naj bi potekal med januarjem in septembrom 1948). Iz dokumentov, hranjenih v Arhivu Republike Slovenije, izvemo tudi za cene, plačane za transport: za prvih 250 ton orožja je bilo plačanih 75.000 ameriških dolarjev, potem pa za vsak naslednji transport 50.000 dolarjev.

Septembra 1948 se tihotapljenje orožja pod patronatom UDV in za račun Izraela nadaljuje preko nelegalnega izvoza češkoslovaških letal.

Te pomoči Izrael Jugoslaviji nikoli ni pozabil. Leta 1948, ko se je Broz sprl s Stalinom, se je dolg začel vračati. Zaradi spora s Stalinom je Jugoslavija ostala brez dostopa do vzhodnih tržišč, zaradi predhodne politike izključevanja zahodnih držav pa ni imela dostopa do teh tržišč in predno so zahodne države odprle svoje trge za Jugoslavijo, je nastal velik gospodarski limbo. Jugoslovani so se po pomoč obrnili na Izraelce.

Po oborožitvenih poslih je prišlo na prelomu tisočletja do poslovne eksplozije izraelsko-slovenske mreže, ki se je pričakovala že nekaj desetletij. V igro je vstopil Darko Horvat. To, da je Horvat tangiral k Izraelu, ne more biti naključje, nenazadnje je v portfelju Aktive zbiral podjetja, ki so vsa vodila proti Izraelu: poleg ostalega denimo tudi Intertrade, Iskro Holding, Iskro Avtoelektriko in tista, ki so bila rojena in upravljana v objemu SDV (Pinus Rače in Tehnunion), poslovnega partnerja izraelske mreže. Toda kje je bil sprožen odločilni korak, po katerem sta se zbližala Horvat in izraelska stran? To se je najverjetneje zgodilo ob še enem Kučanovem obisku v Izraelu, in sicer septembra 2003,

ko se je Horvat, ob Kučanu, znašel na sprejemu ob osemdesetletnici Simona Peresa. Da je šlo dejansko za omrežje, kaže tudi, da je bil Dan, torej tisti, ki je prvi stopil v stik z Brajnikom, ko je šlo za tranzit orožja v Izrael, tesen prijatelj Simona Peresa, Milan Kučan pa je leta 1991 Dana odlikoval. Da ne bi prišlo do pomote, Dan si je vsa odlikovanja zaslužil, verjetno si jih je zaslužil precej več, kot jih je dobil, toda njegova zveza s Slovenijo je imela negativno eksternalijo, saj je na njegovih povezavah začelo parazitirati slovensko omrežje iz vzporedne ekonomije.

Zdaj se lahko vrnemo k Horvatu, ki mu je Kučan odprl pot v izraelsko gospodarsko elito.

Finančni center Karo B v Trstu

Drugi krak je tržaški in je opisan v istem letnem poročilu gospodarskega odseka UDV pod naslovom *Funkcije, način in učinkovitost našega finančnega centra v Trstu* (ARS, AS 1931, MA A – 10 – 7, 80 – 82). Finančna točka v Trstu je bila neposredno povezana z družbo Safti.

Leta 1950 je bila usoda te finančne družbe nejasna, pritisk italijanskega regulatorja, češ da se Safti ukvarja z bančnimi posli, za katere ni registriran, je grozil, da bo šla ta finančna institucija v likvidacijo. Posledično so Jugoslovanska trgovinska delegacija v Trstu, Gospodarski odsek Istrske banke v Kopru in CK KP Trsta, ki so dotlej preko financiranja Saftija financirale tržaško podjetniško omrežje, začela umikati sredstva. Čeprav ni bilo jasno, ali bo italijanski regulator res dosegel likvidacijo Saftija (in iz kasnejšega razvoja vemo, da tega ni uspel izvesti, samo za nekaj desetletij je ohromil delovanje Saftija), je umik sredstev začel resno ogroziti podjetniško omrežje, ki se je financiralo s krediti, ki so nastali na podlagi sredstev, položenih s strani omenjenih institucij. Da bi to preprečili, je UDV v Safti umestil svoj finančni center, ki ga je poimenoval Karo B, po sodelavcu, ki je bil odgovoren za izvrševanje finančnih poslov Francu Karu. Stabilizacija Saftija preko centra Karo B je pomenila

tudi vračanje sredstev Jugoslovanske trgovinske delegacije in Istrske banke Koper.

Kako so sredstva UDV prišla do centra Karo B? Iz poročila sledi, da se: »... *finančna sredstva stekajo po raznih kanalih do tovariša Karo-ta, v njegovi odsotnosti pa do tovariša Šlibarja – ter prehajajo nadalje na razne račune. Nadzorstvo nad tem denarjem pa se sprovaja v taki obliki, da se nobeno financiranje ne more izvrševati brez pristanka tovariša Karota. Edino financiranje majhnih vsot, ki ne morejo ogroziti disponibilitete, se lahko sprovajajo brez pristanka tovariša Karota. Edino s tem načinom je podana tudi garancija za naše vloge, do take mere, da je vsak trenutek celotna vloga na razpolago.*« (ARS, AS 1931, MA, A – 10 – 7, 81)

V nadaljevanju poročila pa je prikazana še relacija, ki je UDV preko Trsta povezala s švicarskimi bankami. Finančni center Karo B je namreč odkupoval dolarje in jih nakazoval v Švico, s temi devizami pa se je potem plačeval »material«, s katerim je poslovalo tržaško omrežje. Poročilo UDV je v tem delu precej površno in ne opiše niti načina, kako so se sredstva prenašala iz Ljubljane v finančni center v Saftiju, niti kako točno so sredstva, posredovana v Švico, vstopala v transakcije tržaškega omrežja. Kljub temu pa posel, ki je nastal na relaciji Runexim Trst – Colcommerce Zürich – račun Colcommerce pri Bankgesellschaft – Export – UDV Ljubljana, omogoča tudi to rekonstrukcijo.

Jubilantka prof. Marija Pirjevec

Založba Mladika čestita literarni zgodovinarici, profesorici Mariji Pirjevec, ki je 8. novembra praznovala 80. rojstni dan. Rodila se je v Sežani leta 1941, kmalu pa se je njena družina preselila v Trst. Po diplomu na Filozofski fakulteti v Trstu je več let poučevala, najprej na srednjih šolah v Trstu, nato je predavala slovensko književnost na Inštitutu za slovansko filologijo Filozofske fakultete v Trstu in kasneje na Visoki šoli modernih jezikov za tolmače in prevajalce.

Marija Pirjevec se že vse življenje posveča raziskovanju na slovenističnem področju, predvsem literarnozgodovinskim stikom med slovensko in italijansko književnostjo in sodobnim tržaškim avtorjem (Pahor, Rebula, Košuta). Priredila je več simpozijev, okroglih miz in srečanj na temo slovenske književnosti. Kot predsednica Slavističnega društva Trst-Gorica-Videm je na tem področju zelo dejavna.

V sodelovanju z založbo Mladika je napisala in pripravila več literarno-zgodovinskih del tako v slovenskem kot italijanskem jeziku, uredila je prevode slovenskih avtorjev v italijanščino in napisala več spremnih esejev:

Tržaški zapisi, literarne študije (1997); *L'altra anima di Trieste. Saggi, racconti, testimonianze, poesie*, zbornik v italijanščini o slovenskih avtorjih v Italiji, ki ga je uredila in opremila s temeljno študijo; *Tržaški književni razgledi. Študije in eseji* (2011); *Questa Trieste ...: Pahor, Rebula, Košuta e altri saggi sulla letteratura slovena*, v italijanskem jeziku (2015); *Tržaška branja*, literarni eseji (2020). Marija Pirjevec je uredila in s spremno besedo opremila prevod Rebulovega romana Senčni ples – *La danza delle ombre* (2015) in zbirko Rebulovih kratkih zgodb Vinograd rimske cesarice – *La vigna dell'imperatrice romana* (2011). Uredila je *Jevnikarjev zbornik* (2013), *Rebulov zbornik 2*, ob pisateljevi devetdesetletnici (2015) in zbornik *Ženska literarna ustvarjalnost na Primorskem* (2017). Uredila je izbrane pesmi Brune Marije Pertot v zbirki *Črnike dobre na nabrežju* (2011), napisala je spremno besedo k zbirki *Pesmi Marije Kostnapfel* (2016; 2018) ter spremno besedo v zbirko Borisa Pangerca *Ptice v mojem oljčniku/Gli uccelli nel mio uliveto* (2017).

Marija Pirjevec je leta 2016 prejela literarno nagrado Vstajenje. Leta 2012 jo je predsednik RS Danilo Türk odlikoval s srebrnim redom za zasluge »za prispevek pri širjenju slovenskega kulturnega prostora, za pomembne znanstvene uspehe na področju slovenskih literarnih ved in za uspešno pedagoško delo«.

ZAČETEK PARTIZANSKAGA ODPORA NA GORNJEM VIPAVSKEM IN KONEC VOJKOVE ČETE (III. del)

Miroslava Cencič

Milan Bajc - Stric
(1912–1943)

Nesrečni mesec februar še ni bil končan. Slabe novice o Vojkovih partizanih so prihajale tudi od drugod. Dva dni za tem, ko je Vojka zadela krogla, sta nalezla dva partizana iz podnanaških vasi na zasedo blizu Slapa in tam za vedno končala svojo pot. Četni kurirji pa so 27. februarja 1943 pod Sv. Pavlom v bližini Gaberij naleteli na zasedo, kjer je padlo

devet Vojkovih partizanov, med njimi brat znanega tigrovca in pesnika iz Vipave Draga Bajca (1904–1928) Milan Bajc - Stric (1912–1943), ki je zaradi materine zgodnje smrti odraščal pri sorodnikih na Gorenjskem in je s Cankarjevim bataljonom preživel dražgoško, z Vojkovo četo pa nanoško bitko.

S tem se je za primorsko partizanstvo začelo drugo poglavje. Z Vojkovo smrtjo je nastala praznina. Izguba za Primorsko je bila velika. Najbolj so jo občutili njegovi soborci, ki so ga poznali kot človeka in kot borca. Iskreno so cenili priljubljenega voditelja in bili hudo potrti (Škerl, 794). Vojko je bil domoljub, ki je pokazal pot osvobodilnemu gibanju v Vipavski dolini s svojim zgledom, junaštvom, s svojim odnosom do soborcev in s svojimi vojaškimi in organizacijskimi sposobnostmi. Bil je tovariški, pravičen, dejaven in domisel. Njegova četa si je pridobila od sovražnika največ orožja. Soborci so ga videli kot zaščitnika, kot skrbnega očeta, ki je rad prepeval in se šalil.

O Vojkovem položaju kot borcu in voditelju je nekaj dragocenih podatkov povedal Albert Jakopič - Kajtimir, ki se je pogosto zadrževal v Vojkovem taborišču. Vojko se je kot voditelj izredno izkazal, tega njegovi nadrejeni niso dovolj upoštevali, zapostavljali so ga od samega začetka. Kajtimir je dobil vtis, da so odgovorni komandanti »počivali na njegovih lovorikah«. Vojko je bil zaradi tega potr (Škerl, 795). Ivan Renko pa je napisal, da je bilo precej zavisti, ker je imel večje uspehe kot drugi. Ko so v četo

hoteli postaviti drugega komandirja, ga je vsa četa odklonila.

Vojko je bil močan, postaven mladenič. Osebnostno je bil veren, vedno se je pokrižal, če je šel mimo kapelice, je napisal Renko, in velik domoljub. Bil je spodbuda mnogim fantom iz podnanskih vasi za odhod v partizane, v negotovost in trpljenje. Njegovi soborci so bili kmečki fantje, od malega versko vzgojeni. Prve čase, ko so bili še maloštevilni, so v dolgih temnih zimskih večerih molili rožni venec, kar jih je družilo, povezovalo in jim utrjevalo pogum (Premrl, 100).

Njegovi soborci so ohranjali spomin nanj, ga postavljali za zgled in bili ponosni, da so se bojevali z njim. K trajnejšemu spominu pa so prispevali predvsem tisti, ki so jih zapisali. Vojko se je boril za popolno osvoboditev naroda, za dosego predvsem notranje, osebne in duhovne svobode, svobode posameznikov in končno svobode slovenskega naroda. Težko je prenašal krivice in nehumanost. V napadih se je trudil, da je nasprotnika presenetil, da ni prišlo do spopada, pač pa do predaje, po oddaji orožja je poražene nasprotnike pustil oditi v njihovo vojašnico. Ni maščevalno moril, maščevanja tudi podrejenim ni dovolil. Zelo ga je razburjala ponižnost slovenskega naroda, ki hromi duha in pohablja voljo. Obsojal je nenehne medsebojne zdrahe in tožil, da smo Slovenci vedno med seboj sprti, da se spopadamo na življenje in smrt za prazen nič, pred tujci pa smo plašni. Vojko ni bil samo junak in vojni strateg, bil je tudi mišlec. Zanesljivo je bil izjemno

*Znani Vojkov
portret
Božidarja Jakca;
spodaj: Ciril
Pelicon - Rado
(1925–2007)*

nadarjen, bistroumen, veliko se je učil, poslušal in malo govoril (Pelicon, 226–235).

Vojkova sestra je potožila v svojem delu, da si nikoli ni mogla ustvariti jasne slike o bratovi smrti, vedno je manjkala ta ali oni delček mozaika (Premrl, 100). Jankovi soborci, ki so videli, kako je počasi krvavel brez zdravniške pomoči ob njihovi zavzeti in nerodni negi, so dajali o tem različne izjave. Prepričani pa so bili, da ga sovražna krogla ni mogla zadeti. Razširile so se govorice, da ga je ustrelil neki partizan. Minevali so meseci in leta, a govorice niso potihnile.

Slučajno je družinski član Premrllovih na vipavski avtobusni postaji spoznal nekdanjega Jankovega soborca C. V., ki se je čudil, da Premrlovi ne vedo nič o Jankovem koncu. Rekel mu je, da je minilo že 25 let, kar je Janko mrtev. Mrtev je tudi tovariš I., zato lahko pove resnico o trenju in zavisti zaradi Jankovih uspehov, ugleda in hitrega napredovanja. Zato je med znano akcijo streljal nanj. Partizan I. ni bil Primorec, ampak nekje z Notranjskega. Zaradi svojega dejanja ni bil kaznovan, ampak je bil nekoliko kasneje, zaradi zaslug, odlikovan. Povedal je tudi, da so Jankovi soborci jokali zaradi tega žalostnega dogodka. Omenil je, da če želijo zvedeti kaj več in se o tem prepričati, naj se oglašijo pri njem, ali pa naj vprašajo Jankovega soborca C. P. in I. R. (Premrl, 126). Jankova sestra in nihče od Premrllovih zaradi bolečih čustvenih razlogov ni dalje spraševal.

C. P., Cirila Pelicona sem dobro poznala, srečevala sva se pogosto, ko sva sodelovala v domoljubni organizaciji Tigr. Enkrat sem se opogumila in brez ovinkov vprašala: »Iz

čigave puške je krogla zadela Vojka?» Sklonil je glavo in tiho odgovoril: »Nisem bil takrat zraven.« Zelo mi je bilo žal za postavljeno vprašanje. A že naslednji trenutek se je ozrl vame in prizadeto dodal: »Saj so tudi mojega brata, tigrovca. Našli so ga ustreljenega v obcestnem jarku.« Pelicon ni bil v zasedi v času tistega zgodovinskega napada, kar je razvidno iz seznama napadalcev.

Tudi Židanikovo sem med živahnim pogovorom vprašala: »Kaj mislite o Vojkovi smrti?« Energično je odgovorila: »Kaj mislim, nič ne mislim, mislite vi.« Za hip je obmolnila, me pogledala in nadaljevala: »Če je bil ustreljen zadaj v opasač, oni pa so napadali naprej, kdo ga je ustrelil? Veste, on je bil Johanov, oh, ho, ho, kdo smo mi! Tak je bil kot Rada. Delal je po svoje. Napadal je Italijane pri Podgriču. Po navodilih OF pa se ni smelo napadati v bližini vasi, kjer so bili odbori OF.« Svetovala sem ji, naj vse to napiše. »Vse sem že napisala,« je zatrdila. Njena zapuščina se menda hrani v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. V teh kužnih razmerah ni bilo mogoče preveriti, pa četudi teh sporočil v gradivu ni, še ni dokaz, da dogodkov ni opisala.

»Pa vendar je bil heroj,« sem v zadregi nadaljevala pogovor. Odgovor je bil kratek: »To pa zato, da so zadovoljili 'ta bele', ker so tudi oni hoteli imeti svojega heroja.«

Pojasnilo o tem sem našla mnogo kasneje, v arhivskem gradivu. Poročilo z dne 29. marca 1944 pravi: »/.../ predlagamo imenovanje Vojka za narodnega heroja. Širi se propaganda, da bi bilo vse drugače, če bi bil Vojko še živ, da je on bil pravi nacionalni borec, in ne komunistični importirani Kranjci.« V maju 1944 sta lista Partizanski dnevnik in Kmečki glas – primorska izdaja večkrat pisala o Janku

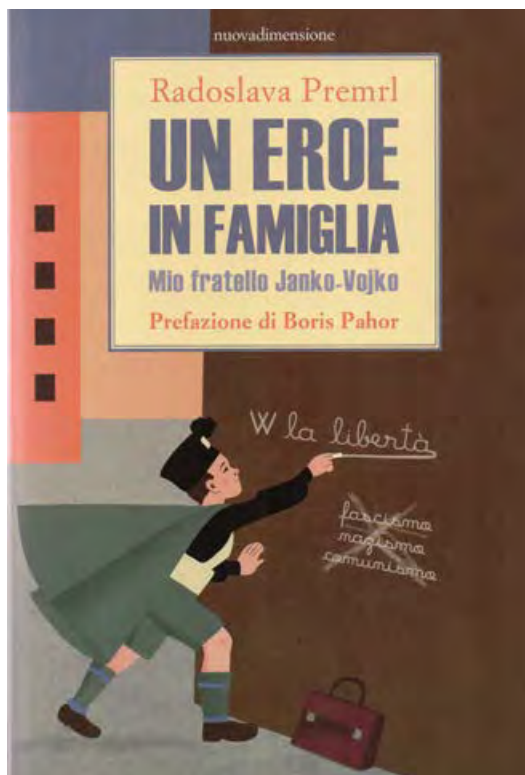
Italijanski prevod spominov Radoslave Premrl Moj brat Janko - Vojko, delo Martine Clerici, ki je izšel leta 2013 s spremno besedo avtoričinega moža, pisatelja Borisa Pahorja.

Premrlu, njegovemu junaštvu in razglasitvi za narodnega junaka.

Spremeniti je bilo potrebno taktiko: »Strogo prisluškujte ljudskemu mnenju in ne hodite /.../ preko tega mnenja,« je naročila Zdenka Kidrič, šefinja VOS (Cencič, Primorska sredina, 279). Na navidezno spremembo javnega odnosa do predvojnega antifašizma so odločno vplivale spremenjene razmere na Primorskem: razpad Italije, vračanje predvojnih voditeljev iz zaporov. Okrepil se je strah nastopa proti revoluciji. Komunisti so skušali poiskati kompromis in povezati predvojni protifašizem in osvobodilno gibanje. Jankovega očeta, Franca Premrla, bivšega tigrovca, so po njegovi vrnitvi iz internacije v ruševine svoje domačije, poleti 1944, izvolili za predsednika Narodnoosvobodilnega odbora v Šentvidu. Toda 14 dni po izvolitvi je bil zaradi ovadbe poklican na zaslišanje na nemško komando v Vipavo (Premrl, 135). OF je začela uporabljati simbole primorskega protifašizma: parolo Smrt fašizmu – svobodo narodu, Bazovica je postala simbol upora in Soška brigada se je preimenovala v Bazoviško. Tako je začela partizanska propaganda predstavljati

Janka Premrla - Vojka kot simbol odpora primorskega ljudstva. Ta ukrep je bil učinkovit. Njegova sestra Rada je napisala: »Ko so med vojno, spomladi 1944, Janka proglasili za junaka, sem to vzela kot dokaz neresničnosti čudnih govoric o Jankovi smrti.« (Premrl, 127)

Ta prelomna politika je bila Primorcem predstavljena v prvem tednu septembra 1944 na mitingu na Vipavskem, nekje pri Šmarjah. Veličastni govor Jože Vilfana je veliko množico navdušil. Na tem mitingu sta imeli posebno častno mesto sestra Ferda Bidovca in sestra Janka Premrla (Cencič, Sredina, 270; Premrl, 115–116).

V razpoložljivih virih ni bilo mogoče najti kategoričnega odgovora o Jankovi smrti. Vsak od virov nam daje le košček mozaika. Vprašanje ostaja brez odgovora in dogodek brez sklepa. V podobo dogodka je vsak opisovalec navedel le posamezno dejstvo. Arhivski viri nam povedo o nezaupanju in strahu CK KPS v odnosu do nekomunistov, domoljubov, vključenih v narodnoosvobodilni boj, ter o navodilih, kako se rešiti motenj pri doseganju revolucionarnih ciljev. Raziskovalec zgodovine takratnega časa France Škerl opisuje zapostavljanje, nenaklonjenost in krivičnost nadrejenih v partizanski vojski v odnosu do Vojka in njegovih uspehov. Neimenovani soborci so širili vest, da Vojka ni mogla zadeti sovražnikova krogla. Židani-kova je povedala, da je strel prišel od zadaj. Pelicon pa je opisal strelno rano: krogla na vhodni rani na hrbtu je potegnila košček opasača s seboj. Že težko bolan soborec je bil neposreden. Izpričal je, da je Vojka ustrelil partizan, ki ni bil Primorec, ki je bil do Vojka zavisten in sovražen. Sestra Rada je zamudila priložnost, da bi zvedela kaj več. Tudi jaz sem zamudila, da bi vstavila še en kamenček v mozaik dogajanja. Poznala sem dr. Hribernika, a takrat me ni vznemirjalo vprašanje, ki bi mu ga danes postavila: *»Po izjavah nekaterih so vas partizani pozvali, da bi reševali življenje četovodji Vojku, a ste menda odklonili. Kako da ste še živi in niste bili odpeljani ne med vojno in ne po njej v 13. bataljon?«*

Nihče ni dal kategoričnega odgovora, zato posredujem bralcem le nasvet, ki sem ga prejela od Zmagoslavje, partizanske kurirke v Vojkovi četi: *»Mislite sami!«*

Zgodba še ni končana, se nadaljuje.

Revolucija je goltala lastne otroke

Borce nekdanjega Vojkovega voda je izredno prizadela izguba dragih tovarišev. Stalna ogroženost, grobost partizanskih vojvod, veliko pomanjkanje in mraz so pestili primorske partizane, ki so bili že eno ali dve leti v gozdu. Nekateri so si izprosili nekaj dni dopusta. A komaj so se preoblekli in najedli, bi se morali vrniti v svoje čete, zato so za nekaj dni podaljšali. Zaradi tega se je le malokomu posrečilo, da je izprosil toliko, da bi videl svojo družino. To je močno krepilo nezadovoljstvo. Posamezniki so v skrbi za lastno družino šli domov z namenom, da se vrnejo. Tvegali so preveč. Šest partizanov iz podnanoških vasi je bilo ustreljenih ob pričakovanju božiča leta 1944 (Pelicon, 252). To zločinsko dejanje

je mnoge iz teh vasi odvrnilo od OF. Hkrati s tem pretresljivim dogodkom se je izvedelo še o drugih žrtvah, pobitih drugod v spopadih. Jokalo je več mater v črnini. Ena je hkrati objokovala dva sinova, enega so ji počili tujci, enega »naši«. Kar polovica vasi je žalovala za svojimi izgubljenimi. Razočaranje, žalost in skrb so se stopnjevali z ugibanjem in zagonetko, zakaj so padli prav stari partizani, ti, ki so se prvi odločili za odpor (Pelicon, 255).

Šele povojni čas je dal več možnosti za zbiranje in urejanje informacij, spominov, tako da je dal filmski pregled dogajanja in izračun žrtev. Poleg že navedenih žrtev na Nanosu (10 padlih, 9 ustreljenih in še eden umrl v Rimu) je kasneje padlo še 20 nanoških borcev, kar 11 od teh v letu 1943. Prežive-lo jih je le 11. Podnanoške vasi (Orehovica, Poreče, Podbreg, Lozice in Podgrič) so v vojni izgubile 68 ljudi. Preveč, da bi se prešerno veselili zmage. Konec vojne so pogrebi grenili zmagoslavje velike morije. Jokalo je na tisoče ljudi. V Podnanosu so pokopali še zadnjo vojno žrtev, partizansko učiteljico Boženo Premrl, Vojkovo sestro, ki so jo ustrelili četniki iz Like 30. aprila 1945. Domov so vozili posmrtno ostanke mož in fantov.

Ko se je proslavljala »svoboda«, so stari partizani kazali razočaranje zaradi odnosa oblasti do kmetov. Ostro so protestirali. Oblasti so očitali, da jim jemlje živino in pridelke in se glasno spraševali: *»Mar smo se za to borili in vzdrževali partizansko vojsko, da nam vračate z biči in zapori?«* Nekateri so takoj izgubili službo, a kmetov še niso mogli utišati. Tisti stari partizani, ki so preživel, so postali nadležni režimu. Notranja uprava je našla rešitev za »godrnjače«. Najela je nekaj zadržanih provokatorjev in dala navodila, naj obiskujejo »stare« in jim svetujejo, da se organizirano uprejo. Nekateri od teh so v imenu prvih partizanov dobili vabilo: *»Vse stare partizane vabimo, da se zberemo pri cerkvi sv. Miklavža, da se bomo pogovorili, kako naprej z režimom.«*

Anton Semenič - Medved iz Podrage, eden prvih podpornikov partizanov in kurir za Podrago, nato zvesti izvrševalec ukazov in načrtov KPS, ter Ivan Mohorič - Tigr iz Lož, soustanovitelj prvega odbora OF na Slapu, ki gotovo velja za prvi odbor OF v Gornji Vipavski dolini, sta se odpravila skupaj na pot. Že prej sprta in nezaupljiva, ker Tigr ni hotel pristopiti v Kmetijsko zadrugo, sta se prepirala in zaostрила svoj odnos do stopnje medsebojne ogroženosti, tako da sta se drug pred drugim skrivala. Zaradi čudnih zapletov, ki so nastali, nista prišla

na dogovorjeno mesto k Sv. Miklavžu, tja pa je prišla UDBA. Ljudi nista prepričali propaganda in razlaga o nevidnih sovražnikih, »križarjih«. Akcija ni uspela (Pelicon, 257).

Uspela pa je »akcija« leta 1949. Nekdanji tigrovec Franc Pelicon iz Lozic, ki so ga kot italijanskega vojaka zajeli Nemci, a je uspel pri Beogradu zbežati iz transporta za Nemčijo in se priključiti tamkajšnjim partizanom, kjer je bil ranjen pri preboju sremske fronte, je 4. aprila 1949 dobil vabilo, naj pride oborožen na dogovorjeno mesto. Kaj je bilo tam, se ne ve. Brat Ciril domneva, da so ga zasliševali, razorožili in ustrelili. Obdukcija, ki jo je opravil Milčinski, je pokazala kroglo pištole kalibra 7,65. Našli so ga v kanalu s tako naravno brzostrelko, kot da bi se ustrelil sam.

Zadrgnjenega z zanko so našli tudi Alojza Vrečarja - Milančka. To je bil tisti mladoletni partizan, ujet na Nanosu, ki je bil obsojen na 30 let ječe v Rimu, se vrnil že leta 1944 in se priključil partizanom. Vrv ne pušča krogle in kalibra, a pustila je dvom in prepričanje, da je moral umreti, ker je preveč vedel.

Zanesljivo sta si sama skrajšala življenje Martin Greif - Rudi s pištolo in Herman Gregorič - Gorazd, borec v Vojkovi četi, udeleženec bitke na Brinovem griču, z zanko (Pelicon, 258–259).

Žrtev je bilo dovolj. Dovolj je bilo gorja. Dovolj je bilo duševnih obremenitev in duhovnih prevar. Smrt je prežala iz vseh smeri iz neznanih temnih kotičkov, krivda je bila težka in raznovrstna.

Tudi Vojka in njegove fante je bremenila »krivda« prezgodnjega upora proti uničujočemu nasilju fašizma, za KPS le polovični in nebistveni cilj osvobodilnega boja.

V gozdove jih je gnala domovinska ljubezen, odhajali so prostovoljno v trpljenje za ohranitev narodnih vrednot, da smemo ostati to, kar smo. Ta trdna narodna zavest se je prav tu na tem koščku slovenske zemlje, na podnožju Nanosa, izrazila v melodiji naše sedanje narodne himne, ki je na Prešernovo besedilo, »da rojak prost bo vsak«, privrela iz srca Jankovega strica Stanka Premrla.

Spomini ohranjajo težko sporočilo: trpljenje, grozote, krivice, kri, pogrebi, grobovi, nezaupanje, prepiri, sovraštvo. Naj zanamci vedo, kaj je sovraštvo, kaj je vojna, bratomorno klanje, kaj je brezvestni nasilni boj za oblast. Vedo naj, kaj je svoboda in kaj je prevara. Ne dovolimo, da bi naši potomci doživeli take grozote!

(koniec)

VIRI

- Bajc, Gorazd, *Zapletena razmerja*, Ivan Marija Čok v mreži primorske usode, Društvo TIGR Primorske, Koper 2000 (dalje Bajc, Zapletena razmerja).
- Bajc, Gorazd, *Iz nevidnega na plan*, Knjižnica Annales, Koper 2002 (dalje Bajc, Iz nevidnega na plan).
- Bizjak, Matjaž, »Bitka na Nanosu – 70 let pozneje«, *Vipavski glas*, 101, leto 2012 (dalje Bizjak).
- Cencič, Miroslava, *Primorska sredina v primežu bratomorne vojne*, Slovenska matica, Ljubljana 2011 (dalje Cencič, Primorska sredina).
- Cencič, Mira, *TIGR*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1997 (dalje Cencič, TIGR).
- Enciklopedija Slovenije*, 5, Mladinska knjiga, Ljubljana 1991 (dalje ES, 5).
- Griesser Pečar, Tamara, »Značilnosti revolucionarnega sodstva«, *Dileme*, 2017, 1-2 (dalje Pečar).
- Mlakar, Boris, *Slovensko domobranstvo 1943–1945*, Slovenska matica, Ljubljana 2003 (dalje Mlakar).
- Plahuta, Primož, »Svetal vzgled domoljubja«, *Goriška, brezplačni mesečni časopis*, Primorske novice, 2021, 1 (dalje Plahuta).
- Primorski slovenski biografski leksikon*, 20. snopič, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1994 (dalje PSBL).
- Pelicon, Ciril, *Po Vojkovih poteh*, *Spomini kurirja Rada*, spomini spominov soborcev, Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske in Območna skupnost ZB, Nova Gorica in Koper, 2003 (dalje Pelicon).
- Premrl, Radoslava, *Moj brat Janko - Vojko*, Slovenska matica, Ljubljana 1992 (dalje Premrl).
- Renko, Ivan, *Vojkov vod*, tretji ponatis, Zveza borcev NOB, Koper 2000 (dalje Renko).
- Škerl, France, *Primorska v narodnoosvobodilnem boju*, tipkopis, NUK, Ljubljana 1969 (dalje Škerl).

PRIČEVANJA

- Kerševan, Lado, Nova Gorica, 1995.
- Rehar, Lelja, Trst, 1998.
- Židanik, Josipina, Hrušica, 1998.
- Pelicon, Ciril, Koper, 2000.

NOVOMAŠNIK IZ ZERMANA MIRKO FALLE

Ivo Jevnikar

Dan po posvetitvi je vseh sedem novomašnikov 18. junija 1945 istočasno darovalo novo mašo pri sedmih oltarjih cerkve v Zermanu. Na spominski sliki je Mirko Falle drugi od leve. Tretji je Stanko Janežič. Vse slike so iz domačega arhiva družine Falle.

V lanski 4. številki *Mladike* je Erika Jazbar objavila tretji del reportaže *Po italijanskih poteh slovenskih političnih beguncev*. V njem je opisala zadnji postanek obiskovalcev iz matične Slovenije in zamejstva, ki so v organizaciji *Knjižnice Dušana Černeta* iz Trsta in *Rafaelove družbe* iz Ljubljane 9. novembra 2019 na treh avtobusih obiskali bivši italijanski taborišči v Višku (pri Palmanovi) in Monigu (predmestje Trevisa), kjer so se leta 1945 za krajši čas ustavili slovenski politični begunci, vojaki in civilisti, ter cerkev v Zermanu pri Trevisu. Tam je trevižanski škof msgr. Antonio Mantiero 17. junija 1945 posvetil sedem slovenskih begunskih bogoslovcev iz ljubljanske in mariborske škofije. Avtorica je tudi ponatisnila dokumentarna oz. spominska zapisa o dogodku izpod peresa enega izmed takratnih novomašnikov, duhovnika in

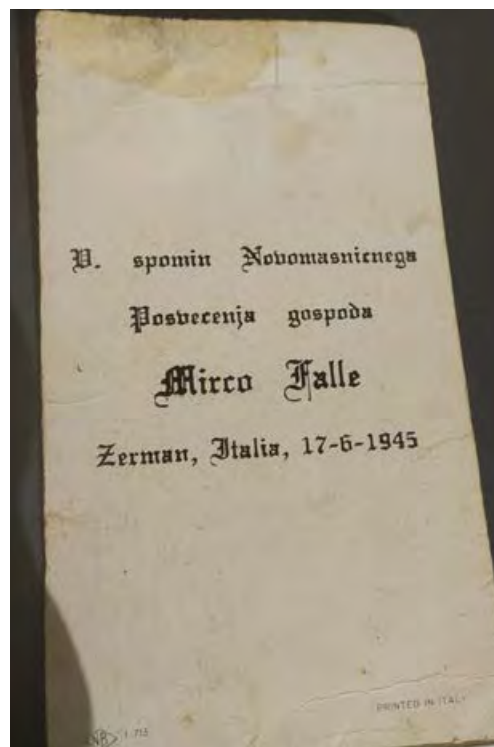
pesnika prof. Stanka Janežiča, in pa pesnika ter pisatelja prof. Vinka Beličiča.

Sam sem v isti številki *Mladike* orisal življenjske poti omenjenih sedmih duhovnikov, ki so že vsi med rajnimi.

Najmanj podatkov sem zbral o Mirku Falleju, saj o njegovih zadnjih letih in smrti niso imeli podatkov ne v ljubljanskem ne v mariborskem nadškofijskem arhivu, kot tudi ne v župnijskem arhivu v Kranju. Nadškofija iz Miami na Floridi pa mi sploh ni odgovorila.

Tako sem lani napisal:

»**Mirko Falle** (tudi **Fale**) je bil sicer rojen 9. febr. 1918 v Kranju, vendar je bil inkardiniran v mariborski nadškofi-

Spominska podobica ob novi maši

ji. Deloval je v Caracasu v Venezueli, nato pa v Miamiu na Floridi. Kdaj in kje je umrl, ni bilo mogoče ugotoviti.«

Za lepo presenečenje je pred meseci poskrbel udeleženec obiska, bralec *Mladike* Robert Rozman iz Ljubljane. Pozoren je postal na priimek katehistinje iz Kranja Barbare Falle in stopil v stik z njo. Izkazalo se je, da je njen mož Marko pranečak duhovnika Mirka Falleja. Prijatelj Rozman je nato poskrbel, da je bil stik vzpostavljen, in Marko Falle je prijazno posredoval podatke in fotografije, ki jih tu objavljam. Vsem trem najlepša hvala!

Mirko Falle je umrl 19. januarja 2010 v Miamiu na Floridi in je tam tudi pokopan. Svojci so bili z njim v stiku, vseh podrobnosti o njegovem življenju in delu pa ne poznajo.

Njegova življenjska pot je bila zelo ne- navadna. Zanimiva so že vprašanja, ki se postavljajo glede njegovega priimka. V dokumentih, ki jih zaradi posvetitve v Zermanu hrani škofijski arhiv v Trevisu, so ohranjene listine v italijan- ščini in latinščini, na katerih se je podpisal kot »Falle«, enkrat pa »Fale«. Sebe je označil kot diakona, gojen- ca 4. letnika ljubljanskega bogoslovnega semenišča. Na spominski podobici v sloven- ščini je zapisan kot »Mirco Falle«, italijanska tiskarna pa očitno tudi s strešicami ni razpolagala. V Venezueli je očetovemu priimku dodal materinega: »Mirco Falle Weith«. Iz časa, ko je živel v ZDA, pa najdemo še obliko »Fred Fale«. No, za svojce je bil vedno »stric Mirko«.

Zgoraj: duhovnik Mirko Falle v zrelih letih

Nožiček za papir, ki ga je bogoslovec Mirko Falle v taborišču v Gonarsu posvetil mami.

V času italijanske oku- pacije je bil interniran v Gonarsu. Od tam je materi poslal ali prinesel nožič za papir, na katerega je za- pisal: »Mami Miro. Gonars, 26. VII. 43.«

V družinskem izročilu se je ohranil podatek, da je bil Mirko Falle po posvečenju nekaj časa v Rimu, kjer je spoznal nekega škofa, s ka- terim je nato kot pomočnik ali tajnik odšel v Venezuelo.

Nekaj časa je bil verjet- no v Čilu, ker je v neki publi- kaciji označen kot profesor, diplomiran na Universidad de Chile. Vsekakor se je v Venezueli posvetil šolstvu in vzgoji. Kaj vsega je dose- gel, je opisal znani duhov- nik Vinko Zaletel (Šentvid

pri Ljubljani, 1912 – Celovec, 1995), ki se je kot begunec ustavil na Koroškem in se uveljavil kot priljubljen dušni pastir, a tudi prosvetni in kulturni delavec, sve- tovni popotnik, fotograf in predavatelj. V svoji tretji potopisni knjigi je opisal tudi

srečanje z Mirkom Fallejem v Caracasu (Vinko Zaletel, *Po Afriki in Južni Ameriki*, Družba sv. Mohorja, Celovec 1971, str. 256–257, s sliko). To je bilo leta 1969, ko je tam živel pet slovenskih duhovnikov. Po- vojnih slovenskih beguncev je bilo kakih 600. Po deželi ga je spremljal duhovnik Janez Grilc (Novo mesto, 1906 – Caracas, 1997). O Falleju je Vinko Zaletel napisal:

»Colegio msgr. Arias

Nekaj prav izrednega je ustvaril slovenski duhovnik prof. Mirko Falle. Že doma sem bral o njegovem ,fan- tovskem mestu‘ in sem prosil g. Janeza, da me je zapeljal do njega. Težko je povedati, kaj ima g. Mirko, ker doslej

Levo: Mirko Falle leta 1970 izroča šolsko priznanje v Caracasu;

desno: Mirko Falle kot ravnatelj in komandant šole Msg. Arias;

spodaj: Mirko Falle s starši na Trgu sv. Petra v Rimu leta 1961

še nikjer na svetu nisem kaj podobnega ne videl ne slišal. Ima šolski zavod z ljudsko, rokodelsko, kmečko in srednjo šolsko stopnjo, toda vse po vojaškem vzorcu. Učenci imajo vojaške uniforme in večji in zmožnejši tudi višje šarže in službe. Vse je disciplinirano, urejeno, so pregledi in raporti. Ravnatelj, komandant je g. Mirko, ima tudi državnopravno šaržo polkovnika. Namen te šole pa ni militarističen ali gverilsko napadalen, ampak predvsem vzgojen: učenci naj si utrdijo voljo, se naučijo reda, se podredijo skupnosti, se pripravijo na težave življenja in dobijo idejno jasnost o življenjskih vprašanjih. Morda se nam čudno ali smešno zdi, toda za take razmere, kot so tam, kjer ni prave vzgoje, kjer je razširjena podkupljivost, lenoba, kjer bi rad vsak na najlažji način najbolje živel, je to izrednega pomena. Še več: je najboljši način prevzgojiti človeka, da se bo zavedal socialne odgovornosti v družbi. Zato je razumljivo, da država podpira Mirkovo delo in da prav iz njegove šole dobiva policijski naraščaj, kajti policija naj ščiti red, poštenost, pravo svobodo.

G. Mirko pa ni le ravnatelj te izredne šole, ampak je tudi njen lastnik. Vse to podjetje je ustvaril z velikimi težavami in žrtvami iz nič, vse je zgradil s svojim denarjem, z darovi ameriških prijateljev in socialnih ustanov. Zato je največji slovenski bogataš, toda ne za svoj užitek,

ampak za službo človeštvu. Z boljšimi ljudmi hoče pripomoči k boljšemu socialnemu življenju. Vesel sem bil obiska pri g. Mirku, ker sem tam našel bogastvo, več vredno kot petrolej in železo, tisto bogastvo, ki edino more osrečiti človeka, ki bo znal tudi naravna bogastva uporabiti v splošno korist.«

Duhovnik Mirko Falle se je prvič vrnil v Evropo leta 1961, toda jugoslovanske meje ni prestopil. S starši se je srečal v Rimu, oni pa so ga v Venezueli obiskali

leta 1963. Leta 1969 je bil pri njem na obisku tudi nečak, oče Marka Falleja. Vmes, leta 1966, pa je tudi sam obiskal Slovenijo.

Zakaj se je potem preselil na Florido, ni znano. Verjetno je šlo za politične spremembe v nemirni Južni Ameriki. Šolska ustanova z imenom Liceo militar Monseñor Arias vsekakor še vedno obstaja. Svojem se je iz ZDA pismeno prvič oglasil leta 1973. Ni živel v kakem župnišču, temveč na zasebnem naslovu. Zanimivo je, da je v njegovi zapuščini diploma s slikama in podpisoma nekdanjih ameriških republikanskih politikov, predsednika Donalda Reagana in podpredsednika (pozneje predsednika) Georgea Busha (na tem položaju sta bila v letih 1981–89), z zahvalo za podporo stranki in vladni administraciji.

Družinsko srečanje v Bohinju leta 1966 skupno z ljubljanskim nadškofom Jožetom Pogačnikom, ki stoji na sredi med materjo in očetom Mirka Falleja. Slednji stoji kot prvi na desni.

IZ TISKARNE

V TEJ RUBRIKI PONUJAMO SEZNAM NOVEJŠIH DEL SLOVENSkih AVTORJEV V ITALIJI

N. R.

S knjigo v vojni. Partizanska šola na Tržaškem 1943–1945, ZTT – NŠK, Trst 2021, 330 strani

V publikaciji, ki sta jo uredili Martina Kafol in Gabriela Caharija, besedila pričevanj je zapisala in uredila Jasna Rauber, je avtor Milan Pahor opisal 35 šol in več kot 100 učiteljev, ki so po padcu fašizma do osvoboditve delovali na Tržaškem. Upošteval je tudi podatke o šolah, ki so delovale v neposredni bližini tržaškega ozemlja, tržaške partizanske učitelje, ki so delovali drugje, in duhovnike, ter izpostavil vlogo žensk kot matere in učiteljice. Pričevanjski del knjige je nastal na osnovi pogovorov, ki jih je radijska urednica Luana

Grilanc imela v oddaji Partizansko šolstvo na Tržaškem 1943–1945 za Radio Trst A.

Zeleni okrišji / Zelene krošnje, Slovenska matica, Ljubljana 2021, 171 strani

Pesniška zbirka Renata Quaglie s spremno besedo Marka Kravosa, ki je tudi avtor prepesnitve v slovenščino, obsega izbor iz avtorjevih novih in že objavljenih pesmi.

Razdeljena je v tri dele. Pred bralcem se »razpira poezija, ki prisluškuje naravi«. Besedilu v rezijanščini sledi vzporedno besedilo v slovenskem knjižnem jeziku.

Grmada v pristanu, Mladika, Trst 2021, 304 strani

Nova izdaja znamenite zbirke kratkih zgodb Borisa Pahorja, ki jo je zaznamoval požig Narodnega doma v Trstu, prinaša novele, ki so tradicionalno prisotne v zbirki, odlomke iz

romanov Parnik trobi nji in Nomadi brez oaze, ter zgodbi Žrelo kamnitega leva in Postanek na Ponte Vecchio; slednja je prvič objavljena v slovenskem jeziku.

ŽIVLJENJE DRUŽINE JAKOBA IN MARIJE ŽAKELJ OD KONCA VOJNE DO ODHODA V AMERIKO

Janez Žakelj

V prejšnji številki Mladike smo objavili prvo izmed treh pričevanj, ki so nastala za Mladiko v Clevelandu v ZDA s pomočjo gospe Mire Kosem Borštnik. Sama je najprej opisala, kako je njena izvorna družina Adamič prvih deset povojnih let preživel v Sloveniji, vendar brez očeta, ker je maja 1945 nastopil pot begunstva.

V obeleževanje 80-letnice začetka druge svetovne vojne na slovenskih tleh in vsega tragičnega, kar je temu sledilo, namreč nedvomno sodi tudi soočenje s tem, kaj so v ostrem komunističnem režimu pretrpele družine z možem oz. očetom v begunstvu.

Tokrat nam Janez Žakelj (roj. 1941) pripoveduje o svoji družini iz Šentjošta nad Horjulom. Njeno zgodbo so zaradi vojnih in povojnih dogodkov, s katerimi se je srečala (ustanovitev prve vaške straže, povojni stiki z Bitenčevo skupino), sicer že kdaj opisali, pri čemer se pojavljajo tudi razlike v podrobnostih, vendar nam tokrat neposredno spregovori, tudi z dokumentarnimi fotografijami, njen član, ki je vse to doživel kot otrok. Hvala mu za pričevanje.

ij

Po končani vojni so moj oče Jakob Žakelj (1904–1974) in nekateri domačini, vključno z Viktorjem Tomincem, ki se je nato tudi izselil v Cleveland, ostali doma in se skrivali v gozdovih očetove in sosednje domačije. Njegovi bratje in sestra Janko, Stanko, France, Pavle in Anica, ki je bila poročena s Francem Grdadolnikom in noseča, so se umaknili na Koroško. Vrnjeni so bili komunistom in pobiti, le Pavletu se je posrečilo uiti iz Šentvida, kjer je bila zadnja postaja, od koder so bili poslani na morišča v Kočevski rog. Na Koroško se je umaknil tudi brat bogoslovec Vinko, ki je bil posvečen v duhovnika 19. maja 1945 v Krki in je daroval novo mašo v Vetrinju ter ni bil vrnjen. Doma sta ostali sestri Fanika in Marijana, por. Maček.

Šele ko se je Pavle vrnil domov, so ostali zvedeli, da so jih Angleži vrnili Titu.

Mi smo se vrnili v domačo hišo v Suhi Dol, od koder je bila mama, Marija Bogataj, jeseni 1945 in s pomočjo sosedov počasi prišli k sebi. Do takrat smo med vojno živeli v očetovi rojstni hiši v Šentjoštu. Ob zasedbi je bil namreč Suhi Dol v nemški, Šentjošt pa v italijanski zasedbeni coni. Očeta so gestapovci junija 1941 aretirali, prepeljali v Škofjo Loko, kjer so ga teden dni zasliševali in mučili, nato je bil tri tedne zaprt v Škofjih zavodih v Šentvidu. Naposled so Nemci očeta, mamo, brata Rada (Jakoba) in Marijana ter sestro Mimi (brat Gabrijel in jaz še nisva bila rojena) izgnali v Srbijo, v Veliko Orašje. Izsledili so še nekaj kmečkih družin. Novembra pa je oče dosegel,

Družina Žakelj, slikana leta 1944 skupaj z več pomočniki in služkinjami. Druga od leve sedi avtorjeva mati Marija z avtorjem Janezom v naročju, sledijo avtorjeva sestra Mimi, oče Jakob s sinom Marijanom, očetova svakinja Angela s sinom Jožetom, očetov brat Jože (Pepi) in avtorjev brat Rado (Jakob). Brat Gabrijel še ni bil rojen. Med stoječimi v zgornji vrsti je tretja od leve družinska pomočnica Leopoldina (Poldka) Martinčič.

da se je družina smela vrniti, vendar v italijansko cono.

Oče in ostali so pričakovali kakšno spremembo, ker so jim Angleži lagali. Konec oktobra 1945 so obupali in se napotili v Italijo. Oče je prišel v kamp ali begunsko taborišče Senigallia. Od tam se je večkrat vračal domov, seveda ilegalno. Mi otroci nismo nič vedeli o tem. Njegov neločeni del kmetije (cela kmetija je štela več kot 90 hektarjev) je bil zaplenjen takoj po vojni. Živelimo zelo skromno. Vse se je kupovalo z živilskimi nakaznicami. Sladkor je bil rjav kot žaganje; ko si ga dal v kavo, si moral najprej z žlico pobrati, kar je plavalo na vrhu. Kave pravzaprav sploh ni bilo, uporabljali smo cikorijo. Za vsakdanje potrebe smo hrano pridelali doma.

Avtor z mamo, slikana leta 1944

Oče je po vojni v Italiji spoznal Mirka Bitenca, ki je imel stike z angleško obveščevalno službo. Pred vojno je bil profesor matematike v Celju in državni poslanec SLS, med vojno pa je bil pri četnikih in domobrancih. Živel je v Rimu in se tajno vračal v Slovenijo.

Bitenc je očetu sporočil, da je pri Ozni (leta 1946 je bila preimenovana v Udbo) našel zanesljivo osebo, ki pa ga je kmalu izdala.

Oče in drugi so začeli tajno obiskovati Slovenijo. Njegov brat, moj stric Pavle in Franc Zorec, sta na primer pospremila v Italijo znanega rešenca iz kočevskega brezna Milana Zajca.

Dopisovali so si s pomočjo kurirjev. Oče in Božo Berlot sta bila januarja 1948 večinoma na očetovem rojstnem domu. V štali sta

imela v senu bunker. Zjutraj 30. januarja 1948 je dal oče pismo sestri Faniki, da bi ga nesla v Ljubljano Bitencu na stanovanje. Ko je prišla tja, jo je čakala Udba. Bitenc je bil aretiran nekaj dni prej. Nato je pa nastala katastrofa. Še tisti večer so na očetov dom prišli policija, vojska in Udba.

Preiskali so vsa poslopja, vendar niso našli očeta in Berlota. Pripeljali so vse ženske na dvorišče in jim grozili. Oba sta hitro vedela, da gre zares.

Poskušala sta se splaziti tja, kjer je bil gozd najbližje. Vojaki so imeli gost obroč, tako da to ni bilo mogoče. Nato sta slišala ukaz, da se hlev zažge, če ju ne najdejo.

Oba sta bila oborožena, ker sta vedela, kaj ju čaka, če pade-ta v roke Udbi. Sklenila sta, da se usmerita proti pašniku, kjer

je tudi nekaj grmovja. Vrgla sta vsak eno bombo za diverzijo in bežala. Pri tem se je pričelo streljanje. Berlot je bil zadet in je na poti v bolnišnico umrl. Oče se je srečno rešil.

Naslednje jutro pa pridejo na naš dom v Suhi Dol približno ob 5. uri. Razbivajo po vratih in grozijo. Ko je mama odprla vrata, so vdrli v hišo. Na vsak način so hoteli vedeti, kje je oče. Mene je imel udbovec na kolenih in me spraševal po očetu. Doma smo bili mama, pet otrok in dekla Slavka Bogataj.

Nekaj ur pozneje, ko so ugotovili, da očeta ni doma, so mamo odpeljali v zapor. Mi otroci smo se oblekli in šli k teti Katrci kakih 250 metrov od naše hiše. Sestra Mimi in mlajši brat Gabrijel, star še ne tri leta, sta potem ostala pri teti; brat Marijan in jaz sva šla k očetovemu stricu v Šentjost; starejši brat Rado (Jakob) je šel k sosedu za hlapca – pastirja.

Zaradi teh dogodkov je bila mama Marija obtožena in nato obsojena na dve leti prisilnega dela, zaplenitev vsega premoženja, osebnega in kmetijskega; stara mama, Frančiška Žakelj, na leto in pol prisilnega dela ter zaplenitev vsega premoženja; teta Fanika Žakelj na sedem let prisilnega dela; dekla Leopoldina (Poldka) Martinčič na dve leti prisilnega

dela. Njihova krivda je bila, da so dajale hrano in zavetišče očetu in drugim ilegalcem ter jih niso izdale oblasti. Vse so odslužile svoj rok v gradu Rajhenburg ob Savi na Dolenjskem (sedaj Brestanica). Mi otroci smo bili v šoli zelo zapostavljeni zaradi očeta. Vedno so nam očitali, da smo otroci belogardista.

Oče je živel v Gorici, februarja 1952 pa se je izselil v Cleveland.

Ko se je mama po dveh letih vrnila iz zapora, je bila kost in koža. Šest mesecev je bila pri sestri, da si je malo opomogla. Potem je prišla domov s tremi otroki.

Na našem domu je živel moški, ki mu je občina dala stanovanje v naši hiši. Kmalu po tem je pripeljal še ženo in dva otroka. Mama seveda ni imela pri tem nič besede. Ne dolgo za tem je občina dala stanovanje še dvema (možu in ženi). Seveda mama ni smela nič ugovarjati. Sosedje so bili zelo dobri razen enega, ki pa je bil strupen kot gad. Vedno nas je tožil policiji, in to z lažmi.

Septembra 1951 je prišel k mami oficir Udbe. Narekoval ji je pismo, ki naj bi ga poslala očetu v Italijo. Vsebina pisma je bila, da je oče zelo sposoben človek in da oblast potrebuje take ljudi na svoji strani. Določen je bil tudi datum in čas za srečanje na meji v Gorici.

Levo: otroci "furajo". Spredaj sta avtorjeva bratranec Jože in brat Marjan, zadaj pa on.

Tu zgoraj: avtorjeva stara mama Frančiška z vnuki. Avtor je v beli oblekici v prvi vrsti, v zadnji vrsti je Janko Maček s sestro Zofko v naročju.

Dragi Jakob

Pri meni se je oglašil OZKE in mi sporočil, naj ti napišem, da prideš domov, če prideš se ti naložim saro z gorila. Sporočili so mi, da je jas, da prineseš delati za tujce in zamejiti z delom zamejstva. OZKE ti sporočijo grehe, ki si jih naredil, omogočajo ti, da v naši župniji svojemu pastirju priporočim, če pristaneš na delo z našimi delavci preseliti, jati. Gledujem, da ti gata odločis in mi o tem ali pridi ali ne pa kar pridi.

Če tega ne razumeš se o tem pogovorimo jaz in ja OZKE na bloku pri "raščici" hiši "v gorici" dne 14. 12. 1950 ob 12 uri kamor prideš na razgovor. Jaz te bom čakal jaz in OZKE v civilu, takko pa bode tega prideš, če prideš mi pošli telegram = "Gruino sem sprejel tvojo hišo" = če ne prideš mi telegramo ne pošiljaj ampak kakor na odgovorjen dom na bloku v nek teh sveh ni konus ne morej

pridešine pozdravim -
Jano Slovica

6. 12. 1950

Res prideta oče in njegov brat, duhovnik Vinko, na italijansko stran in hitro opazita, da gre za past. Udba je pripeljala mamo na srečanje. Ker ni bila gotova, ali se oče in brat zavedata, da sta v nevarnosti, je pričela mahati z rokami, naj bežita. Zaradi tega je bila zaprta še pet mesecev.

Ko se je vrnila domov, smo kmalu vložili prošnjo za izselitev v Ameriko. Prošnja je bila zavrnjena trikrat ali štirikrat, a končno odobrena leta 1956. Konec oktobra 1956 smo odšli na pot in prišli v Cleveland 16. novembra.

Jaz in mlajši brat, rojen dober mesec pred koncem vojne, nisva imela nobenih spominov na očeta. Prvič smo se spoznali po prihodu v Ameriko.

Jezik je bil seveda problem. Zamislite si, kako je iti v šolo, ne da bi znali več kot nekaj besed angleščine! Okrog doma ni bil problem, ker je bila slovenska naselbina. Maše so bile v obeh jezikih. Tudi vse trgovine v okolici so imele uzlužbenice, ki so govorili slovensko. S časom pa se privadiš in vztrajaš.

Zgoraj: pismo, ki ga je morala avtorjeva mati Marija poslati možu po nareku Udbe.

Avtorjev oče (levo) z bratom Pavletom, rešencem iz Šentvida, leta 1953;

desno: slika iz leta 1958: avtorjev oče z mamo in sinovoma Gabrijelom ter Marijanom, zadaj duhovnik Jože Cvelbar, ki je leta 1943 služboval v Šentjoštu.

*Zgoraj od leve:
dr. Miha Krek,
avtorjev stric
Vinko Žakelj,
Krekova žena
Malka in avtorjev
oče Jakob, slikani
leta 1959 ali 1960*

*Desno: avtor na
častni straži v
Južni Koreji leta
1964 (Camp Red
Cloud)*

Oče je delal v tovarni, v prostem času pa je bil dejaven v slovenskih organizacijah. Bil je med ustanovitelji Baragovega doma in je v njem veliko delal. Sodeloval je z nekdanjim ministrom Miho Krekom, v Slovenski ljudski stranki, Zvezi društev slovenskih protikomunističnih borcev, Ligi slovenskih katoliških Amerikancev.

Leta 1974 je bil z ženo, našo mamo, na obisku v Italiji. Na Sv. Višarjah se je srečal z bratom, duhovnikom Vinkom in nekaterimi svojci iz Slovenije. V Zavodu sv. Družine v Gorici, ki ga je denarno podpiral, ga je obšla slabost in je 11. septembra 1974 umrl. Pokopan je v Clevelandu.

Naša mama Marija je umrla 27. maja 1980. Leto prej je poleti odšla v Slovenijo, da bi obiskala dve sestri. Po enem mesecu se je pripravljala za na pot domov, a jo zadela kap. En mesec je bila v Kliničnem centru v Ljubljani. Z mojo ženo sva odpotovala tja, da sva bila vsak dan pri njej. Bila je v intenzivni negi. Po enem mesecu si je dovolj opomogla, da je bila sposobna za na pot. Živela je pri hčerki Mimi in potrebovala stalno pomoč. Novembra 1979 jo zopet zadela kap, in tokrat še huje. Od takrat naprej je bila samo v postelji do smrti.

Brat Rado (Jakob), ki ni bil poročen in je delal v tovarni, je umrl 7. septembra 1986. Do smrti ga je na soboto zvečer povozil pijan voznik brez voznškega dovoljenja.

Živi smo sestra in trije fantje. V Ameriki smo si ustvarili družine. Bratje Gabrijel, Marijan in jaz smo odslužili dveletni obvezni ameriški vojaški rok: Marijan v Nemčiji, Gabrijel na Aljaski in jaz v Južni Koreji.

Sestra Mimi, poročena Štefančič, ima dve hčerki: Donna ima štiri otroke, Marta pa tri.

Brat Marijan ima tri sinove in eno hčerko. Vsi so poročeni. On je leta 1974 kupil kmetijo v državi New York in od takrat živi tam.

Brat Gabrijel je 40 let živel v državi Indiana. Zaradi hude operacije se je marca letos vrnil v clevelandsko okolico. Otrok nima.

Jaz sem se v Clevelandu 38 let ukvarjal z nepremičninami. Z ženo Anko, ki je na žalost umrla 13. februarja 2019, sva imela sina in hčerko.

PRAVLJICA O NJEJ, KI NI UMELA JOKATI

Zgodba je bila priporočena na 49. literarnem natečaju revije Mladika

Dimitrije Đuričin

Nekoč davno se je v majhnem kraljestvu, v dolini ob vijugasti, globoki in zeleni reki, v hiši revnega ribiča, pokriti s trstičjem, ob sami obali, skriti pod krošnjami dveh velikih vrb, rodila deklica, peti otrok po vrsti, še ena lačna usta, ki naj bi jih nahranili. Sprva so mislili, da se je otrok rodil mrtve, ker ni jokal; že so ga zavili v cunje in se odločili, da ga vržejo ribam, ko so opazili, da je deklica živa in da diha. Oče je bil strašno jezen, začutil je, da se je otrok rodil zaznamovan, z nekakšno napako, vendar ni vedel s kakšno. Prijel se je za glavo in zavpil. Mati je jokala in prosila moža, naj se je usmili in ji vrne deklico, naj ne ubije novorojenčka, naj ne konča njenega življenja, ne glede na to, kakšna usoda ji je bila namenjena.

»Ta otrok je preklet, prinesel nama bo le zlo, čutim!« je zavpil oče, pripravljen, da se ga znebi. »Imava polno hišo zdravih in srečnih otrok. Še vedno sva mlada, še jih bova lahko imela!«

Mati je vila roke in prosila moža, naj prizaneša sirotici. Naj jo položi v košarico in na skrivaj odnese pred bogataška vrata. Mogoče se bo komu zasmilil ubogi deklič, ki ni jokal. Oče je razgrnil cunje, vzel golo dekle v naročje, ga dvignil in se zagledal vanj. Deklica ga je pogledala s široko odprtimi očmi in mahajoč z rokami, vendar ni dala glasu od sebe. Bila je bela in čista kot sneg, z zlatimi lasmi, ki so plamteli kot trstični cvet, z modrimi očmi kot jasno zimsko nebo. Zdelo se je, da majhne modre oči novorojenčka odražajo vso žalost tega sveta. In zgodil se je čudež, jok se je v noči rojstva deklice kljub temu zaslísal v hiši: oče jo je namršč stisnil k svojim prsim in bridko zajokal.

»Ti, mali vragec, boš ostal z nami. Kjer je hrane dovolj za štiri, je tudi za pet. Ne glede na nesrečo, ki mi jo prineseš, si ti moje seme in moja kri. Kakšno ime naj ti dam? No, ti nisi niti zajokala, ko si prišla na ta svet. Ja! Imenoval te bom Ona, ki ne ume jokati!«

Še isto noč se je v drugem kraljestvu, visoko v gorah, kjer orli gnezdijo in kjer se kozorogi igrajo z oblaki, v kraljevi palači istočasno rodil deček, prvorojenec, prestolonaslednik. Vesel dogodek so napovedali topovi z mestnega obzidja in cerkveni zvonovi. Srečni oče, ki je z najbližjimi podaniki čakal na rojstvo otroka, se je približal kraljevi spalnici, poljubil izmučeno mater, svojo zvesto ženo, nato pa je novorojenčka vzel v naročje, ga dvignil in se zagledal vanj. Deček ga je pogledal s široko odprtimi očmi in mahajoč z rokami. Bil je bel in čist kot cvetni list majske vrtnice, s črnimi lasmi in črnimi očmi. V majhnih črnih očeh novorojenčka, kot da bi se odražalo vse sovraštvo tega sveta. In zgodil se je čudež: kralj je zajokal, a ne od sreče, ampak od bolečine, ki jo je začutil, ko je gledal svojega prvorojenca. Črne slutnje so mu zmrazile srce: ali bo ta otrok kdaj koga ljubil; stiskal ga je k prsim in bridko jokal.

»Ti, mali vragec, ti si moje seme in moja kri. Zakaj je toliko sovraštva v tvojih očeh? Veselil sem se tega trenutka in neizmerne sreče, ki naj bi jo občutil, ko te bom tako držal v naročju. Kdo me tako kaznuje in zakaj? Kdo te je poslal k meni takšnega? Kakšno ime naj ti dam? On, ki ne ume ljubiti. Ja! Imenoval se boš: On, ki ne ume ljubiti!«

V samotni hiši pod krošnjami vrb je življenje teklo mirno, kot zelena reka, nad katero se je vzdigovala in v kateri se je odražala. Oče in mati sta pridno delala od jutra do večera, da bi nekako prehranila otroke, oče je lovil ribe, mati pa je delala na polju. Starejši otroci so šli za živino, mlajši pa so se smukali okoli hiše, prepuščeni sami sebi. Ona, ki ne ume jokati, je bila miren in neopazen otrok, skorajda nihče ni pazil nanjo. Pozabljena, lačna in žejna je bila prepuščena usodi in naključju. Ena izmed najmlajših sester je skrbela za svojo zlatolaso sestrico, kolikor je le vedela in zmogla,

nezavedno, igrajoč se z njo kot z lutko, bi ji včasih kot majhni ptički nakapljala nekaj kapljic mleka ali vode v odprta usta. Na vasi je živela starka usmiljenega srca. Njeni otroci so se bodisi razkropili po svetu bodisi umrli. Vsak dan je, skrivajoč se pred vaščani ter pazeč, da je starši otroka nikoli ne opazijo, obiskala samotno hišo pod vrбами in skrbela za dojenčka, da bi utešila žalost svojega srca za izgubljenim potomstvom.

Ne glede na to, da je bila tiha in pozabljena, je bila deklica še kako zapažena. Po vasi se je razširila novica o Oni, ki ne ume jokati, kar je med vaščani povzročilo veliko nemira in zaskrbljenosti, pojavile so se najrazličnejše razlage in prerokbe, da je sam hudič pomešal prste in prišel po svoje, da je dekle hudičev otrok, da bo zaradi nje v vas prišla velika nesreča, suša, lakota, bolezen in smrt ter da se je treba otroka rešiti, hudičev naraščaj je treba zadušiti že v zibelki. Sprva so se bolj razumni samo nasmehnili in zamahnili z roko ob zaskrbljenosti lahkovernih, v upanju, da bo čas naredil svoje ter pomiril nepomirjene in umiril nemirne. Ker ni bilo drugih dogodkov, ki bi vsaj začasno zatrli zanimanje za deklico, ni bilo namreč tatvin, preprirov, nenapovedanih obiskovalcev, porok, skrivnostnih bolezni, nenadne smrti, so kljub pričakovanjem razumnih, vendar na žalost dekleta, prav nasprotno, govorice dosegle takšne razsežnosti, da se je nekaj moralo zgoditi, saj sicer maloštevilnih lahkovernežev ni bilo mogoče umiriti. Na srečo je med preprostimi ljudmi več strahu kot zlobe, zato si nihče ni upal storiti kaj slabega otroku. Nekdo je predlagal, da naj gredo k starki, ki so jo pozabili skoraj vsi na vasi, zanjo nihče ne bi mogel z gotovostjo reči, koliko je stara, znala je vedeževati in napovedovati prihodnost, ampak prerokovanje ni bilo zastoj, zato so se vaščani, sicer trdi na denar, malce umirili. Najbolj nemirni po duhu, pustolovci, so na vasi ukradli kokoš in nekaj jajc ter odšli k starki. Starka je bila že precej stara, gluha in slabovidna. Živela je sama v hiši na samotni poljani. Komaj je razumela, zakaj so prišli obiskovalci, po veliko hrupa in smeha pa je vendarle poprijela za karte in fižolčke ter zašepetala nekaj nerazločnega. Potem se je obrnila k obiskovalcem, se zresnila in s slovesnim glasom napovedala:

»Rojena ob vodi bo zrastle kot iz vode, ravna kot trstika, jedra kot trstika, lahka kot trstika, z zlatimi lasmi kot plamteči trstični cvet. Ko bo dopolnila sedem let, bo zapustila vas. Zaznamovana je, namenjeno ji je življenje, polno skušnjav. Enkrat v

življenju bo zajokala. Zdaj se vrnite v svojo vas in bodite mirni, ona ne predstavlja nikakršno zlo za vas. Kdor bo do nje usmiljen, lahko upa, da mu bo v življenju šlo dobro.«

Tako je govorila starka in utihnila. Pustolovce je razočaralo tisto, kar so slišali, zdelo se jim je preveč znano in navadno; če je bila slabovidna in gluha, ni bila slaboumna in ni rekla ničesar, kar bi lahko škodovalo otroku, preostanek tega, kar je bilo rečeno o otrokovi prihodnosti, pa je posledica ogromne življenjske izkušnje; otrok iz revne hiše pri sedmih letih, včasih celo prej, je postal nekomu sluga, solz je v človeškem življenju več, kot jih lahko prenese duša, bližnjemu je treba pomagati v težavah, človeško življenje ni nič drugega kot nenehna skušnjava.

Od takrat je Ona, ki ne ume jokati, za nekaj časa postala miljenka cele vasi, nato pa so jo, pritisnjeni zaradi vsakodnevnih skrbi, počasi pozabili, saj se ni dosti razlikovala od ostalih otrok, le da je bila tiha in mirna, krotka in poslušna, z blagimi očmi in zlatimi lasmi. Ko je bila stara več kot eno leto, je začela hoditi in se pogovarjati, dopolnila je dve, nato pa tri leta v hiši pod vrbo, ki je bila nagnjena nad reko. Tekala je za svojimi brati in sestrami, se igrala z živalmi, obkrožena z vpitjem in kriki srečnih in zdravih otrok, ki so neopazno in naglo rastli, kot raste spomladi mlada trava. Deklica ni poznala strahu. Ni se bala niti reke niti divjih živali. Pred njenim nežnim videzom bi tudi najbolj razjarjena zver postala krotka kot jagnje. Ptice so ji pristajale na ramo in ji jedle iz rok. Ko je hodila po poti, so se za njo priklanjale rože v upanju, da se cvetni listi dotaknejo bele kože. Celotno vetrič se je znal zaplesti v njene zlate lase. Zgodilo se je tudi, da so se čebele zmedle in pristale na njeni plamteči perjanici, misleč, da je to cvet. Modrina njenih oči je pomirila jezo, jarost in bes vsakega razvajenega otroka oziroma ponorele odrasle osebe. Lahko bi rekli, da so se je vaščani bolj bali kot ljubili. Vsaka razlika namreč vedno pade v oči in moti preproste ljudi. Ko je dopolnila pet let, je deklica izginila iz vasi. Starši, bratje in sestre ter vaščani so jo zaman iskali, deklica kot da se je pogreznila v zemljo.

Nekega jutra se je pred mlinom, kjer je živel star mlinar, ki je bil osamljen in brez svojcev, ustavil čoln. V čolnu je spala deklica z zlatimi lasmi. Mlinar je odpeljal deklico v mlin in ji rekel, da je to zdaj njena hiša in da bosta odslej skupaj delila dobro in zlo. Starcu je bila deklica vseh in tudi deklici je bil vseh starec. Deklica je bila tiha,

ubogljiva, premišljena in pridna. Všeč ji je bila reka, šumenje vode, ropotanje mlinskega kolesa, vrvež mlinskega kamna, mehkoba zmlete moke. Starec je skrbel za deklico, kot je nekoč skrbel za svoje otroke, ki jih je zla usoda pred časom odtrgala in ga pustila samega, da se postara s svojim mlinom. Dela ni bilo preveč, zato sta starec in deklica uspela vse postoriti pravočasno in kakor je treba na zadovoljstvo redkih strank. Deklica in starec sta živela mirno v ljubezni in harmoniji. Čas je neopazno in neustavljivo tekkel kot zelena reka pod mlinskim kolesom. Deklica je rastla, starec je postajal manjši in šibkejši, deklica pa je postajala močnejša. Ko je dopolnila trinajst let, je starec oslabil in padel v posteljo. Ona, ki ni umela jokati, je skrbela za starca, žalost jo je premagala, vendar ni imela solz. Nekega jutra jo je starec poklical k sebi in ji rekel:

»Moja dobra punčka, danes bom umrl. Pome je prišla Smrt. Ko umrem, me pokoplji, kot se spodobi. Na moj grob postavi mlinski kamen, obeleži ga z njim, zvesto mi je služil v življenju, zato naj zdaj počiva v miru poleg mene. Zapri mlin in odi v svet, ni ti usojeno postati mlinarka. Nimam ti česa zapustiti, nimam denarja ali drugega zaklada. Prodaj osla, kozo in piščance, da boš imela nekaj denarja za na pot. Imam samo to vrečo žita. Gre za običajno žito, ki to vendar ni, odvisno od tega, kako ga boš uporabila. Obdrži ga in uporabi le, če lahko z njim kaj dobrega storiš. Ti si kot to žito, tvoje življenje je običajno, vendar ni nujno, da je tako, lahko ga narediš nenavadnega. Pazi, da ga ne zapraviš zaman. Vse je v tvojih rokah. Deluj tako, da si boš lahko nekoč rekla, ko se boš ozrla nazaj in potegnila črto ter si naredila končni obračun, da veš, zakaj si živela in čemu je služil tvoj obstoj na zemlji.«

Starec je to rekel in izpustil dušo. Ona, ki ne ume jokati, je starčka okopala in oblekla v svečano obleko, ga položila v krsto, ki si jo je stari mlinar iztesal še za življenje, mu zaprla oči in prekrižala roki, tako kot je naročil. Nato je krsto naložila na voz, zraven je položila lopato, kramp ter mlinski kamen, kar sploh ni bilo lahko. Z malo spretnosti in truda ter z veliko pomočjo osla ji je na koncu uspelo. Osla je vpregla v voz in se skupaj z neveselim tovorom odpravila na hrib ob rečnem bregu. Tam je izkopala grob in pokopala starca, kot ji je zapovedal, z mlinskim kamnom ob glavi. Ko je vse to storila in se poslovila od starca, se je žalostna družba vrnila v mlin. Ona, ki ne ume

jokati, je zaprla mlin, zgrabila piščance in jih dala v vrečo, privezala kozo na voz in se odpravila v prvo vas na tržnico. Vse, kar je imela, je prodala smešno poceni, kot da bi slutila, da tja, kamor jo bo peljala cesta, denar nima vrednosti. Obrnila se je, pogledala levo in desno, gor in dol. V daljavi so se komaj vidne gore modrile. Ona, ki ne ume jokati, rojena v dolini ob reki, se je odločila, da bo šla v višave, srce jo je vleklo tja in odpravila se je za hrepenečim srcem.

Zgoraj, v gorah, je v svojem kraljestvu, On, ki ne ume ljubiti, dopolnil trinajst let. Bil je še fant, a hkrati že moški. Vzgojen in negovan je bil kot edini otrok in princ prestolonaslednik. Imel je vse, kar si je lahko želel, pa vendar ni bil srečen. Že kot otrok je razbil in pokvaril vsako čudovito igračo, ki jo je dobil v dar. Mučil je guvernantke in učitelje, od katerih je bil hkrati pametnejši in spretnejši. Bil je lep, bister in umen fant, ki se je rad učil, toda od tistih, ki so ga učili, ni bilo veliko koristi, zato se je učil sam, iz starodavnih knjig, ki jih skoraj nikoli ni še nihče odprl, odkar so bile napisane in jih je njegov oče nabavljaval s pomočjo skrivnih zvez, ki jih je imel po vsem svetu. Zanimale so ga zgodovina in religija, lepe umetnosti in geografija, grščina in latinščina, matematika in filozofija. Ko je študiral, je bil miren, ko pa je knjigo pustil ob strani, ga je prevzel nenavaden nemir. Zanj ni bilo ne miru ne spanja. Ni se rad igral z drugimi otroki in tudi oni se niso radi igrali z njim. Pred njim so bežali, ker jih je rad mučil in užival ob njihovem trpljenju. Zanj je bil neprikrit užitek, da je otrokom povzročal bolečine oziroma da je v njihovih očeh videl strah pred bolečino, ki bi jim jo lahko povzročil. Ni se igral z živalmi ali pticami, trpinčil jih je do smrti, ubijal jih je z neprikritim zadovoljstvom. Mati in oče sta se, zavedajoč narave svojega otroka, prizadevala, da bi vse, kar ga moti, oddaljila od njega in mu približala tisto, kar mu prinaša spokoj. Otrok je odrasčal osamljen in zaprt v veliki palači, stregli so mu redki služabniki, ki so blagoslovili konec vsakega dne, ki so ga morali preživeti ob njem. Imel je tudi učitelja borilnih veščin, vendar se je kmalu izkazal za odvečnega, saj je bil fant nardjen za vsako orožje in vsako veščino ter je že pri trinajstih letih lahko premagal najbolj spretnega in najbolj izkušenega bojvnika v kraljestvu. Imel je On, ki ne ume ljubiti, konja in psa, meč in ščit ter svoj kraljevi grb. Imel je vse in hkrati ni imel ničesar, ker ni znal ljubiti nikogar in ničesar, zato mu nobena lepota na tem svetu ni mogla dati nič

drugega kot občutek bolečine. Ob branju starodavnih knjig je odkril svetove in stoletja, ki so nekoč vršali po Zemlji in pustili neizbrisne sledi, bral je o velikih imperijah, ki so se sesuli pod invazijo barbarov, o piramidah in faraonih, o grških templjih in rimskem Koloseju, o rimskih cesarjih, o poganstvu in krščanstvu, o napisani lepi besedi in veščini muziciranja, o velikih vojnah in velikih ljubeznih.

Nekega dne se je želel naučiti igrati violino in oče mu je ugodil v želji. Violino je naročil v Sončni deželi na jugu, učitelja pa iz Snežne dežele na severu. Nadarjen že po rojstvu za vsako veščino telesa ali duha, se je hitro učil in hitro presegel svojega učitelja. Igral je tako čudovite melodije, ki so mu prihajale iz srca, da je celo slavčka bilo sram peti in je samo poslušal. Igral je tako žalostno, da se je megla spuščala do tal in se je človeško oko zarosilo od solz. Igral je dolgo, vztrajno, trmasto, čeprav ga je vsak ton lepote, ki jo je izvelkel iz instrumenta, bolel. Lepša je bila glasba, večja je bila njegova bolečina. Z igranjem je sebe trpinčil do izčrpanosti. Na njegovem bledem, izpitem obrazu sta goreli dve žerjavici, dve očesi črni kot premog. On, ki ni umel ljubiti, raztrgan od bolečine in hrepenenja po lepoti, je dneve in dneve preživel v tišini kraljeve palače in miru kraljevega vrta, pričakujoč usoden trenutek, ki bo spremenil vse v njegovem življenju, predvidevajoč, da se mora nekaj kmalu zgoditi. Bil je trdno prepričan, da bo ta trenutek prišel. In če se mora že zgoditi, naj se zgodi čim prej, ko je še čas. Ne, on niti pomisliti ni mogel, da bi njegovo življenje bilo ves čas takšno kot do sedaj; če bo takšno, bo ostal obupan in v obupu kdo ve, kaj lahko stori sebi in drugim.

Ona, ki ne ume jokati, se je napotila v gore, začutila je, da jo čaka dolga in težka pot. Polna poleta je hodila devet dni in devet noči brez prestanka, dokler se pred njo ni prikazal ogromen, črn Zaprti gozd, ki je bil od daleč videti kot nepremostljiva ovira, temna skala. Zaprti gozd je bil začaran, vanj se je lahko vstopilo, vendar pa izhoda iz njega ni bilo. Ona tega ni vedela in je pogumno vstopila vanj. Zaprti gozd se je zaprl za njo. V notranjosti je bilo poltemno, rastline in živali pa so bile mokre od rose in megle, vse je dišalo po plesni in gnilobi, ogromna drevesa so v poltemi razpadala od vlage. Dnevne živali brez čiste in jasne svetlobe življenja skorajda niso niti imele. V Zaprtem gozdu so vladali nočni bojovníki, plenilci in mrhovinarji. Skozi visoke, goste krošnje stoletnih dreves je redek sončni žarek prodrl do tal, ki so jih pokrivali

vlažni, zgniti listi, po katerih je bilo težko hoditi. Začarani Zaprti gozd je uničujoč svoje prebivalce in sebe počasi, vendar zanesljivo umiral. Ona, ki ne ume jokati, je bila obsojena na večno tavanje do smrti, dneve in dneve je hodila, ne vedoč več, kateri dan oziroma letni čas je nastopil. V večnem mraku je ugibala, če gre za dan ali noč, zdelo se ji je, da je ostala le še noč in žalosten vonj po smrti, ki se je širil z vseh strani. Hranila se je s tem, kar je našla po poti, z jagodami čudnih neznanih rastlin, grenkimi nočnimi plodovi. Zdelo se ji je, da se ne prestando vrta v krogu, sumila je, da iz gozda ni poti, vendar je bila vztrajna in je nadaljevala z na videz nesmiselnim premikanjem. Tako tavajoč je odšla na jaso, kamor se je soncu nekako uspelo prebijati, in se razveselila. Na enem koncu jase je stalo samotno, ogromno, suho drevo, na katerem je dekle ugledalo jato belih golobov. Občasno so se golobi spustili na jaso, iščoč semena v nizki travi, nato pa so spet odleteli na drevo. Kadarkoli je jata pristala na travi, so jo napadli plenilci in nekaj golobov je let vedno plačalo z življenjem, tako se je njihovo število neprenehoma zmanjševalo. Ko je to videla, se je razžalostila, zavedajoč se, da ni izhoda iz začaranega Zaprtega gozda; ko bodo plenilci vzeli še zadnjega goloba, bo že blizu njenemu koncu. Vendar se je spomnila na svojo vrečo, ki ji jo je mlinar zapustil. Začela je hraniti golobe in paziti nanje, medtem ko so zobali, kljub temu so plenilci občasno še vedno ugrabili po kakšnega iz jate. Golobi so se je navadili, ona pa njih, zato je postopoma začela smelo kričati in plašiti plenilce ter jim groziti s palico. Jata je s časom postajala vedno manjša, dokler v jati ni ostalo le pet belih golobic. Še zadnjič je pet belih golobic pristalo na travi, pozobale so žito, vendar se tokrat niso vrnile na drevo, ampak so krožeč odletele v nebo pod oblaki. Višje ko se je mala jata vzpenjala, več svetlobe je prodiralo v gozd. Ko se je jata izgubila v nebeški višini, se je modro nebo odprlo in razgrnilo. Sončna svetloba je v slapovih začela prodirati v gozd. Redke preostale dnevne živali so prišle na svetlobo, ptice pevke so zapele. Zgodil se je čudež. Zaprti gozd se je odprl, pet belih golobic je s svojim pogumnim poletom v višino, proti soncu, prekinilo urok. Ona, ki ne ume jokati, se je razveselila sonca. Položila je svojo polprazno vrečko na hrbet in se, nasmejana v srcu, kot tistih pet golobic, odpravila proti svetlobi v višinah. Kmalu je gozd okoli nje izginil in znašla se je na prostranem travniku. Zdelo se ji je, da so gore tako blizu, da jih je mogoče doseči z roko,

vendar je to bila zgolj zabloda za njeno oko. Gore so bile še daleč od nje, modre in mrzle, okopane v svetlobi, klicale so jo, naj jih doseže v višinah. Ona je celo leto preživel v gozdu, ne da bi vedela, da je njen čas, ukraden in za vedno izgubljen, miroval. Bile so to grde sanje, iz katerih se je zbudila in nadaljevala drzen pohod v gore.

Po sedmih dneh in nočeh neprekinjene hoje jo je pot zanesla v mesto, kjer vladata Bolezen in Smrt, v Mesto smrti. Ko se je bližala mestu, jo je popadel nemir, ko je opazovala strašne in čudne prizore: zapuščena živina je taval sama brez pastirjev, krave in ovce s polnimi vimeni niso imele nikogar, ki bi jih pomolzel, za čredo se je podilo krdelo lačnih psov, ki je lovilo in ubijalo mlade, jagnjeta in teleta; nebo so prekrivale ptice mrhovinarji, ki so zakrivale sončno svetlobo, pred mestnimi vrati in obzidjem ni bilo straže. Ona, ki ne ume jokati, je vstopila v mesto in se začela prebijati po mestnih ulicah, kjer so ležali mrtvi in umirajoči, ki jih ni nihče pokopaval oziroma oskrboval. Trupla so vlekli psi in podgane, umirajoče pa žive načenjali.

Zibelke brez dojenčkov, igrače brez otrok, spalnice brez zakoncev, kuhinje brez kuharic, kamini brez ognja, dimniki brez dima.

Tisti srečnejši, ki so bili še živi in zdravi, so poskušali pokopati mrtve in skrbeti za bolne, tisti, ki jih je prevzela malodušnost in ki so izgubili korajžjo, upanje in željo po življenju, so se zaprli v hiše, oblekli najlepše obleke, ki so jih imeli, pripravili najljubše jedi, odprli najboljša vina in tako okrašeni proslavljali življenje v čakanju na vrsto, da ponje pride Smrt. Tisti najslabše vrste, ljudski plevel, so ropali mrtve, kradli od živih, si prilasčali od umirajočih vse, kar bi lahko imelo kakršno koli vrednost. Bolezen je tekmovala s Smrtjo in ljudje so v tej dirki z vsem srcem pomagali. Smrt je začela ples, iz katerega nihče ni mogel izstopiti.

Korak za korakom, preskakujoč mrtve in izogibajoč se umirajočim, se je prebila do mestnega trga in sedla v senco ogromne stoletne lipe ob cfrastem mestnem vodnjaku. Hkrati so z modrih višav priletele štiri bele golobice in začele krožiti okoli nje. Ona je prijela vrečo in na kamnito ploščo natrosila prgišče žita, vendar se golobice niso ozrle za žitom, ampak so pristale ob njej in grulile. Nato je ena izmed njih smelo pristala na njeni rami ter ji iz kljuna kanila na ustnice nekaj kapljic Zdrave vode. Tako je storila prva, za njo druga, tretja in četrta. Nato so pojedle žito ter odletele nazaj v modre višine. Zdaj, ko je vedela, kaj ji je storiti, se

je pridno vrgla na delo, podnevi je zbiral in pokopavala mrtve, ponoči pa skrbela za bolne; njen dotik je bil zaradi Zdrave vode zdravilen, kogar se je le dotaknila, je ozdravel. Tri dni in tri noči ni niti jedla niti spala, bila je na videz izgubljeno bitko s Smrtjo; ob jutranjih svitih je v bližini mestnega vodnjaka pričakala štiri bele golobice, ki so jo napojile z Zdravo vodo, ona pa jih je nahranila z žitom. Ko je napočil četrti dan, se je zgodil čudež: ples smrti se je ustavil. Smrt je to strašansko razbesnelo, hotela je vedeti, kdo si je drznil prekiniti njen ples, zato se je odločila, da poišče krivca. Kmalu ga je našla in stopila predenj, pred nebogljenega dekliča:

»Kdo si ti, ubogo bitje, kako si samo drzneš kvariti moj ples!? Ne dotikaj se, nepovabljena drznica, tistega, kar mi pripada, ne otežuj mi, da dokončam, kar sem začela! Ne moreš me ustaviti, šibka si in nemočna, začasna, jaz pa sem večna. Vse, kar se je kdaj rodilo na Zemlji, kar se rodi in kar se bo rodilo, na koncu pripade meni. Ti je zares tako mar teh bednih ljudi, ki jih še nikoli nisi videla, kaj šele spoznala, da si zanje pripravljena žrtvovati svoje mlado življenje? Zame ni nikakršen napor vzeti otroka od matere in mater od otroka, moža od žene in ženo od moža; vzamem lahko tudi tebe, to je tako preprosto kot odtrgati cvet. Lahko se dogodi, ljudi bom pustila pri miru, če mi le obljubiš, da mi boš darovala tisto, kar boš najbolj ljubila v svojem življenju. Dobro premisli, preden pristaneš. Včasih je lahko življenje strašnejše od smrti. Zdaj, ko si me spoznala, vidiš, da nisem ravno takšna, kot govorijo malodušneži o meni. Še se bova srečali, vsaj enkrat zagotovo, nikoli se ne ve, morda celo večkrat.«

Ona, ki ne ume jokati, je brez obotavljanja obljubila, da bo Smrti dala tisto, kar bo najbolj ljubila v svojem življenju. Smrt je zamahnila s koso, zakrilila s črnim plaščem in ogrnila svoje votle kosti, prijela Bolezen pod roko in obe sta v istem trenutku zapustili mesto.

Četrti dan je v Mestu smrti postal dan iskanja, upanja, obupa in odpuščanja. Preživeli so odšli na ulice, da bi poiskali svoje bližnje med živimi, otroci so iskali starše in starši so iskali otroke, možje so iskali žene in žene so iskale možje. Če jih niso našli žive, so jih iskali med mrtvimi. Do mraka na mestnih ulicah ni bilo več ne mrtvih ne umirajočih in ne bolnih.

Peti dan je v Mestu smrti postal dan žalovanja. Ob zori je na mesto padel rahel dež in opral sledi

Smrti z mestnih ulic in obzidja. Živi so žalovali za svojimi mrtvimi.

Šesti dan je v Mestu smrti postal dan pomiritve. Živi so se ločili od mrtvih in se obrnili k živim. Starši so otroke mrtvih staršev sprejeli za svoje otroke. Otroci mrtvih staršev so druge starše sprejeli za svoje starše. Možje, katerih žene so umrle, so objeli žene, katerih možje so umrli, kot svoje žene. Žene, katerih možje so umrli, so može, katerih žene so umrle, objele kot svoje može.

Sedmi dan v Mestu smrti je postal dan novega začetka. Jok prvega novorojenčka, kuharice v kuhinjah, ogenj na ognjiščih, dim v dimnikih, otroci pri igri pred hišami, tišina je izginila, ulice pa sta preplavila običajni vrvež in naglica življenja.

Osmi dan je Ona, ki ne ume jokati, zapustila mesto in nadaljevala pohod v višave, pot je postajala vse bolj strma in težka, bičali so jo dež in vetrovi, sneg in zmrzal, vendar je bila vztrajna in trmasta. Na poti je srečala veliko ljudi, ki so želeli popotnico nenavadne lepote vsaj začasno zadržati. Ponudili so ji hrano in pijačo, obleko in prenočišče. Od nikogar ni zahtevala ničesar, sprejela je ponujeno in se zahvalila. Vsi so se je želeli dotakniti, začutiti, mnogi moški so jo želeli zase, mnoge ženske so jo želele zase. Želela jih je tudi ona, z veseljem bi se ulegla v njihove postelje, prepustila bi se igri strasti, v žaru svoje mladosti, vendar ni mogla, ni si upala, bala se je. Ne, nikoli se ne bo predala nikomur, nikoli ne bo nikogar pogledala, ne bo vrnila niti enega nasmeha, ne bo se odzvala niti enemu poljubu, ne glede na to, kako sladke besede so jo zapeljevale, ne glede na to, kako dišeča so bila telesa, ki so ji bila ponujena in ki jih je hotela vzeti. Ni smela ljubiti, saj je njena ljubezen predstavljala dihanje in roko Smrti, saj je bila le ta seme zla.

Po enem letu je prispela v Kraljestvo nagrdene lepote, visoko v gorah. Kraljestvu je vladal On, ki ne zna ljubiti. Mladi princ je v stolp zaprl kralja očeta in kraljico mater ter sam brezumno zavladal; ukazal je izgnati vso lepoto iz kraljestva. Njegovi vojaki so križarili po kraljestvu in pohabliali lepoto, kamor koli so šli, so pustili krvavo sled za seboj. Za njimi so ostala iznakažena telesa in obrazi, kadar pa so v svojem nečastnem in sramnem delu prestopili mejo razuma, pa tudi trupla. V teh odpravah naj bi jih pogosto vodil osebno sam mladi princ, takrat naj bi bilo pustošenje v vrtovih lepote najhujše. Ko je vstopila v prvo mesto, je povzročila veliko zaskrbljenost meščanov zaradi strahu pred maščevanjem prinčeve vojske. Njena lepota

je bila njena obsodba, to ji je pisalo na samem obrazu, ni pa se vedelo, kdaj in kje jo bo dosegla usoda. Radovednost in občudovanje sta premagala strah in meščani so jo obkrožili, se je začeli dotikati, vonjati in oblizovati njeno čudovito telo, jo božati po zlatih laseh, ji poljubljati roke, obraz, oči, usta. Ona se jim je prepuščala in predajala, ne-sebično je delila svojo lepoto s tistimi, katerim je bila lepota nerazumno odvzeta s silo. Nagrdena lepota ji je šepetala strastne ljubezenske besede in jo hkrati rotala, naj zapusti kraljestvo, vendar je ona ni poslušala; odpravila se je k prestolnici in kraljevi palači. Glas o lepem dekletu se je širil hitreje kot je ona mogla potovati, kmalu je zanjo izvedel tudi sam vladar. Princ se je zamislil in se odločil počakati, da bi videl, kaj se bo zgodilo. Glede na poročila o njenem gibanju, ki so mu jih sproti prinašali glasniki, ni bilo dvoma, da se je ona odpravila proti prestolnici in da bo kmalu prispela, če ne bodo nekaj podvzeli, da bi preprečili njen prihod. Princa je izdalo potrpljenje, poslal je dvanajst vojakov, da bi jo počakali in pohabili, vendar vojaki, kar je bilo sicer povsem nerazumljivo, svoje naloge niso izpolnili niti se niso vrnili v prestolnico; čeprav ni verjeti govoricam, se je govorilo, da lepota dekleta ni s tega sveta in da je z orožjem ni mogoče raniti, obenem pa tudi, da so uporniki postavili prinčevim vojakom zasedo in jih usmrtili. Princ se je odločil, da dekletu ne bo dovolil vstopiti v prestolnico in ji odšel naproti, da jo prestreže.

Prepoten konj in konjenik sta v polni vojni opreми v somraku vrelega poletnega dne prispela k reki. Na zahodu je trepetalo lahkotno rdečilo, reka je sijala v veličastnem prazniku svetlobe, medtem ko so nizki žarki večernega sonca brisali oblike in celotni predel lahkotno spreminjali v utripajočo oranžno meglico. Konjenik je zaustavil konja v temni senci ogromne vrbe, se ozrl naokoli preden je razjezdil, da bi se umil v reki. Ogreti konj se je namenil k vodi, da bi se napil, vendar ga je konjenik zadržal. Ko je namreč bolje pogledal, je konjenik zagledal nekakšne zbledele cunje na tleh, nekogaršnja oblčila in pogledal k reki. Nenadoma je začel drgetati. Tisto, kar je videl, je namreč povzročilo strašno bolečino, ki ga je premagala, celo tako močno, da se mu je vid začasno zatemnil. Iz vode je izstopilo in se odpravilo proti obali, proti konju in konjeniku, popolnoma golo dekle, neverjetne lepote, čiste bele kože, modrih oči in zlatih las, vitko in lahkotno. Z njenega mokrega golega telesa so se zlivale kapljice, lesketajoč se v polnem spektru

barv. Dekle je stopilo na obalo in golo obstalo pred konjem in konjenikom.

»Zakaj si me pustila tako dolgo čakati? Zakaj si me pustila tako dolgo trpeti? Zakaj si mi dovolila, da naredim napako?« je vprašal konjenik golo dekle, bolj roteč kot pa grozeč. Dekle je tiho stalo in opazovalo zadihana tako konjenika kot konja. Konjenik je poskušal napoditi konja, da bi po-teptal dekle, vendar ga konj ni ubogal, temveč se je povzpел na zadnje noge, začel ritati in skakati, dokler ni konjenika vrgel s hrbta na tla. Dekle je steklo, da bi pomagalo padlemu s sedla, ta pa je skočil, izvlekel meč, vendar se dekle ni premaknilo niti umaknilo. Od bližine in vonja golote, od vročine, utrujenosti in znoja, od neznosne bolečine, od udarca, je meč princa otežkočil, zvrtilo se mu je v glavi in padel je nezavesten k nogam dekleta. Dekle je princa osvobodilo orožja in oklepa, mu sleklo srajco, jo potopilo v vodo, se usedlo k njemu, mu položilo glavo v svoje naročje in ga izmenično oroševalo in poljubljalo, da bi ga zbudilo ter ga božalo po njegovih močnih črnih laseh. Princ je odprl oči, prijel dekle za roko, jo stisnil k sebi ter položil na prsa ob srce.

»Kakšno ime so ti dali?« jo je vprašal princ.

»Ona, ki ne ume jokati.«

»Si se naučila jokati?«

»Nisem še. In kako so tebe poimenovali?«

»On, ki ne ume ljubiti.«

»Si se naučil ljubiti?«

»Ne vem. Nisem prepričan. Mogoče.«

»Kdaj boš zagotovo vedel?«

»Ne vem. Kmalu. Mogoče jutri. Mogoče nocoj. Mogoče prav zdaj!«

Princ se je privzdignil in vstal, slekel preostala oblačila in stekel v reko, za njim pa je pohite-lo tudi dekle. Medtem ko je dan počasi ugašal, je reka odmevala od njunega smeha in krikov; bila sta kot dva otroka, ki sta se igrala v vodi, tekla in se borila, potapljajoč drug drugega pod vodo. Voda, igra in telesna bližina, medsebojni dotiki so pri mladih dveh razvneli strasti, princ je vzel mlado dekle v naročje, dekle se mu je predalo, princ jo je odnesel na obalo in jo položil v posteljo, narejeno od trave in listja, pogrnjeno s konjsko odejo in njunimi oblačili. Medtem ko so zvezde migetale na nebu, kresnice pa po drevesih, medtem ko se je polna luna vzdigovala nad reko in vanjo natakala svoje srebro, medtem ko je slavček v grmovju zapel pesem polno hrepenenja, konj pa je od časa do časa zafrkal in zarežal, sta se dve goli mladi telesi

prepletali v strastnem objemu, princ je poljubljaj mlado dekle in mlado dekle je poljubljalo princa, mlado dekle se je dajalo princu in princ se je dal mlademu dekletu, prvikrat razkrita skrivnost lastne in tuje telesnosti jima je prinesla še nikoli prej doživeto veselje in vznesenost, vrhunec in rahlo omedlevico, majhno smrt. Dve mladi telesi sta se ločevali, da bi se spet združevali, ena želja je odgovorila drugi, eno srce se je odzvalo drugemu. Zvezde so že ugasnile in luna se je skrila za gozdom, dan se je obarval v belo in vzhod v rdeče, onadva pa se nista mogla ločiti drug od drugega. V poznih jutranjih urah, ko se je sonce že dvignilo visoko, je princ osedlal konja, posadil mlado dekle predse in tako sta se skupaj jahajoč, srečna in izpolnjena z utrujenostjo neprespane noči, odpravila h kraljevi palači. Kjerkoli sta se pojavila, so ju ljudje navdušeno pozdravljali in slavili, metali rože vanju in vzklikali. Ko sta prispela v kraljevo palačo, je princ ukazal, naj njegova očeta in mater izpustijo iz stolpa in ju pripeljejo v palačo, da bi ju blagoslovila. Oče in mati sta pritekla srečna in jima dala svoj blagoslov. Kralj oče je ukazal, naj se vsi začnejo pripravljati k poroki.

Bila je to poroka, ki je svet še ni videl in je še dolgo ne bo. Nevesta v beli poročni obleki, ženin v beli obleki, bela kočija, osem vpreženih belih konj, šopki in venci iz belih vrtnic. Tudi preprosti ljudje do se potrudili ter se za to priložnost oblekli v belo. Beli prti, bel porcelan, bela posteljnina. V cerkvi sta se mladoporočenca drug drugemu zaobljubila.

»S tem prstanom te vzamem za svojo zakonito ženo, obljubljam ti zvestobo in da te bom varoval od danes do vekomaj, v dobrem in zlu, v bogastvu in revščini, v bolezni in zdravju, da te bom ljubil in spoštoval, dokler naju Smrt ne loči.«

»S tem prstanom te vzamem za svojega zakonitega moža in obljubim, da ti bom zvesta, v dobrem in v zlu, v bolezni in zdravju, da te bom ljubila in slavila vsak dan svojega življenja za vedno.«

Ko so zvonovi naznanili poroko, je nebo prekrila jata belih golobov. Grmeli so častni topovski plotoni, veselo je zaigrala glasba, ljudje so jedli in pili ter se veselili pozno v noč. Prišel je čas za mladoporočenca, da se umakneta v zakonsko sobo. Mladoporočenca sta ležala oblečena drug ob drugem. Nato je nevesta vprašala ženina:

»Ali znaš zdaj?«

»Vem. Prepričan sem. Naučil sem se. Umem imeti rad. Zdaj sem On, ki ume ljubiti. In ti, ali me imaš rada?«

»Rada te imam. Nikoli v življenju nisem imela rada nikogar tako kot tebe niti bom kadar koli lahko bolj ljubila.«

V tem trenutku se je iznenada stemnilo in utihnilo, od nekod je zapihal hladen veter. Ona, ki ni umela jokati, je z grozo opazila, da se je princ v njenem objemu ohladil, kot da je mrtev. Dvignila je glavo, pogledala in zagledala Smrt ob vzglavju.

»Prišla sem po to, kar je moje,« se je zasmejala Smrt.

Začela jo je prositi in rotiti, naj pusti princa in namesto njega vzame njo, da je za to kriva ona sama, če bi bila bolj previdna, če ne bi dopustila srcu, kar mu je po volji, če se ne bi pregrešila, se to ne bi nikoli zgodilo. Na to je Smrt ježno zmajala z glavo in odvrnila:

»Zakaj se ti vedno zasmilijo, ubogo bitje? Zame so vsi enaki, zame so enaki tako knezi kot berači. Meni ni nikakršen napor vzeti tebe in njega in celotno kraljestvo. Dogovoriva se. Obljubi mi, da ga boš zapustila in da se nikoli več ne boš vrnila k njemu, da ga v življenju ne boš nikoli več videla. Bolje bi bilo, če bi mi dovolila, da ga vzamem zdaj, tako mu boš prizadela le bolečino, zasovražil te bo za vse življenje, in če se boš poskušala vrniti k njemu, te ne bo sprejel. Če si zmožna tega, ga pustim.«

»Ali lahko narediš, da me pozabi in ne trpi?«

»To ni v moji moči. Čas bo naredil svoje.«

Ona, ki ne ume jokati, je obljubila Smrti vse, kar je ukazala in kakor je ukazala, poljubila spečega princa, slekla poročno obleko, se oblekla v svoje stare cunje ter v tišini in temi neopaženo zapustila kraljevo palačo in se napotila v dolino. V njenem koraku ni bilo več navdušenja in moči, ki sta jo pripeljala v gore. Hodila je po cesti skozi naselja, zdaj je ljudje niso več opazili. Po trgih je prosila in skoraj ni mogla ničesar naprositi. Vsi so obračali glavo stran od nje.

Ko se je princ prebudil iz smrtonosnega spanca, je iskal svojo ženo, vendar je ni našel. Celo palačo so obrnili na glavo, pregledali vsak kotiček, vendar o njej ni bilo ne duha ne sluha. Našli so zgolj njeno poročno obleko. Iz palače so izginile tudi cunje, v katerih jo je princ pripeljal.

»Vrnila se bo. Zagotovo se bo vrnila. Vem, da se bo,« je rekel princ in se zasmejal.

Minil je dan. Minila sta dva dni. Minilo je deset dni. Ona pa se ni vrnila.

Tedaj je princ začel ob somraku hoditi s svojo violino na balkon in kraljevi vrt je preplavila

njegova glasba. Na začetku je to bila nagajiva, vesela melodija, s katero naj bi prijatelj dražil svojo prijateljico in jo izzval k igri. Nadomestila jo je strastna melodija, polna ljubezenskega zanosa, s katero naj bi zaljubljeni mož klical svojo ljubico. Za njo je prišla žalostna melodija, objokovanje žalostnega in zapuščenega srca, žalostinka za izgubljeno ljubeznijo. Nato so vrt preplavili zastrašujoči zvoki grozljive pesmi, ki je bila nekakšno odrekanje življenju in himna smrti, s katero je princ slavil in klical Smrt, da ga vzame. In Smrt je hodila na vrt poslušat, kako jo princ hvali in kliče, vendar ga ni vzela. Na koncu je princ opustil igranje na violino in se zaprl v palačo. Poklical je k sebi očeta in mu rekel, da žaluje in da bo žaloval eno leto, po tem pa naj mu poišče novo nevesto in pripravi poroko.

V svojem žalostnem pohodu v dolino je Ona, ki ne zna jokati, prišla v mesto, kjer sta nekoč vladala Bolezen in Smrt, vendar je tam nihče ni prepoznal. Na koncu je prišla v Zaprti gozd, ki je bil nekoč začaran, odšla na isto jaso kot nekoč, kjer je stalo isto suho drevo in na njem zagledala tri bele golobice ter hotela seči po vreči, vendar vreče že dolgo ni imela več pri sebi, zato je zajokala in zaihtela. Trpko je jokala, solze so ji padale po licih in takoj, ko je katera spolzela z lica, se je spremenila v bisser, zato je trava pred njo kmalu postala bela. Tri bele golobice so zletele z drevesa in pozobale vse bisere, nato pa so krožeč odletele v višino in izginile. Smrt je prišla iz gozda, zamahnila s svojim črnim plaščem in jo vzela s seboj. Tako se je Ona, ki ne zna jokati, naučila jokati in skorajda v istem trenutku tudi umrla.

Minilo je leto žalovanja in v kraljestvu v gorah se je spet pripravljalo k poroki. Nevesta je bila princesa iz prekomorske dežele, temnopolta, črnolasa, črnooka, mlada devica. Mladoporočenca se pred poroko nikoli nista videla. To je bil dogovorjen zakon, preračunljiv. Vse je bilo spet pripravljeno, kot mora biti. Nevesta je bila oblečena v črno poročno obleko, ženin je nosil črno obleko, črna kočija in vanjo vpreženi štirje črni konji, šopki in venci iz črnih vrtnic. Tudi preprosti ljudje so se potrudili ter se za to priložnost oblekli v črno. Črni prti, črn porcelan, črna posteljnina. V cerkvi sta si mladoporočenca obljubila in prisegla na zvestobo do groba.

Ko so zvonovi naznanili poroko, je nebo prekri-la jata črnih golobov. Oglasili so se častni topovski platon, veselo je zaigrala glasba, ljudje so spet

jedli in pili ter se veselili. In napočil je čas, ko sta se maldoporočenca umaknila v zakonsko sobo. Nevesta je legla na posteljo, princ pa je šel ven na balkon in tam dočakal zoro.

Ko je napočil dan in vzšlo sonce, so na balkon priletele tri bele golobice, na balkonu je bila miza, na njej pa steklena skleda, ki so jo golobice napolnile z biseri. To niso bili navadni biseri, bili so lahki in prozorni, manjši od navadnih biserov. Niti nevesta ni zatisnila oči čakajoč na princa, da pride v posteljo. Ko se je zdanilo, je stopila na balkon ter zagledala skledo in bisere. Približala se je k skledi ter jo vzela v roke. Takoj, ko je dvignila skledo z mize, so se biseri spremenili v vodo, nevesta je pomočila en prst in ga obliznila, ker ji to ni bilo dovolj, je naredila požirek, se zakašljala, značajno pogledala princa in mu povedala, da je voda slana in grenka, da so to nekogaršnje solze in da nekdo, ki ga ima neznansko rad, joče za njim. Princ se je razjezil, prijel skledo in jo vrgel z balkona na vrt ter princeski očital:

»Ona, ki me je imala rada, ni nikoli jokala! Ona ni umela jokati!«

Princesa je naenkrat obvezla slabost, zato se vrnila v posteljo. Sanjala je čudne sanje. V sanjah

se ji je prikazala beračica, modrih oči in zlatih las, oblečena v cunje, vsa v ranah. Zasmilila se ji je, želela ji je nekaj dati, vendar ni imela ničesar, ne hrane ne denarja ne oblačil. Snela je poročni prstan z roke in ji ga dala. Beračica jo je pogledala z očmi, v katerih je bila zbrana vsa žalost tega sveta, in se ji zahvalila:

»Blagoslavljam te, mati mojega otroka!«

Beračica je to rekla in se v istem trenutku spremenila v belo golobico ter s princezinim poročnim prstanom v kljunu izginila v vedro nebo.

Na mestu, kamor je skleda padla na vrt, se je kmalu pojavilo slano jezero, ob njem pa je začela rasti trstika. Pozimi, ko je led okoval jezero in vrt, ko se je na vrtu začel zlatiti zgolj trstični cvet, je princesa rodila sina, belega in čistega kot sneg, z očmi modrimi kot jasno zimsko nebo in z zlatimi lasmi kot trstični cvet pod nizkimi žarki večernega zimskega sonca. Princ je vzel dojenčka v naročje, otrok je zajokal, princ pa se je zagledal vanj in rekel:

»Hvala ti, ljubezen moja, ker se tako vračaš k meni. Oprosti mi, ker sem dvomil v tvojo zvestobo.«

SLOVENSKA PROSVETA in ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE

XLVII MLADI ODER

47. TEKMOVANJE ZAMEJSKIH AMATERSKIH ODROV

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi. Tekmovanje traja do konca leta 2021. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta. Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov:

SLOVENSKA PROSVETA, ul. Donizetti, 3, Trst;
tel. 040 370846; uprava@slovenskaprosveta.com

ali pa

ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, v.le XX Settembre, 85, Gorica;
tel. 0481 538128; zskp_gorica@yahoo.it

SLEDOVI RAJA POD LISCO¹

Edvard Kovač

Naš prijatelj, pisatelj Alojz Rebutla, prihaja iz tržaškega idiličnega kraja Šempolaj, nedaleč od Jadranskega morja. Prav Sredozemlje je zaznamovalo mladega Lojzeta, šlo je namreč za stičišče grške, latinske in slovanske kulture, ki ni samo ponazarjalo njegov rodni kraj, ampak tudi njegova dela in njegovo miselnost. Pretakanje različnih kultur, ki pa vse najdejo svojo odmevnost in svojo enkratnost v njegovem slovenstvu, je odmevalo tudi v njegovi živi besedi, ki smo jo njegovi prijatelji z užitkom poslušali, jo prebujali z vprašanji in ji omogočili, da se je zavihтела do neverjetnih višav, ko smo mu ugovarjali. Kako bliskovito so se zaiskrile njegove besedne igre in nas prebodle, kako nas je vznemiril njegov duh in kako pomirjevalno je na nas delovala milina besede, ki jo je navdihnil evangelij.

Kakor antični misleci in pisci, ki so iskali potopljeno Atlantido, je tudi naš prijatelj Lojze iskal izgubljeni raj, ali vsaj kraj, kjer je mogoče najti čudovite sledove Stvarnikove roke. Ta kraj je našel zahvaljujoč se svojemu navdihu, svoji muzi, ki ji je ime Zora. *Nomen est omen*, ime pove vse. In res je v temno njegovih preizkušenj zasvetila jutranja svetloba, Zora, ki ga je obsijala, da je zaslutil, po Kettejevih besedah, da »sonce je, ker ga čutimo, ker ga slutimo«. Toda ta mladenka iz njegovi sanj ga je popeljala tudi v pokrajine, kjer se je lahko mistični duh našega prijatelja

razplamtel. To so loški hribi, to je skrivnostno šumenje gozdov, to so opojni travniki in senožeti.

Ko sva ga z njegovim globokim prijateljem Stanetom Gabrovcem spremljala na goro Lisco, naju je pogosto ustavil in dejal: *Dajmo se naužiti te lepote!* Res je, da sta s prijateljem Stanetom osvojila kar nekaj slovenskih vršacev, saj sta od svojih študentskih let hodila v visoko gorovje. Lojze je bil pogosto prevzet od beline slovenskih gora in se hvaležno nasmihal Božji veličini, ki jo je v gorah zaznal. Toda občutje domačnosti, Božje topline in prijateljske bližine je občutil v loškem zelenju, ki ga je obdajalo. Imel je občutek, da zanj ni potrebno, da bi hodil v grški teater, Loka je bila zanj pravi antični amfiteater, ki je obdan s svojimi hribi. Igrivost okoliških vzpetin varuje ta sveti prostor, kjer lahko razmišlja

¹ Članek je predelan govor, ki ga je imel avtor ob odprtju razstave v prenovljeni »utici« pri Tavčarjevih v Loki pri Zidanem Mostu 21. 7. 2021.

in piše o dramah človeškega življenja. Da, Loka se mu je razkrila kot teater v svojih začetkih, kot svet prostor. Toda ta sakralni prostor je poznal kotiček, ki je bil zanj »sveto od svetega«, in to je bila čudovita lopa, pred katero se lahko ustavimo tudi danes. Kot razkriva zelo lepa razstava, je v tem neznatnem prostoru, ki pa je bil vendarle vetroven, se pravi prepišen, bila ubesedena misel trpljenja in upanja, grenkobe in radosti, jutranjih doživetij in slutnje večnosti.

Zelo zanimivo je, da je naš prijatelj Lojze Rebula v ta svoj novi dom prinesel tudi svojega svetovljanskega duha. Ko smo ga obiskali, smo se pogovarjali tudi o sodobnih problemih in o tem, ali bo naša civilizacija zmogla izstopiti iz krize, v katero je zašla. Ali bo slovenska in nasploh krščanska kultura ob usihajočem »imperiju zahodne civilizacije« uspela ohraniti svoje izjemne dosežke in jih izročiti prihodnjim rodovom? To je bilo zanj žgoče vprašanje. Zato so me presenetila njegova vprašanja meni, mlademu človeku, saj sva si bila generacijsko precej narazen. Zdelo se mi je neverjetno, kako je lahko gospod Lojze, kot sem ga klical, tako ponižen in me skoraj mladostnika spraševal: Kako pa je s filozofijo v Franciji? Kakšni so tam miselni tokovi? Kako berejo in komentirajo njemu tako ljubega Maritaina? In ko je slišal odgovor, se je znal tako mladostno začuditi in vzklikniti »Bejšte no!«. Da, Lojze Rebula se je znal začuditi ne samo starejšim prijateljem, ki so mu povedali svoje življenjske izkušnje, ampak tudi mladim profesorjem. Kajti bil je sam na eni strani zrel modrijan in na drugi strani zvedav mladenič, ki mu je bilo žal, da je že doštudiral, saj je hotel znova stopiti na študentsko pot.

Toda včasih je tako, da pride preizkušnja tam, kjer bi jo najmanj pričakovali. Tako je bilo tudi z zdravjem našega pisatelja Lojzeta Rebule. Postajal je vedno bolj slaboviden in na koncu ni mogel več brati, celo z veliko povečavo črk ne. Postal je popolnoma odvisen od blagega glasu svoje navdihujoče soproge Zore in tudi od drugih svojih dragih, ki

so zapisovali njegove misli. Delil je usodo velikih duhov, kot je bil pesnik Borges, filozof Sartre ali pa veliki antični Homer. Tako smo lahko postali priče usedlin lepote loškega zelenja in zvokov narave, ki so še domovale v njegovi duši in so preko njegovih besed znova želele stopiti na dan. Občutil je, da je le mili glas njegove Zore tista pot, preko katere lahko sedaj sprejema novice sveta in tudi miselne pretrese, ki ga obdajajo. Preko njenega vztrajnega in zvedavega branja je doumel, zakaj je bil kralj Salamon moder: ne, ker bi prav videl, ampak ker je znal poslušati.

Ni mogel razumeti, zakaj mu prijatelj Stane, s katerim smo tolikokrat govorili o tej temi, ne sporoči, kako je v večnosti, pa točno ve, kako ga to zanima! Rekel sem mu, da se najbrž tega ne da povedati v človeškem jeziku, vse, kar vemo, je, da bomo – kot pravi njegov priljubljeni apostol Pavel – presenečeni. Sedaj je naš prijatelj Lojze do konca presenečen in tudi njegov intimni miselni in človeški sopotnik Stane Gabrovec mu je uspel povedati v novem jeziku to, kar še nista zmogla izreči ne velika arheološka znanost in tudi na pesniški zanos, da je Bog dober in da nas s svojo skrivnostjo vedno preseneča.

Hvala tistim, ki so se domislili, da je njegova »utica«, kjer so nastajali njegovi veliki romani in kjer so se iskriale njegove misli in besede, postala razstavni prostor. Tako lažje hodimo po skrivnostnih poteh našega rojaka in velikega pisatelja Alojza Rebule, ki nas pripravlja na naša nova presenečanja.

Želimo si tudi obeležja na njegovi rojstni hiši v Šempolaju. Do njega bo zagotovo prišlo. Takšne spominske plošče na rojstnih hišah naših literatov in kulturnih ustvarjalcev bi lahko začrtale novo pisateljsko ali kulturno pot po tržaškem Krasu.

(vir: druzina.si in TD Loka pri Zidanem Mostu)

Sveže iz ateljeja

ALENKA DEKLIČ

Magda Jevnikar

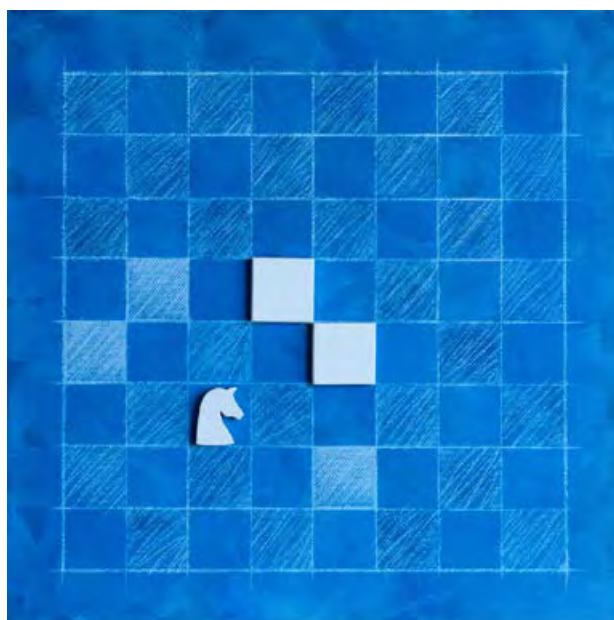

Za gostujočo umetnico v oktobrski številki sem imela v mislih Alenko Deklič. Ko sem bila na tem, da jo pokličem, me je prehitela in povabila na odprtje svoje razstave. To pomeni, da se umetniki vnovič predstavljajo v razstavnih prostorih in da je moja rubrika enostavno ... odveč! Po ogledu Alenquine razstave pa sem vseeno stopila v stik z umetnico in jo prosila za sodelovanje. Umetnica je kljub številnim obveznostim rada privolila v ta najin pogovor "na daljavo", kot ga je sama poimenovala, in spregovorila o sebi in svojih delih.

Z veliko radovednostjo in veseljem sem si ogledala tvojo najnovejšo razstavo v tržaški kavarni Chocolate Coffee v Ulici Rossetti 4b. Rada imam šah, in zato so me razstavljena dela še posebno pritegnila. Bi predstavila bralcem svoj idejni in oblikovalni koncept razstave?

Moje delo sloni na preprosti ideji: človek je del neke celote, kateri pripada in s katero mora ustvarjati uravnotežen in kreativen odnos.

V tej optiki vidim človeka, ki je vključen v naravo in je del nje, brez narave ne more obstajati. Človek si privzema vlogo Boga in hoče odločati samosvoje, mimo narave in njenih zakonitosti, katerim je podvržen tudi sam. Biologija, fizika, astrofizika in številne druge vede nas soočajo z obstojem zakonitosti tega stvarstva-vesolja, ki se jim človek ne more izogniti. Šahovnica in igra šaha predstavljata to strukturo zakonov, tisti determinizem, ki mu ne moremo uiti – se mu ne moremo zoperstaviti. Učenje, spoznavanje, znanje nam pomagajo do razumevanja. To razumevanje in zavest te – podvržene – obstojnosti ne sme ostati pasivno, marveč postati aktivno. Na poti Védenja se morata naša izkušnja in zavest spremeniti v življenjskost, iz te pa v obstojnost, ki preveva vse naše bitje in naša dejanja. Končno postane neka ureničena prisotnost, nekaj realiziranega, nekaj, kar nas preveva/prežema. V sanskrtu pravijo temu *bhumis*.

RAZMISLEK (30 x 30; tehnika: platno, akril in les; 2014)

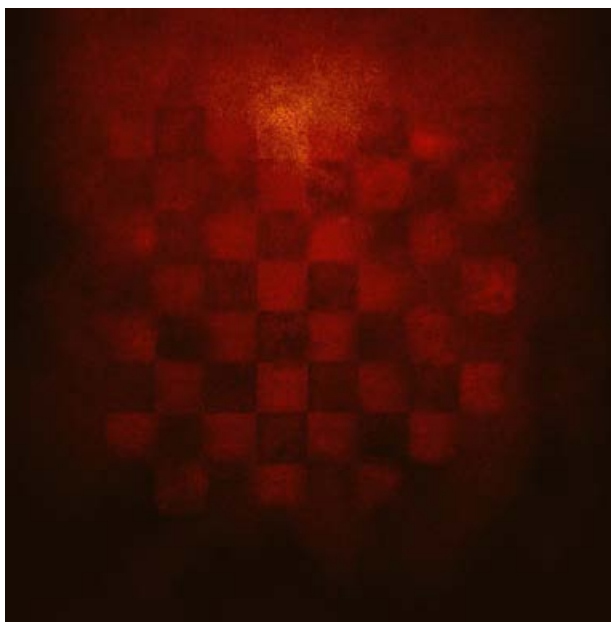
INVOLUCIJA (30 x 30; tehnika: platno, akril in les; 2021)

Dobra volja, refleksija, percepcija realnosti, tankočutnost ... te moramo aplicirati v našem vsakdanu, da se spremenimo, da spremenimo našo naravo in vsaj delno uidemo njeni pogojenosti. Narodove korenine, družinski nauki in modeli so oblikovali našo podzavest, ki vodi nas same in je osnova naše zavesti, pogojuje naš biti (Freud, Jung in psihoanaliza govorijo o tem), a vendar z veliko doslednostjo in odločenostjo, z dobro voljo, globoko refleksijo in konstantnim zavestnim odločanjem lahko odrinemo nekatere modele in krojimo svoj drugačen biti v (delni) osvobojenosti. Oblikujemo se v novo stvaritev.

Kadar razmišljam o tebi, imam jasen občutek, da odigrava umetnost v tvojem življenju zelo pomembno vlogo. Drži? Kako pa je dozoreval tvoj odnos do umetnosti?

Umetnost ima veliko vlogo, daje smisel moji eksistenci. Svoje življenje lahko

Levo: HALUCINACIJA (30 x 30; tehnika: akril na platnu; 2021);

desno: DETERMINIZEM (30 x 30; tehnika: les in akril; 2021);

na sredi: PRE-OBRAZBA (30 x 30; tehnika: akril na platnu; 2021)

delim v (osebni) diptih. Mladostna naravnost za umetnost (po mnenju Milka Bambiča) je vse do zrelejših časov tlela le s šibkim plamenom pod površjem. Hudourje ji je doprineslo zraka in kisika, da je, počasi, z vedno večjo močjo, vzplamtela. Pomembno bi bilo, da bi postala luč, svetilka, kar bi morala biti umetnost za človeštvo. Velika odgovornost ... Ali ji bomo kos?

Kako doživljaš tržaško okolje: se ti zdi pozorno do umetnosti, obstajajo možnosti za razstavljanje, bi predlagala kakšno spremembo?

Tržaškega okolja v resnici ne poznam dobro. Lahko rečem le, da ima naše mesto velik potencial, vendar ne sme ostati zavrto vase, v svojo (bližnjo) preteklost in v svojo razdrobljenost, temveč mora gledati široko čez svoje zgodovinsko obzorje. To je območje prehoda, pristanišče, križišče, tu bi lahko ustvarili veliko središče, če bi pravilno vrtnarili s koreninami tega mesta.

KIPARSKA MOJSTRA IZ SOLKANA

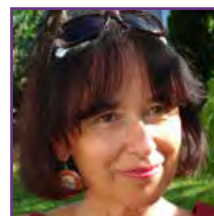
Boris in Zdenko Kalin

Mojca Polona Vaupotič

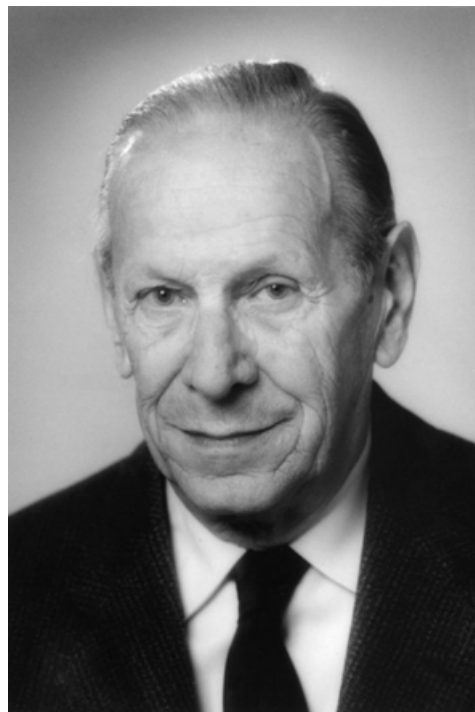
Začetek tega članka namiguje malone na prelesto pravljico zgodbo o dveh sinovih iz Solkana, a je oris le-te še kako resničen in dragocen. Zakonca Tomaž Kalin, doma iz Ajdovščine, višji računski svetnik v Gorici, in Hedvika Žvokelj, poštarica v Solkanu, sta imela sedem sinov. Med njimi sta bila tudi Boris in Zdenko, ki ju je življenjska pot ponesla na podoben ustvarjalno popotovanje – oba sta si namreč za poklic izbrala kiparstvo.

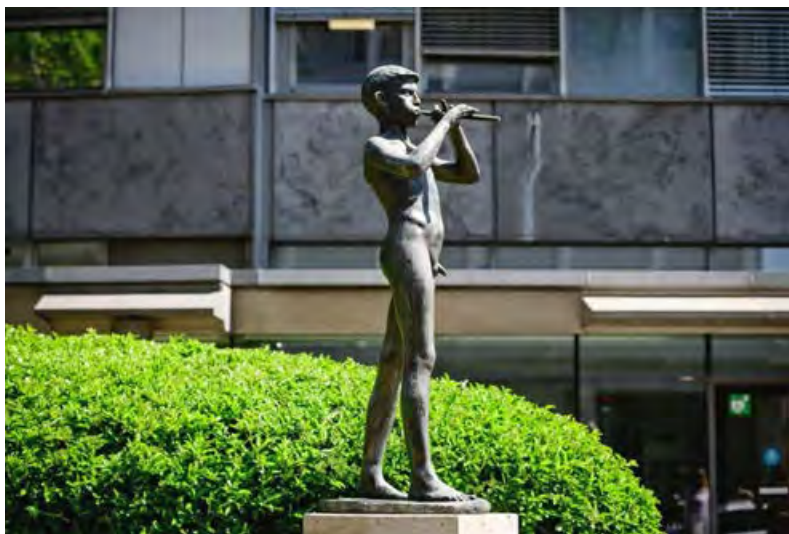
Starejši, Boris, rojen leta 1905, se je izobraževal na Tehnični srednji šoli v Ljubljani, študij pa je nadaljeval v Zagrebu na Akademiji za likovno umetnost, saj Slovenci takrat še nismo imeli svoje umetniške visoke šole. Med letoma 1924 in 1929 se je specializiral za kiparstvo, med njegovimi profesorji pa so bili takrat že priznani Rudolf Valdec, Frano Kršinić, Ivo Kredić ter Ivan Meštrović. Svoje znanje je po študiju izpopolnjeval še v Parizu in Italiji. Zagrebška akademija je posvečala veliko pozornosti predvsem obdelavi kamna. Boris Kalin je ustvarjal tudi v bronu, a nedvomno je bil mojster v obdelavi kamna, kjer je strukturo in barvo uporabljenega kosa premišljeno podrejal

motivu. Dragocene izkušnje pri obdelovanju marmorja si je pridobil v ljubljanskem kamnoseškem podjetju Kunovar, predvsem pa pri svojem zagrebškem profesorju Franu Kršiniću. Veliko število njegovih nagrobnikov na ljubljanskem pokopališču govori o ustvarjanju, ki je mladega umetnika dodobra seznanilo do zadnjih podrobnosti z vsem, kar je rokodelskega v kiparstvu, in mu s tem pomagalo preko zaprek, ki jih sicer ustvarja obvladovanje oblike razvijajočemu se umetniku. Značaj njegove figuralike bi najbolje označili kot realističen akademizem brez izrazitih osebnostnih potez, očitno pa skulpture odsevajo starejše vplive klasičnih mojstrov antike, ki zasijejo v marsikateri njegovi plastiki.

Boris (levo) in Zdenko Kalin

Z. Kalin, *Deček s piščalko* (levo);

B. Kalin, *Splavar* (desno)

B. Kalin, *kip Primoža Trubarja in portret Otona Župančiča*

Umetnostni zgodovinar Fran Šijanec je zapisal, da v kiparstvu Borisa Kalina lahko prepoznavamo dvojce: mojstra mirne bronaste ali kamnite gmote, v kateri oblikuje podobe ženskega telesa v realni vsakdanjosti; in mojstra bronastih moških portretov, ki jih opredeljuje umetnikova poglobljenost v fizis in psiho, ki spominja »nemalo na oplemeniteno stvarnost klasičnega rimskega portreta«.

Med letoma 1945 in 1970 je Boris Kalin postal redni profesor za kiparstvo na ljubljanski Likovni akademiji (ALU) ter bil dvakrat njen rektor. Izšolal je generacije mlajših kolegov, ki so postali upoštevanj ustvarjalci v Evropi. Tedanja glavna

slogovna tradicija je bila priznana v boju za novo, revolucionarno vsebino, Boris Kalin pa je študentom posebej posredoval znanje obvladovanja materiala. Poleg drugih so bili njegovi študentje tudi Jakob Savinšek, Stojan Batič, Ivan Štrekelj, Tone Lapajne, Janez Lenassi, Drago Tršar in Milan Vojsk, katerih dela se hranijo v fondu Narodne galerije.

Med javnimi deli Borisa Kalina vsekakor velja izpostaviti *Splavarja* na Bledu, *Talca* v Begunjah, *Spomenik talcem* v Gramozni jami v Ljubljani, kip *Primoža Trubarja* v Celju in marmorni nagrobni portret *Zorke Košenina z otrokom*

v rokah s pokopališča Vič Ljubljana in mavčni osnutek glave. Slednji deli očitno aludirata na krščanske upodobitve Marije z Detetom. Ustvaril je tudi *kipe slavistov* Rajka Nahtigala, Franceta Kidriča in Frana Ramovša, ki od leta 1961 stojijo pred Narodno univerzitetno knjižnico v Ljubljani. Od leta 1953 dalje je bil Boris Kalin redni član SAZU-ja in kar trikrat je za svoje kiparske umetnine prejel Prešernovo nagrado.

se je kot izvrsten avtor spomeniške plastike, portretist in avtor malih bronastih kipov. Še posebej mu je bilo pri srcu portretiranje in oblikovanje arhitekturne in male plastike, ki po vsebini govori o otroški igrivosti.

Za boljše razumevanje ustvarjanja obeh bratov Kalin je potrebno pogledati v samo srž takratnega umetniškega do-

Podobna ustvarjalna pot je bila namenjena tudi njegovemu šest let mlajšemu bratu Zdenku, ki se je prav tako izobraževal na obeh že omenjenih šolah in v tujini. Po vrnitvi domov je sprva ustvarjal kot svobodni umetnik, nato je poučeval na ALU in se hkrati priključil skupini *Neodvisnih* ter z njimi redno razstavljali v Sloveniji in izven nje. Kiparji, poznejši prvi profesorji na ljubljanski akademiji, so se namreč združili v leta 1937 ustanovljeni umetniški skupini *Neodvisni*, ki se je v kiparstvu izražala s plastično poenostavljenimi oblikami, z opuščanjem detajlov, z realističnimi telesnimi gmotami z upoštevanjem proporcev in s povzemanjem sočasnih francoskih novosti. Zdenko Kalin je bil zgodnji zagovornik odprtosti pozitivnega modernizma na treh ravneh: predvsem kot ustvarjalec; potem kot pedagog na slovenski ALU, kjer je dajal mladim talentom najširšo priložnost izoblikovati lasten doprinos k skulpturi; in slednjič kot angažiran kulturni delavec. Uveljavil

B. Kalin, Zorka Košenina z otrokom (levo) in Doječa mati (desno);

spodaj: detajl spomenika Kunsteljeh

gajanja na Slovenskem. »Na oblikovno fizionomijo kiparstva 20. stoletja vplivajo predvsem sledeči trije činitelji: prvič, novo funkcionalno pojmovanje prostora in plastične upodobitve v zvezi z nastankom moderne arhitekture; drugič, tehnični značaj sodobne civilizacije in tehnično konstruktivne oblike mehaničnih naprav, ki dopuščajo poleg oblikovanja tradicionalne človeške figure tudi fantazijsko ali svobodno izmišljanje kompozicije tehničnih, organskih in anorganskih oblik (konstrukcij); tretjič, odkritje novih oblik v okviru mikroskopskih analiz iz biologije, kristalografije, tehnologije in drugih prirodnoslovnih, fizikalnih in pomožnih ved, zraven pa arheološka, etnografska, antropološka in paleontološka odkritja prakulturnih slojev raznih ozemelj.« (Fran Šijanec: *Sodobna slovenska likovna umetnost*, Založba Obzorja, Maribor, 1961, str. 529)

Zdenko Kalin je tako kot brat Boris ustvaril nekaj edinstvenih skulptur, ki simbolično ali pa konkretno predstavljajo

našo deželo. S svojim kipom *Deček s piščalko* (1942), imenovanim tudi *Pastirček*, je ustvaril umetnino, ki je lep primer modernistične skulpture, v kateri utripa živa ljudska tradicija. Tako je Kalinov deček iz ljubljanskega tivolskega parka postal zaščitni znak Televizije Slovenija. Slehernemu Slovencu je gotovo poznana tudi stavba slovenskega parlamenta (1954–59) v središču Ljubljane, z glavnim poudarkom na portalnem delu, ki se vzpenja do polovice prvega nadstropja in s svojim zaključkom prevzame funkcijo balkona. Pred vhodno arhitekturo sta akademska kiparja Zdenko Kalin in njegov kolega Karel Putrih namestila svoje kiparske kompozicije. Portal sloni na petih pilastrih iz pohorskega granita, na katere sta kiparja namestila 24 likov v 20 poljih. Figure izražajo simbole življenja: mir, družinsko srečo, otroško igro ter industrijo.

Zdenko Kalin je upodobil tudi celo vrsto kulturnih osebnosti, med njimi večkrat v belem kamnu *potret Otona Župančiča* (eden od teh kipov je v lasti SAZU) in v bronu *Alojza Gradnika* ter *svojega očeta*. V letih po vojni je izklesal ali modeliral več spomenikov NOB. Prav tako ne gre prezreti njegovo stilizirano in krhko oblikovano dekle, ki ji je dodal srno in jo spremenil v mikavno in ljubko *Diano*. Sorodne figure z alegoričnim pridihom (npr. *Letne čase* v gradu Brdo

pri Kranju) pa je izoblikoval še za druga reprezentativna naročila.

Slovensko sodobno kiparstvo po drugi svetovni vojni, ki nam je hkrati blizu in daleč, je vsekakor potrebno opazovati dosledno, ustvarjena dela umetnikov pa odkrivati pozorno, kot dragoceni zaklad, ki je na trenutke zahteven, prav do tistega svetlega začetka, v katerem se nedavna zgodovina zlije z realnostjo in kjer sta v mogočnem sijaju zaznamovana vse časti in dostojanstvenosti vredna brata – kiparja Boris in Zdenko Kalin.

B. Kalin, spomeniki na občinski stavbi v Novi Gorici

Z. Kalin, vhodni portal slovenskega parlamenta

Glasba nas bogati, povezuje, združuje in se oglašča čisto povsod ...

PRIMORSKI GLASBENIKI SKOZI ČAS IN PROSTOR

Glasbenik in skladatelj Emil Komel (1875–1960)

Franc Križnar

Saša Šantel,
EMIL KOMEL

Primorec Emil Komel je bil rojen 14. februarja 1875 v Gorici kot učiteljski in organistovski sin. Pri očetu je dobil tudi prve glasbene nauke. Komaj 8-leten je očeta že nadomeščal v igri na orglah. Klavir je nadaljeval na goriškem konservatoriju pri Gasteigerju, harmonijo, kontrapunkt in kompozicijo pa se je učil pri Danilu Fajglju. Gimnazijo je obiskoval v Gorici in tam tudi maturiral (1893). V Klostenburgu je med letoma 1893–95 študiral agronomijo (sadjarstvo in vinarstvo), hkrati je obiskoval

konservatorij na Dunaju, kjer je po dokončanem študiju v Klostenburgu tudi nadaljeval glasbene študije na Univerzi za glasbo. Tam je 1895 diplomiral iz kompozicije, kasneje se je le-te učil še eno leto (1896) v Rimu, posebno še gregorijanski koral pri patru Angelu de Santiju. Ponovno se je izpopolnjeval na Dunaju in

tam opravil državni glasbeni izpit (1898). Zanj lahko rečemo, da je bil najbolj izobraženi primorski glasbenik tistega časa in prostora. To se kasneje in še dandanes kaže tudi v njegovi glasbi, ki je ni napisal in izdal malo. Njegove krajše skladbe so med prvimi izšle v *Novih akordih*, obsežnejši mešani zbor v *Prvih plamenih* pa še v *Zborih*, zbirkah tržaške Glasbene matice idr.

Veliko Komelove muzike je ostalo v rokopisih, ki pa se jim prav dandanes godi veliko bolje. Če v tej zvezi omenimo samo dve zbirki na novo izdanih (zbranih) Komelovih del, ki ju je uredil Ivan Florjanc (Združenje cerkvenih pevskih zborov, Gorica 2016), zagotovo nismo povedali še vsega. V obeh primerih gre za izbor skladateljevih del; v enem od teh primerov so to vokalna dela (mešani, moški in ženski zbori a cappella in mešani ter moški zbori z orglami), v drugem pa Komelova solistična orgelska dela: 50 preludijev, dve fugirani predigri, 23 skladb, Fughetta v F-duru in Invencija št. 11 v C-duru (iz 23 skladb, v avtorjevih-Florjančevih priredbah za godalni, pihalni in trobilni kvartet). Lep hommage Komelu, ki mu dandanes lahko pripišemo še poimenovanje Mešanega mladinskega pevskega zbora (vodi ga in mu dirigira David Bandelj) pri prav tako

po Komelu poimenovanem Šolskem centru za glasbeno vzgojo »Emila Komela« v Gorici, traja vse do danes.

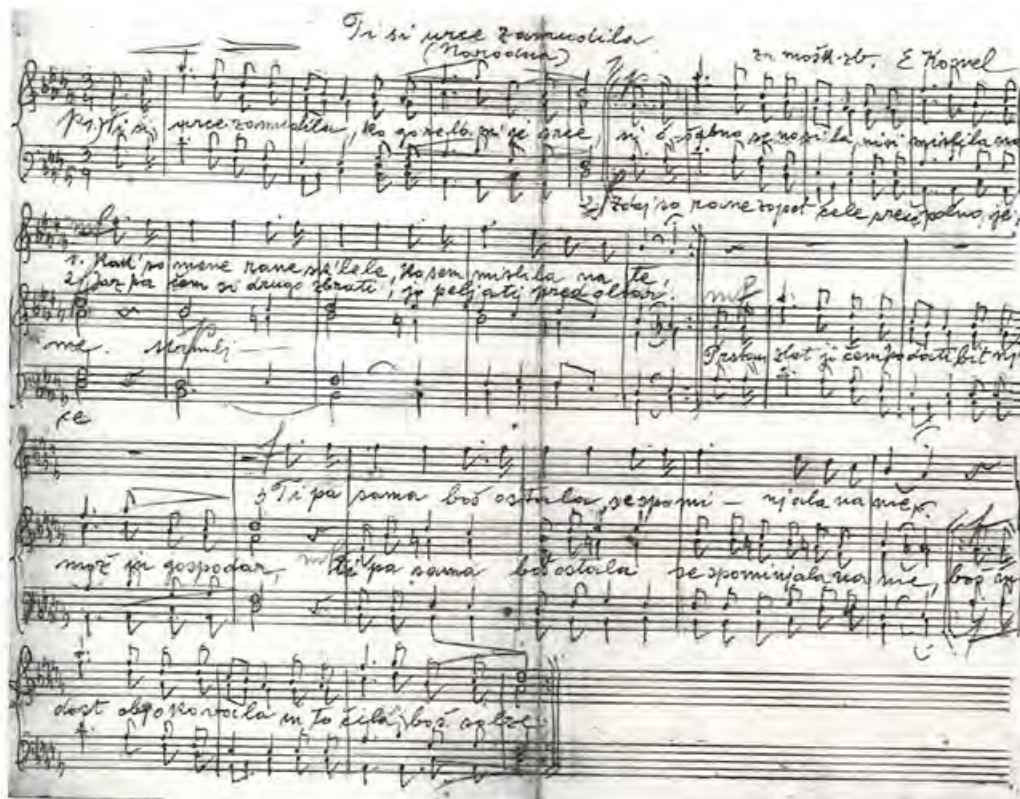
Komel ima zagotovo veliko zaslug za širjenje ljudske in umetne pesmi v goriški okolici. Tam je že deset let pred 2. svetovno vojno poučeval pri raznih društvih, posebej še v takih krajih, kjer se je že začela širiti italijanska pesem in kultura, med drugimi tudi v Prosvetnem društvu v Vrtojbi. Njihov pevski zbor je pripravil za jubilejni koncert ob 60-letnici ter zaslovel kot odličen pevovodja. Po vojni je prevzel vodstvo zbora in šole Pevskega in glasbenega društva v Gorici (prevzel ga je že leta 1901 in kasneje, leta 1909, ko je društvo postalo podružnica ljubljanske Glasbene matice). Po ustanovitvi društvene šole je učil klavir, orgle in glasbeno teorijo (1902–27, 1945–58), razen v času 1. svetovne vojne, ko je moral k vojakom. Ko je fašizem leta 1927 zaprl šolo, se je Komel preživil

z zasebnim (glasbenim) poukom. Po vojni je poučeval na slovenskem učiteljskišči v Gorici in nad 60 let orgljal v goriški cerkvi sv. Ignacija. Tam je vsako nedeljo izvajal na daleč znane koncerte z orgelskimi improvizacijami. S pevskim zborom in orkestrom pa je prirejal koncerte z zahtevnimi skladbami, in sicer kantate in oratorije. Vodil je tudi petje v goriškem malem semenišču in organiziral ter vodil glasbene tečaje za organiste in pevovodje. Skupaj s S. Kumarjem je bil soustanovitelj učiteljskega pevskega zbora v Gorici. Po letu 1945 je pripravil koncert, posvečen S. Gregorčiču, in zanj skomponiral pesem *Goriškemu slavčku*. Bil je večkrat nagrajen, med drugim tudi od Zveze prosvetnih društev Slovenije z zlato kolajno za svoje 50-letno kulturno delo (1958). Vsakozi je bil v prijateljskih odnosih s sodobnimi italijanskimi skladatelji (P. Mascagni in L. Perosi), ter z našim V. Vodopivcem.

Vsakozi je deloval in živel v rodni Gorici, kjer je tudi umrl 14. avgusta 1960.

Poleg posvetne glasbe je vzporedno ves čas pisal cerkveno glasbo. Izdal je več samostojnih zbirk, več Komelovih skladb pa je izšlo v tisku tudi v Vodopivčevih zbirkah: *Božji spevi*, *Gospodov dan*, *Zdrava Marija*; pa še v *Cerkvenem glasbeniku*, v pesmaricah Goriške Mohorjeve družbe, *Musica sacra slovenica* idr. Njegova glasba je kompozicijsko dognana, sproščena in gibka, v melodijah razigrana, v harmoniji pa izpiljena.

E. Komel, prir.
slov. ljudske Ti si
urce zamudila za
moški zbopr (a
cappella; rkp.)

IVAN TRINKO IN NJEGOVA GLASBENA ZAPUŠČINA (2. del)

Miloš Pahor

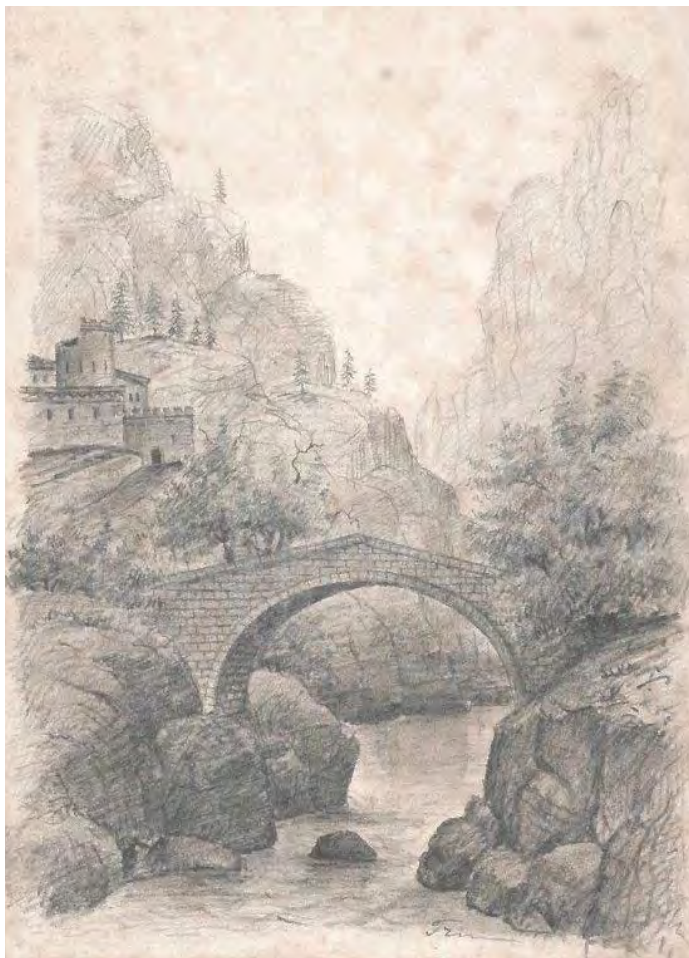
To, kar slišimo v cerkvah, večkrat ni cerkvena glasba. Zlasti pri italijanskih mašah (Slovenci imamo več smisla za zborovsko petje) slišimo večkrat ansambel s pevcem, ki poje seveda nabožno besedilo, a ga zaradi slabega ozvočenja ne razumemo. Glasba sama pa je taka, da se sprašujem, če bi na politični manifestaciji bila kaj drugačna.

Glasba v sozvočju z besedilom daje besedilu še poseben poudarek (»kdor poje, dvakrat moli«). Če tega soglasja ni, glasba besedilo uniči. Nikoli nisem razumel, zakaj naši skavti pri mašah brenkajo svoje pesmi; mogoče nekateri celo sodelujejo pri cerkvenih zborih in prav lahko bi se naučili peti (brez kitar!) kako lepo cerkveno pesem; Slovenci jih imamo dovolj.

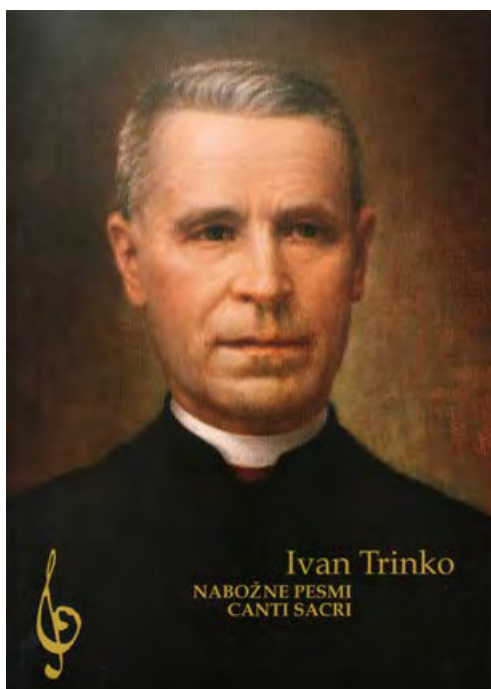
Če govorimo o stari glasbi ali o cerkveni glasbi, moramo omeniti, kako so uglaševali instrumente s tipkami (v cerkvi orgle): intervale so uglasili neenakomerno, tako da so tonalitete s pretežno belimi tipkami zvenele bolj blagoglasno. Ostalih tonalitet v cerkveni glasbi niso uporabljali. Muzikologi pravijo, da je Chopin pisal pretežno v tonalitetah s črnimi tipkami, ker ni maral cerkvene glasbe. To se nekako ujema s tem, kar mi je povedal Ubald Vrabec: da najraje komponira ob rahlo razglašnem klavirju.

Tako uglasitev smo uporabili tudi pri snemanju Trinkovih nabožnih skladb. Snemali smo v cerkvi zavoda Nobile Collegio Dimesse, prav tam, kjer so pele redovnice pod Trinkovim vodstvom, s spremljavo harmonija. Mi harmonija

nismo imeli, smo pa imeli pozitiv (majhne prenosne orgle), kar nam je omogočilo, da smo ta instrument uglasili, kot je to za cerkveno glasbo predpisal Tartinijev sodobnik pater Vallotti, čigar uglasitev je Tartini z navdušenjem sprejel.

Ivan Trinko je bil tudi nadarjen slikar. Ta risba je iz niza osmih Trinkovih risb s svinčnikom, ki jih je inž. Ruggero della Torre odkril v zapuščini svojega deda (prof. Ruggero della Torre) in jih leta 2017 daroval Kulturnemu društvu Ivan Trinko v Čedadu (vir: <https://www.kries.it/kd-ivan-trinko-2/mons-ivan-trinko/>).

Trinkov portret neznanega avtorja, ki ga hranijo v zavodu Nobili Dimesse, na platnici knjige Nabozne pesmi / Canti sacri (Zveza cerkvenih pevskih zborov).

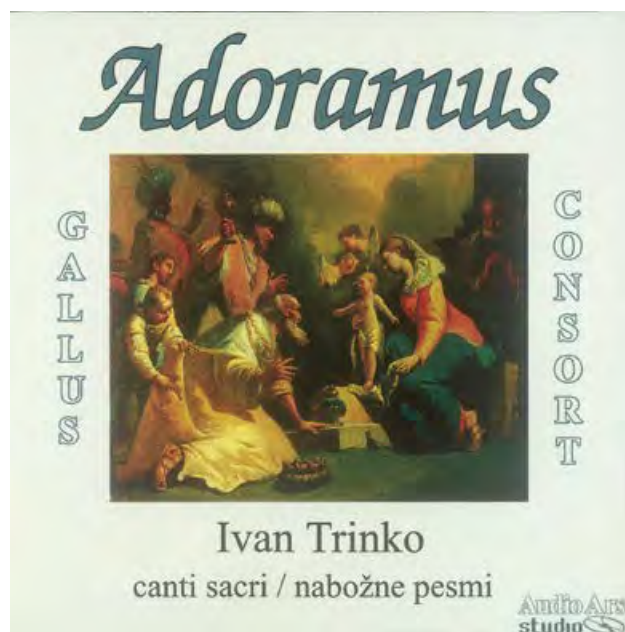
Pa še o »stari glasbi«; tokrat o naši, o slovenski ljudski glasbi. Slovensko ljudsko pesem sem slišal v živo pred skoraj desetimi leti (12. febr. 2012 – spomin digitalne fotokamere!), ko je v Nabrežini nastopil oktet Suha. Krasen koncert, čudovito petje – še lepše kot nekdanji Slovenski oktet. Potem sem nekje zasledil fotografijo okteta Suha z ansamblom z violami da gamba. In vse mi je postalo jasno; če ima kdo v ušesih zvok moderne flavte in popevkarjev glas, ne more peti ljudskih pesmi. Lahko zapoje note, a te so brez duše.

Če so nekoč z instrumenti posnemali človeški glas, mora danes pevec, ki želi peti baročne arije ali stare ljudske pesmi, iskati navdih pri starih instrumentih. Ti so imeli intimen značaj, polagoma pa so instrumente začeli prilagajati vedno večjim dvoranam. (Večja dvorana, več publike, več denarja!) Ko si je Boris Čampa – svoj čas prva flavta Slovenske filharmonije in profesor na Akademiji za glasbo – kupil novo (zlato) flavto, mi je povedal: »S to flavto se lahko uveljavim proti oboi.« To mu je bila edina omembe vredna odlika novega instrumenta. Ne moremo vedeti, kaj bi rekel Bach, če bi slišal moderno flavto; vemo pa, kaj je mislil Wagner o temeljito modernizirani (Boehmovi) flavti, ki se je uveljavljala prav v njegovem času: »To niso flavte, to so kanoni!« Govorim o flavti, ker je to moj instrument, a velja isto za ves glasbeni razvoj.

Zdaj ljudskih pesmi ne slišimo več, tudi v radijskih in televizijskih sporedih ne. Vedno popevke in popevke! Slovenci izgubljam svojo dušo. Ni več priložnosti, ob katerih so ljudske pesmi nastajale in živele. Saj tudi dvorcev, v katerih so poslušali Bacha in Mozarta, danes ni več; kljub temu pa ohranjamo in gojimo njuno glasbo. Kakšen bi bil danes svet brez Bacha, brez Danteja, brez Prešerna?

Navdušenje ljudi ob poslušanju ljudskih pesmi, če so zapete s srcem, bi narekovalo, da bi tudi ljudsko glasbo gojili s potrebno skrbjo. Zavedati bi se morali, kako je ljudsko izročilo dragoceno – če hočemo ostati Slovenci –, da ne bomo Evropejci z obubožano slovenščino (če je ne bo izpodrinila angleščina!). Vsako prizadevanje posameznikov je hvalevredno, a kratkotrajno. Za to bi morale skrbeti institucije (Akademija za glasbo?) s posluhom za staro glasbo, saj o ljudski glasbi ni nobenih učbenikov. Glede tega pa nimam ne upanja ne zaupanja; v Sloveniji sta sicer dva festivala stare glasbe, a po načelu: kar je tuje, je odlično, kar je domače, je manjvredno.

Stara glasba, ljudska glasba in cerkvena glasba – tako so med seboj različne, pa imajo vendar nekaj skupnega. Če slišimo v cerkvi »koncertno« petje, pomeni, da ambiciozni pevci niso prebrali, kaj je Hieronim napisal v komentarju o pismu Efežanom: »To naj poslušajo mladi, ki v cerkvi opravljajo službo petja psalmov; Bogu naj ne bi peli z glasom, ampak s srci; grla in žrela naj ne bi mazali z zdravili kakor v gledališču, tako da v cerkvi zvenijo gledališko

Ivan Trinko, Nabozne pesmi / Canti sacri, Zveza cerkvenih pevskih zborov, Trst 2004

Gallus Consort med snemanjem zgoščenke v cerkvi zavoda Nobili dimesse - prav tam, kjer so pele Trinkove pevke/redovnice. Z leve: Erika Slama, Irena Pahor, Laura Antonaz, organ. Marco Rossi, Marianna Prizzon in Dina Slama.

Spodaj: Trinkov grob na Tarčmunu

ostružene melodije in pesmi.« In Trinko: »... cerkveno petje ima nalogo, da slavi Boga v najslajšem izrazu molitve, in duševna povezanost, izražena s petjem, nam daje okušati nebeško liturgijo.«

Trinkove pesmi, ki jih je Gallus Consort izvajal na koncertih in posnel na zgoščenki, so izšle tudi v knjigi *Ivan Trinko, Nabožne pesmi/Canti sacri*. Knjigo je izdala Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta, jo razdelila med pevske zборе in posredovala nekaterim knjižnicam. Žal knjiga ni v prodaji in tako se bojim, da gre nekako v pozabo. Celo muzikolog Franc Križnar je v svojem zapisu o Ivanu Trinku (v 5. številki Mladike) ne omenja, pa čeprav so njegovih *Nekaj misli ob objavi izbora Trinkovih nabožnih pesmi* natisnili v knjigi kar na dveh straneh.

Vsekakor pa je tudi Trinko v koraku s časom. Na spletni strani www.ivantrinko.it lahko pevovodje ali pevci (za solistično izvedbo) najdejo Trinkove cerkvene skladbe. Možno pa je tudi poslušanje Trinkovih skladb, kot jih je za zgoščenko *Adoramus* posnel Gallus Consort.

Naj mi bralci Mladike oprostijo, če razmišljanja o Trinku zaključim nekoliko polemično. Po vojni je bila v Ljubljani Titova cesta. (Titovi partizani so osvobodili Slovenijo; če je ne bi partizani, bi jo osvobodili Angleži in Američani, vprašanje pa je, kaj bi prepustili komunistični Jugoslaviji – med obema vojnama je

Primorska že bila italijanska.) Z nastopom demokracije so ljudje pozabili na Titove zasluge – ostal je le spomin na njegove napake. Titu so vzeli cesto in jo – v trenutnem navdušenju – preimenovali v Slovensko cesto. Lepo bi bilo, če bi se ljudje, ki se sprehajajo po Slovenski cesti, pogovarjali v lepi slovenščini; pa ni tako: poslušam ljubljanski radio – program Ars, ker predvaja resno glasbo. Ko govorijo, pa je več ljubljansčine kot slovenščine!

Moj odnos do Trinko je bil po tistem šolskem izletu predvsem čustven; ko sem dobil njegove skladbe, pa se je omejil na glasbeno dejavnost. Knjigi Ivan Trinko (založba Ognjišče) in Trinkov simpozij v Rimu pa sta mi prikazali vso njegovo veličino in me prepričali, da bi si Ivan Trinko zaslužil svojo ulico v središču Ljubljane. Mogoče bi Trinkova ulica v središču Ljubljane koga prepričala, da so Slovenci enako Slovenci na obeh straneh meje; da nam kdo ne bo rekel, da smo »slovenskega rodu«. Že obstoječa Trinkova cesta na skrajnem obrobju Ljubljane, na zunanji strani obvoznice, pa je samo znak, kako v Ljubljani upoštevajo zamejstvo.

(konec)

MEDALJE NUMIZMATIČNEGA DRUŠTVA

Mitja Petaros

Slovensko zamejsko numizmatično društvo J. V. Valvasorja si je ob svojem raznovrstnem delovanju zadalo tudi nalogo, da ob posebnih obletnicah založi in izda medalje, ki bi zanamce seznanjale z določenimi pomembnimi dogodki ali osebami. Kovanje medalje pa ni od muh in je finančno zajeten zalogaj, zato zamejski numizmatiki ob takih podvigih sodelujejo s kakim drugim društvom ali organizacijo. Doslej so uresničili pet medalj. Vse so imele odličen odziv, saj so kmalu po izidu pošle.

Svojo prvo medaljo so zamejski numizmatiki izdelali leta 2001 ob prvi pisni omembi mesta Gorica. Listina, ki jo je cesar Oton III. posredoval častitljivemu patriarhu Janezu Oglejskemu 28. aprila 1001 in s katero mu je daroval razna posestva, je doslej najstarejši znani pisni dokument, v katerem je imenovano kako naselje v slovenskem (ali slovanskem) jeziku:

»... medietatem unius castelli quod dicitur Siliganum et medietatem unius ville que Sclavorum lingua vocatur Goriza ...«, v prevodu: »... polovico gradu, ki se mu pravi Solkan, in polovico vasi, ki se v jeziku Slovenov imenuje Gorica ...«. Ob takratnih »uradnih« praznovanjih dogodka so opuščali omembo celotnega besedila darilne listine, tako so njen najpomembnejši del numizmatiki gravirali na medaljo. Pri projektu je sodelovala Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice. Kot umetnik je bil izbran Pavel Medvešček (1933–2020), slikar, grafik, ilustrator, pisatelj, publicist in še marsikaj zanimivega je v življenju ustvaril, odlično pa je poznal goriške kraje, saj se je rodil v Anhovem, doštudiral je v Šempetru pri Gorici in diplomiral iz uporabne grafike v Ljubljani. Na averzu (sprednji strani) medalje sta v ozadju upodobljena goriški grad in grb goriških grofov, risba pa je povzeta

Medalja
tisočletnice mesta
Gorica 2001

s pečata iz 14. stoletja: staro mestno podobo na medalji prekriva nekakšen mostiček ali trak, ki ima na sredi napis Gorica in ob straneh današnja grba oz. razpoznavna znaka mest Gorica in Nova Gorica, ob spodnjem in zgornjem robu sta imeni založnika medalje. Na reverzu (zadnji strani) je na nekakšnem pergamentu napis »Villa quae Sclavorum lingua vocatur Goriza«, na dnu pa datuma tisočletnice: 1001–2001. Tehnični podatki medalje so sledeči: 140 kosov bronaste medalje, premer 60 mm, teža 67 g; 42 kosov srebrne medalje (Ag 925/1000), premer 60 mm, teža 82 g. Numizmatiki in zbiralci imajo izredno radi tehnične podatke medalj in kovancev nasploh, saj tako izvedo za kovano količino in zlitino oz. kovino: s premerom in težo kovanca se namreč najlažje ugotovi, če je kovanec ponarejen. Medalje so ulili v goriškem podjetju Fonderia metalli Giusto e Roldo, ki deluje na področju kovinarstva od leta 1961.

Leta 1902 je v Trstu prvič speljal po strmi zobati železni progi od središča mesta do kraške vasice Opčine električni tramvaj. Ob stoletnici prve vožnje so slovenski zamejski numizmatiki izdali medaljo. Pri podvigu je sodelovalo tudi Združenje za zaščito Opčin – Associazione per la difesa di Opicina, ki je medalje želelo pokloniti že upokojenim »tramvarjem«. Izdelavo podobe na averzu so zaupali tržaškemu Slovencu Walterju Grudini (rojen 1959), ki se posveča grafiki, dizajnu in ilustriranju. Medaljo z globokim reliefom so dali kovati v

Openski tramvaj
leta 2002 (zgoraj)
in vas Kontovel
leta 2013
(spodaj)

kovnico Colombo v kraju Noviglio pri Milanu, kjer so tudi opravili graverska dela po predstavljenem osnutku. Na averzu je mnogo različnih tipičnih elementov, ki jih je umetnik harmonično vnesel: ob openskem obelisku je ob kraškem zidku prikazan eden izmed prvih tramvajev (saj ga voznik upravlja na prostem, in ne v kabini) na progi, vagon nosi številko 2 (ta je bila številka openske proge), na dnu medalje sta letnici 1902–2002, na vrhu pa dvojezični napis (v slovenščini in tržaškem narečju): Openski tramvaj – Tram de Opicina. Reverz medalje je na sredini prazen, saj so pustili prostor, da bi se lahko gravirala imena tistih, ki jim je bila medalja poudarjena, ob robu pa sta skovani imeni založnikov, ki ju ločujeta dve majhni helebardi sv. Sergija, simbola mesta Trst. Najvišja skovana količina je bila 250 medalj iz bronu in 75 iz srebra čistoče 800/1000, premer je 60 mm, teža pa 140 g.

Gospodarsko društvo Kontovel je leta 2013 želelo čim slovesneje obeležiti 600-letnico ustanovitve vasi Kontovel. Ob vseh slovesnostih, ki so jih pripravili za čim boljšo predstavitev dogodka, s katerim so obeležili prvo pismeno omembo vasi Kontovel, se je Numizmatično društvo Valvasor ponudilo, da pomaga pri izdelavi jubilejne medalje. Člani Gospodarskega društva Kontovel so pobudo z veseljem sprejeli, njihov predstavnik Matjaž Rustja si je še posebno prizadeval za izid medalje. Za to priložnost so izdali 80 bronastih medalj premera 60 mm, ki so bile hitro razprodane

med praznovanjem 600-letnice. Medaljo je izoblikoval slovenski umetnik s Kontovela Alessandro Starc (1966). Starc je zelo poznan umetnik: diplomiral je na tržaškem umetniškem liceju Nordio, postavil je mnogo samostojnih razstav, najpogosteje pa se ukvarja s scenografijo, predvsem v tržaškem gledališču Verdi, in z opremljanjem ladij za križarjenje. Izredno poznana je njegova poslikava stropa dvorane Generali v tržaškem gledališču Politeama Rossetti, ki daje celotnemu gledališču poseben prestiž.

Na prednji strani priložnostne medalje je Starc oblikoval veduto vasi Kontovel in cerkve sv. Hieronima, v ospredju so vidne strme skale kraškega roba, ki se zaključi ravno pred Kontovelom, v ozadju pa je upodobljeno morje. Na zadnji strani sta napisa dveh založnikov medalje, in sicer: GOSPODARSKO DRUŠTVO KONTOVEL – SLOV. NUMIZMATIČNO DRUŠTVO J.V. VALVASOR in napis KONTOVEL 1413 – 2013. Medaljo so ulili pri Livarstvu Mostar iz Ljubljane, kjer je Jakob Mostar (1975–2014) z velikim estetskim in umetniškim občutkom ulival umetnine, plakete, reliefe, a tudi zvono-ve in večje kovinske izdelke. Medaljo so predstavili v soboto, 27. julija 2013, ko je Gospodarsko društvo Kontovel slovesno odprlo praznovanja ob 600-letnici.

Ob stoletnici konca prve svetovne vojne so se želeli numizmatiki spomniti vseh naših prednikov, ki so trpeli v svetovni moriji, zato so izdali medaljo, ki so jo posvetili 97. polku avstro-ogr-ske vojske, imenovali so ga tudi Tržaški pešpolk, saj je bilo njegovo naborno območje na Tržaškem oziroma na širšem območju Primorske. Načrt za medaljo se je rojeval dalj časa; numizmatiki so stopili v stik s svetovno znanim umetnikom Rudijem Španzlom (1948), ki se je nad idejo hitro navdušil in pripravil nekaj osnutkov. Rudolf Španzel je leta 1969 diplomiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, razstavljal je po celem svetu, numizmatikom je še posebno znan, saj je prispeval portrete za

*Medalja v spomin
žrtvam prve
svetovne vojne*

slovenske tolarske bankovce in je izdelal portret bivšega guvernerja Evropske centralne banke Tricheta. Za avers medalje so člani numizmatičnega društva izbrali podobo vojaka, ki se poslavlja od svoje družine, v ozadju je obris Miramar-skega gradu (kot simbol Trsta), nad njim pa reprodukcija številke 97; ta je bila na znački, ki so jo vojaki tega pešpolka nosili na kapah (torej njihov razpoznavni znak). Spodaj sta datuma začetka in konca vojne (1914–1918). Na reverzu medalje pa je v štirih jezikih (v slovenščini, italijanščini, hrvaščini in nemščini, saj so bili to jeziki, ki so jih uporabljali vojaki 97. polka) napis »V spomin na naše prednike« pod zgodovinskimi heraldičnimi grbi Trsta, Gorice in Istre (zaradi nabornega območja Tržaškega polka). Ob spodnjem robu je tudi napis, ki predstavlja izdajatelja medalje. Posebnost medalje je, da so jo skovali iz brona na način, ki so ga uporabljali pred sto leti, zato kovina nima nikakršnih primesi in je niso naknadno prebarvali z laki, tako da bo sčasoma pridobila lastno patino in posebno barvo. Odtis v reliefu ni posebno globok, podoba na aversu je nekoliko zamegljena, saj nam sporoča, da s časom obrazi in spomini bledijo, medalja pa ostane kot opomin ... Medaljerska dela je opravil Peter Mali. Medaljo so skovali v Hrvatskem novčarskem zavodu v Zagrebu, to je v

Medalja,
posvečena
pisatelju Alojzu
Rebuli leta 2019

državni kovnici, kjer kujejo tudi kovance Hrvaške narodne banke. Medalja ima premer 60 mm in tehta 99,5 g, skovali so jo le v bronu, v 100 primerkih. Nakovana in pripravljena je bila decembra leta 2015, uradno pa so jo predstavili 10. marca 2016 v dvorani Alessi na sedežu tržaškega novinarskega krožka (Circolo della Stampa di Trieste).

Doslej zadnjo medaljo so zamejski numizmatiki posvetili pisatelju Alojzu Rebuli, med drugim tudi zato, ker menda ni bila nikoli izdana na Tržaškem medalja, ki bi bila posvečena kaki slovenski osebnosti. Medaljo so uresničili z založbo Mladika, ki se je hitro odzvala na sodelovanje in je poverila numizmatikom nalogo, da poskrbijo za tehnične potrebe pri pripravi projekta. Za portret Alojza Rebule so zaprosili mladega domačega umetnika; naročili so mu, naj nariše čimbolj primerno podobo, ki bi jo lahko nakovali na majhnem koščku kovine. Jurij Devetak (rojen leta 1997 v Trstu) je natančno izrisal podobo pisatelja, medaljo pa je nakovala kovnica v Firencah Picchiani & Barlacchi s.r.l. (Medaglie a Firenze dal 1902), ki jo zaradi kakovosti izdelkov cenijo in poznajo po vsem svetu. V sami kovnici so izbrali mojstra, ki je po Devetakovih risbi uresničil relief iz mavca: to je kipar Egisto Magni (letnik 1952, doma iz Firenc), ki že mnogo let sodeluje s florentinsko

kovnico in je zelo priznan umetnik, medaljerska dela pa je zaključil graver Mario Rinaldi.

Nakovali so 150 kosov medenina-stih medalj teže 107 g, ki so jih ročno naložili v bronaste odtenke, in 7 kosov iz pravega srebra (čistoče 925/1000), ki tehtajo vsak

po 110 g; vse medalje imajo premer 60 mm. Na aversu medalje je ob levem robu napis *ALOJZ REBULA 1924 – 2018*, na sredini je levo obrnjeni pisatelj portret in pod njim manjši podpis risarja (*Jurij*) in izredno majhen žig *PB* (znak kovnice), na srebrnih medaljah je še znak kakovosti kovine (*AG*). Na reverzu sta ob robu nakovana založnika medalje (*Slovensko numizmatično društvo J.V. Valvasorja in Mladika*) in datum izdaje: *Trst 23.10.2019* (prva obletnica pisateljeve smrti), na sredini pa je napis *SMER NOVA ZEMLJA* in Rebulov lastnorčni podpis. Napis je bil izbran zato, ker je to naslov knjige esejev oziroma meditacij, ki jih je Alojz Rebula izdal leta 1972 pri Mohorjevi družbi v Celju (prevod v italijanščino so leta 2012 izdali pri *San Paolo Edizioni* z naslovom *Destinazione Nuova terra*), in sintetizira pisateljevo vseživljenjsko iskanje ter njegov filozofski nemir, zato se je tak napis zdel najprimernejši, da dopolnjuje spominsko medaljo.

Medalje so zato, da jih kot umetniške izdelke občudujemo in da jih bodo morda bodoči rodovi preučevali. Pri Slovenskem zamejskem numizmatičnem društvu J. V. Valvasorja so zato prepričani, da je kovanje medalj smotrno tudi v današnjih časih, zato si prizadevajo, da bi izdajali čim bolj kakovostne in zanimive medalje.

Mizar je vstopil v delavnico, zagledal
pilo in rekel:

»Ti si že pila, zdaj bom pa še jaz!« in
odšel v gostilno.

Jure je soplesalki na plesišču že trikrat
stopil na nogo in ona ga je vprašala:

»Ali radi plešete?«

»Zelo rad!« ji je odgovoril.

»Zakaj se pa potem ne naučite?«

Jure je prišel s potepanja s prijatelji
prepozno domov. Pred vrati ga je pričakal
oče in se razjezil:

»Obljubil si mi, da boš ob sedmih doma!«

»Ja, očka, res sem obljubil.«

»Jaz sem ti pa obljubil, da boš tepen, če
boš zamudil!«

»Ja, res je, očka! Ampak, če jaz nisem
držal besede, je tudi tebi ni treba!«

Starejša gospa je sedela na klopici v
parku in s kruhom krmila golobe. Drobne
koščke belega kruha je metala okoli sebe
in klicala ptice. Mimo je prišel mladenič,
jo nekaj časa opazoval, nato pa pristopil k
njej in ji očital:

»Vi mečete hrano stran, v Afriki pa otroci
stradajo!«

»O, mladenič, jaz sem pa že prestara, da
bi kruh lahko vrgla tako daleč!«

Družina Mlakar je zvečer skupaj. Oče
bere časopis, mati se ukvarja z ročnim
delom, hči pa lista neko revijo. Nenadoma
skoči pokonci in pravi:

»Skoraj sem pozabila, da moram še do
poštnega nabiralnika.«

»Le pojdi,« reče mati, »tudi jaz sem ga
že slišala žvižgati.«

»Ali je črna barva tudi barva?«

»Seveda.«

»In bela, je tudi barva?«

»Tudi, jasno.«

»In zakaj potem mulci trdijo, da naš
črno-beli televizor ni barvni?«

Ko je zdravnik pacienta temeljito pre-
gledal, ga je vprašal:

»Ali pijete?«

»Kaj mi lahko ponudite?«

Vilko sedi v kotu dnevne sobe in se na
vso moč trudi, da bi napihnil balon.

»Nehaj s tem, Vilko,« ga opomni mama,
»to očeta preveč spominja na odvzeto voz-
niško dovoljenje.«

Julka opazuje mamo, ki mesi potico.

»Zakaj si tako tiho, kadar pečeš?« hoče
vedeti mala.

»Kaj pa naj bi rekla?«

»No, na primer: Julka, tu imaš nekaj
rozin.«

Gospod na bančnem okencu: »Rad bi
dvignil svoj denar.«

»Koliko pa bi dvignili, gospod?« sprašu-
je bankir.

»Vse, do zadnjega stotina!«

»Ali boste zaprli račun?«

»Ne, rad bi ga le preštel, da bi videl, ali
je ves še tukaj!«

Na Čopovi v Ljubljani sedi slikar in na
platnu ustvarja podobo starega mestnega
jedra. Mimo prideta policista in eden reče:
»Vidiš, kako se muči, ker nima fotoaparata!«

NOVO PRI ZALOŽBI MLADIKA

**Zgodba tržaškega
Slovenca v vrtincu
zgodovine**

**Roman o izzivih in
dilemah sodobne
Cerkve**

**Dopolnjena izdaja
Pahorjevih kratkih
zgodb**

**Priročnik o
zgodnjem učenju
slovenščine**

**Poklon ob
108. rojstnem dnevu
(v italijanščini)**

**Pesmi za otroke
o naravi
+ CD**

ZALOŽBA MLADIKA

Ul. Donizetti 3, 34133 Trst, Italija
tel. +39 040 3480818 • fax +39 040 633307
uprava@mladika.com • redakcija@mladika.com
www.mladika.com

POKLICI BODOČNOSTI ... in moja izbira študijske poti

Po koncu dolgo pričakanega dolgega poletja je bilo kot vsako jesen spet treba sesti za pisalne mize. Tokrat se je zame začelo malo drugače in tudi malo kasneje: stopam namreč v študentska leta. Po petletnem šolanju v Gorici sem se odločila za študij na drugem koncu Slovenije, v Mariboru. Vpisala sem se na FERi, smer medijske komunikacije. Računalništvo in informatika sta zame sicer dokaj neznani področji, saj sem do sedaj obiskovala turistično smer in se pretežno ukvarjala z jeziki in ekonomijo, študij pa vključuje tudi umetniško plat, ki mi je zelo všeč: grafično oblikovanje, fotografijo, vizualne komunikacije in avdio-video produkcijo. Dolgo sem premišljevala in nisem bila prepričana, ali bo to prava izbira. Res je sicer, da z izbiro študija bolj »tehničnih disciplin« ne moremo ustreliti mimo. To so mi potrdili tudi na Dragi mladih, pri okrogli mizi, ki jo je časnikarski krožek društev MOSP in SKK na Opčinah organiziral prav mesec

pred začetkom študijskega leta. Poklici bodočnosti se namreč v večini navezujejo na računalnike. Morda se po končanem študiju ne bom ukvarjala ravno z umetno inteligenco, bom pa znala urejati spletne strani, ki jih vedno več obiskujemo, se na njih izobražujemo ali tam nakupujemo (kar se je res razširilo med karanteno).

Čeprav še vedno živimo v času koronavirusa, vsi močno upamo, da se univerze ne bodo ponovno zapirale. Prav tako bi si želela odpotovati na izmenjavo Erasmus v tujino, saj lahko iz preteklih izkušenj povem, da so zelo koristne tako na jezikovnem kot tudi na kulturnem področju. V meni še vedno tli želja po nadgradnji tujih jezikov. Gost letošnje Drage mladih, državni sekretar v Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu Dejan Valentinčič, je na popoldanski delavnici poudaril, naj izkoristimo tudi obštudijske dejavnosti, saj se za vsakega kaj najde: od športnih aktivnosti do raznih

Delavnici v okviru Drage mladih, z Ivano Šolc o pridobivanju samozavesti in javnem nastopanju, druga z državnim sekretarjem Dejanom Valentinčičem o študiju v Sloveniji in priložnostih čezmejnosti. Desno: gostje okrogle mize minister Janez Cigler Kralj, državni sekretar Dejan Valentinčič (zgoraj), astrofizičarka Dunja Fabjan in menedžer Tomaž Petaros (spodaj)

(☞ dalje s prejšnje strani)

kulturnih in umetniških srečanj, pa tudi jezikovnih tečajev, za katere že čakam razpis za prijavo.

Ne glede na to, kaj nam svetujejo odrasli, pa moramo vedno najprej slediti tistemu, kar nam je všeč. Le tako nam bo uspelo, pa naj gre za poklic prihodnosti ali ne. Kjer je volja, tam je moč. In volja je vedno prisotna pri stvareh, ki so nam pri srcu.

Na prej omenjeni Dragi mladih so na temo poklicev bodočnosti in novih priložnosti predavali častni gostje: minister za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Janez Cigler Kralj, docentka astronomije in astrofizike na Fakulteti za matematiko in fiziko Univerze v Ljubljani Dunja Fabjan, državni sekretar v Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu Dejan Valentinčič ter direktor prodaje in trženja pri visokotehnološkem podjetju Cosylab d.d. iz Ljubljane Tomaž Petaros. Program je povezoval novinar Andrej Černic. Za začetek je vsak povedal uvodno besedo na temo čezmejnih sodelovanj med Slovenijo in Italijo ter poklicev, ki bodo iskani čez nekaj let (ti so se nanašali bolj na znanost kot na družboslovje), potem pa je bila beseda predana mladim, ki smo aktivno postavljali vprašanja in vodili debato. Zanimalo nas je, kakšne so možnosti čezmejnega izobraževanja, štipendije in izmenjave.

Popoldne je sledila še delavnica, na kateri se je zbralo veliko mladih. Vsak je povedal svoje načrte za prihodnost, predvsem glede izbire univerze. Veliko se jih odloča za študij v Ljubljani in Kopru.

Slovenija je za študente zelo prijazna država. Ponuja subvencionirano bivanje v študentskih domovih, štipendije za Slovence v zamejstvu in po svetu, študentske bone za prehrano ter tako rekoč brezplačen študij. Seveda vse univerze ponujajo razne izmenjave, med katerimi je najbolj znana Erasmus+.

Največ zanimanja in postavljenih vprašanj pa je prinesel program ASEF. To je program izmenjav s svetovno znanimi univerzami in Slovenci, ki tam delajo: ti vsako leto postanejo mentorji srečnim izbrancem med prijavitelji, ki tako dobijo možnost trimesečnega sodelovanja z njimi na tuji univerzi.

Na Dragi mladih je vsak imel možnost govorce pred ali po predavanjih potegniti za rokav in se pogovoriti z njimi. Vsi so bili zelo prijazni in so nam z veseljem pomagali ter delili nasvete. Ne moremo mimo tega, da nas je koronakriza zaprla, a vsi upamo, da bo to študijsko leto steklo kar se da normalno in da se bomo kmalu brez skrbi lahko udeležili izmenjav po celem svetu.

Laura Drašček

Kam na študij? Kam – in v katero službo?

DRAGA MLADIH 2021

odgovorila na marsikateri dvom

Letošnja Draga mladih se je vršila v soboto, 4. septembra, v parku Finžgarjevega doma na Opčinah. V jutranjih urah je potekala okrogla miza, ki je gostila osebnosti z različnih področij. Gostje so bili minister za delo Janez Cigler Kralj, državni sekretar na Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu Dejan Valentinčič, astrofizičarka Dunja Fabjan in menedžer Tomaž Petaros, debato pa je vodil novinar Andrej Černic. V teku jutra je v sklopu tematike poklicev bodočnosti prišlo na dan mnogo zanimivosti in tudi veliko priložnosti in prednosti, ki jih imamo kot pripadniki zamejske

skupnosti. Vsak izmed gostov je na začetku podal uvodno misel, povezano s svojim področjem. Dejan Valentinčič je spregovoril o olajšavah, ki jih imamo kot zamejci, če izberemo študij v Sloveniji; ena izmed teh je na primer štipendija, ki jo razpisuje Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad Republike Slovenije. Posvaril je mlade, naj pri izbiri smeri študija upoštevajo tudi lokacijo univerze, saj žal ne nudijo vsa mesta in države enako ugodnih razmer za študij. Minister Cigler Kralj se je osredotočil na trg dela: ta je od konca leta 2019 doživljal zelo težko

obdobje, v zadnjem letu pa je gospodarstvo spet steklo in se je situacija na tem področju izboljšala. Poudaril je tudi spremembo, ki jo bodo doživeli poklici v bodočnosti: ne bodo izginili, ampak se bodo zelo spremenili. Astrofizičarka Fabjan je spregovorila z nekoliko drugačnega zornega kota, saj je kot tržaška Slovenka na lastni koži doživela umik iz domačih krajev zaradi službe in študija. Predstavila je možnosti zaposlitve tako v zamejstvu kot v Sloveniji in opisala situacijo trga dela na znanstvenem področju. Povedala je, da bodo bodoči znanstveniki ne glede na

Dunja Fabjan, Tomaž Petaros, Andrej Černic, Janez Cigler Kralj in Dejan Valentinčič

smer, ki jo bodo izbrali, zaposleni z velikimi količinami podatkov. Tematika, ki se čedalje bolj uveljavlja, pa so podnebne spremembe, ki bodo po mnenju znanstvenice zahtevale veliko raziskovanja in torej povečale potrebo po mladih raziskovalcih. Nazadnje je Tomaž Petaros spregovoril o tem, da bo potreba po energiji in po izkoriščanju naravi prijaznih virov vedno večja. Tudi on je posebno poudaril vpliv, ki ga bodo podnebne spremembe prinesle v naše življenje: ljudje bomo na vse možne načine skušali zmanjšati vpliv na okolje.

Kasneje so gostje odgovarjali na vprašanja mladih, ki so bila večinoma vezana na temo študija, izseljevanja, bega možganov in možnosti zaposlitve v domačem kraju. Vsak je dvome mladih, ki so stopili pred mikrofona, poskušal razčistiti z izhajanjem iz lastne izkušnje, tako da je bil odgovor na vsako vprašanje čim bolj popoln.

V popoldanskih urah je potekala še delavnica z državnim sekretarjem Valentinčičem, ki je s skupino mladih pobliže obravnaval temo izbire študija in kriterijev, ki so pri tej izbiri najpomembnejši. Spregovoril je tako o štipendijah kot o drugih ugodnostih, ki jih pripadniki zamejske skupnosti lahko koristimo v matični državi, nazadnje pa je predstavil še razne projekte, ki spodbujajo ponovno združitev Slovencev v Sloveniji s tistimi, ki živijo po svetu. Tak primer je ASEF (American Slovenian Education Foundation),

ki omogoča, da se študentje po končani prvi stopnji študija odpravijo na izobraževanje k profesorju slovenskih korenin, ki poučuje na univerzi v tuji državi (na primer v ZDA, Kanadi, Združenem kraljestvu, Avstriji, na Danskem, v Avstraliji ...). V sklopu študija, ki so ga študentje opravili, sodelujejo pri raziskavah profesorja in ob tem spoznavajo delovanje na prestižni univerzi. Poleg tega omogočajo profesorju in njegovi družini, da ohranja stik s slovenskim svetom, kar je koristno v boju proti asimilaciji.

Obravnavana tema je za mlade zelo aktualna, brez pogovorov in soočenja z izkušenimi odraslimi pa je težko priti do pravih zaključkov. Prav zato so člani MOSP-a in Rasti za letošnjo Drago mladih izbrali ravno to temo. Okrogla miza in delavnica sta bili zagotovo v pomoč mnogim: pripomogli sta k temu, da bodo izbire mladih v bližnji prihodnosti premišljene.

Nekatere udeležence Drage mladih smo vprašali za mnenje o dogodku.

Laura Drašček: Okrogla miza je bila zelo zanimiva. Priložnost, da smo lahko neposredno govorili s tako uglednimi gosti, je bilo res potrebno izkoristiti. Veliko so nam povedali o poklicih, ki bodo iskani v prihodnosti.

Luna Callin: Mislim, da je bila okrogla miza res nepogrešljiva priložnost, ki bo marsikoga od nas zaznamovala za celo življenje. Od pomembnih osebnosti smo namreč dobili življenjske nasvete, ki so zagotovo začrtali našo pot, zlasti na področju izobraževanja in dela.

Nika Devetak: Biti Slovenec ni vedno enostavno. Letos je bilo na srečanju Drage mladih večkrat poudarjeno vprašanje, kaj naj Slovenija kot država naredi, da obdrži mlade. Zanimivo je, kako večina ne cilja na to, da bi opravila študijsko pot na Slovenskem, temveč sanja, kako se bo vrnila v trenutku, ko bo iskala službo. Popoldanske ure smo preživeli z državnim sekretarjem Slovenije, ki se je posvetil vsakemu od nas. Povedal nam je, koliko lahko pridobimo, če izberemo študij v Sloveniji, in nam tudi opisal možnosti za izobraževanje v tujini. Menim, da je bilo srečanje zelo zanimivo, predvsem pa sem bila navdušena nad dejstvom, da sem lahko spoznala ministra za delo in državnega sekretarja Slovenije.

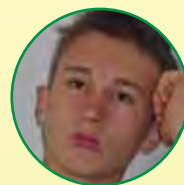
Vanja Vogrič in Julija Cotič

Mladi poslušalci pod šotorom

ČAROBNOST SKAVTSKEGA ŽIVLJENJA

NA ZAČETKU SEM BIL NEKOLIKO SKEPTIČEN, POTEM PA ...

Ivan Boškin – Dovtipni gams:

Moja skavtska pot se je v primerjavi z ostalimi začela zelo pozno. Skavtom sem se pridružil v zadnjem letniku izvidnikov, sedaj pa začnjam drugo leto klana. Moram priznati, da sem bil na začetku nekoliko skeptičen, ker nisem poznal skavtskega okolja. Nisem šel iz lastne iniciative, zahvaliti se moram prijateljici, ki me je tri leta vabila v organizacijo. Ko sem začel redno hoditi na sestanke, sem ugotovil, da je to prava pot zame. Na prvem taboru pa je bilo še lepše: vsakodnevne aktivnosti, nova prijateljstva, nove vezi z brati in sestrami skavti ... Vse to je nekaj čarobnega. Nato sem vstopil v noviciat in v klan. Tudi zame je prišel čas za prvi potovalni tabor, letos poleti pa že za drugega. Te izkušnje so mi pomagale rasti. Vsak dan se moraš prebuditi, pomagati pospraviti šotore, pripraviti zajtrk. V klanu se naučiš, kaj pomeni delovati v skupini. Vsakdo si mora vzeti odgovornost, da pomaga drugemu. Potovalni tabor pa ni samo to. Na poti pride do veselih trenutkov, do kreganj in težav, vsi ti dogodki pa ti znotraj pustijo nekaj, kar je težko opisati z besedami. Nastane mešanica čustev, ki jih nočeš

nikoli pozabiti. Želiš si, da nikoli ne bi minila, vendar se tabor zaključi in ta čustva ostanejo le v spominu in v srcih.

OB TABORNEM OGNJU VSAK VEČER TISOČ ISKRIC IN TISOČ ČUSTEV ...

Ivan Boškin – Dovtipni gams:

Ta slika v meni prebudi najlepše trenutke, ki sem jih doživel na taborih. Taborni ogenj je simbol tabora. Vsak večer se vsi skupaj zberemo in ob njem doživljamo nepozabne trenutke: smeh, petje, jok ob zadnjem večeru, ko nam ogenj

greje žalostna srca, ki vedo, da bodo morala zapustiti taborni prostor in se vrniti k vsakdanjemu življenju. Taborni ognji so v različnih starostnih vejah različni. Pri izvidnikih so vsak večer lepi in veliki. V klanu pa nimamo za to pripravljenega prostora in je torej težko vsak večer prižgati ogenj; toda tudi brez njega pomen večernega druženja ostaja enak. Najlepši spomin imam verjetno z zadnjega tabornega ognja pri izvidnikih. Zadnji letniki smo se vso noč ob njem počasi, otožno poslavljali. Tisti trenutek bo za vedno shranjen v mojem srcu.

Makrina Quinzi – Samozavestna puma:

Ko navaden človek pogleda to sliko, vidi drva, ki gori. Skavt, ki pogleda sliko, pa vidi taborni ogenj in si okoli njega predstavlja druge skavte, ki pojejo, uprizarjajo skeče in se skupaj smeji. Ravno ti trenutki skupnega veselja pred nočnim počitkom na taborih so meni najlepši. Najlepši so zato, ker se ob njih ustvari povezanost med skupino in se počutiš del nje. Ob brenkanju na kitaro se sliši še prasketanje ognja, žuborenje potoka v bližini, petje čričkov ali šum vetra med krošnjami dreves. Ta mešanica zvokov mi pomeni drugi dom, ob njih sem sproščena in srečna, da sem na taboru, da sem skavtinja, da živim.

SKAVTSKA POT JE IZPELJANA OD MALIH NOG DO ODRASLE OSEBE

Jakob Tul – Izzivalni konj:

Skavtstvo prinaša način življenja, ki temelji na skupnih moralnih načelih, a tudi na razvijanju lastne osebnosti in sposobnosti. Najpomembnejše pa se mi zdi, da predstavlja skavtska družba izjemno družabno in skoraj družinsko okolje. Medsebojni odnosi pa so osnovani na zaupanju, ki si ga sam pridobiš, in pripravljenosti priskočiti na pomoč.

Poleti se vrstijo vsakoletni skavtski tabori. Po navadi predstavljajo višek skavtskega leta in imajo kot osnovo skupne večdnevne dejavnosti. Čete in klani torej delijo skupna doživetja. Izvidniki (pripadniki čet) se odpravijo na taborjenje, kjer v šotorih v stiku z naravo preživijo skoraj dva tedna. Klan pa se poda na pot, v nekaj dneh prehodi zastavljeno pot, ima pa tudi služenje, tj. pomoč potrebnim.

SKAVTIZEM TI LAHKO SPREMENI ŽIVLJENJE!

Ivan Boškin – Dovtipni gams: Kaj bi povedal nekomu, ki ne ve, če bi prišel k skavtom? To je zelo enostavno vprašanje. Z njim bi se usedel, ga pogledal v oči in vprašal: »Želiš doživeti trenutke, ki ti bodo spremenili življenje?« Če gre za otroka, mu je seveda skavtizem treba predstaviti kakor igro, čeprav ni samo to, pomaga nam rasti v družbi ljudi, ki si med seboj pomagajo. Odraslim pa skavtizem zelo pomaga, da se ne postaramo prehitro. V nas ponovno prebudi otroka, ki se igra, ki si poje in žvižga v težavah in vedno najde čim boljšo rešitev. Skavtizem je navsezadnje mešanica igre

Levo: najljubše mi je vsakodnevno kopanje v reki, ko s sebe opereš trud napornega dne in se osvežiš. (Jakob Tul)

Desno: premagovanje lastnih ovir in strahov (Martina Sosič)

in globokih razmišljanj, pogovorov o tem, kako lahko vsak dan izboljšamo svet. Pri skavtih človek najde prijatelje, ki ga ne bodo nikoli zapustili.

Makrina Quinzi – Samozavestna puma: Skavtizem nudi posamezniku veliko več kot samo lepe trenutke ob tabornih ognjih. Nudi ti nepozabna doživetja v naravi, za katera sem pripravljena trditi, da jih drugače ne moreš doživeti. Nudi ti možnost, da se naučiš živeti v skupnosti. Znotraj skupine postajaš boljši človek, ki prevzema odgovornosti, skrbi zase in za druge in je vedno pripravljen pomagati bližnjemu. Predvsem pa ti skavtizem pomaga osebno rasti, saj je edina vzgojna organizacija, ki spremlja in formira svoje člane od otroštva do odrasle dobe – enkrat skavt, vedno skavt.

Ivan Boškin in Jakob Tul

Levo: tržaška in kraška četa sta letos skupaj taborili v Retečah pri Škofji Loki. Glavni zbor je trenutek ob začetku dneva, ko se izvidniki in vodnice zberemo in slovesno dvignemo zastavo in pričnemo z dogajanjem vsakega dne. (Jakob Tul)

Desno: čudoviti kraji s fantastičnimi razgledi, s še bolj zlatimi ljudmi (Martina Sosič)

»Vsi pripadniki manjšin moramo ostati povezani med seboj!«

V Trstu je bil septembra 65. kongres organizacije FUEN

V začetku septembra, in sicer od 9. do 12. 9., je v tržaškem hotelu Savoia potekal 65. kongres organizacije FUEN (Federal Union of European Nationalities) z naslovom: Kaj sploh je FUEN?

Morda si marsikdo postavlja to vprašanje. Gre za organizacijo, ki v Evropi zastopa vse manjšine oziroma njihove organizacije. V Trstu so zvezo podrobneje predstavili ugledni gostje, med katerimi so bili politični predstavniki iz različnih držav, evropski poslanci, profesorji in novinarji. Člani FUEN-a so se po dveh letih spet srečali na Tržaškem, kjer so bili gostje slovenske manjšine oziroma Sveta slovenskih organizacij.

Uvodoma je na kongresu spregovoril evropski poslanec in predsednik organizacije Loránt Vincze, predstavnik madžarske narodne skupnosti v Romuniji. Sledil je pozdrav župana Roberta Di Piazze, ki je predstavil Trst kot središče in stičišče različnih kultur in veroizpovedi. Spregovorili sta tudi slovenska senatorka Tatjana Rojc in

ministrca RS za Slovence v zamejstvu in po svetu Helena Jaklitsch. Udeleženci so uvodoma spregovorili o pandemiji, ki je preprečila, da bi se člani FUEN-a lahko srečali v živo. Nato so predstavili glavne točke tržaškega kongresa. Kot prvo so izpostavili uveljavljanje manjšinskih skupnosti v Evropi. Vsi so se strinjali, da Evropa manjšinam ne posveča dovolj pozornosti. Zakoni so pomanjkljivi in ne nudijo zadostne zaščite in pravic, ki bi jih moral biti deležen vsak evropski državljani. Organizacija FUEN pa je vsekakor pripomogla k temu, da ostaja razprava o teh vprašanjih vedno živa. Predsednik zveze Vincze je v svojem posegu dejal, da si moramo vedno prizadevati za to, da obdržimo svojo kulturo

in jezik tudi s pomočjo videoposnetkov, z glasbo, obujanjem tradicij in medsebojnim srečevanjem.

Manjšine so v parlamentih posameznih držav slabo zastopane, zato večkrat nimajo možnosti, da bi opozorile na odprta vprašanja. Glede na to, da Evropo sestavljajo številni narodi in torej ljudje, ki govorijo različne jezike, je nujno, da se to stanje spremeni.

Na kongresu v tržaškem hotelu Savoia smo prisluhnili tudi posegu Fernanda de Varennesa, profesorja prava na univerzi v Pretoriji, Hong Kongu in na Irskem, ki je tudi prejel nagrado FUEN-a za izredne dosežke na področju zaščite manjšin. Prof. Varennes je posebni poročevalec o manjšinskih vprašanjih pri Združenih narodih.

Odmor je ponudil priložnost, da so se prisotni in gostje bolje spoznali med seboj. Zanimivo je bilo slišati toliko različnih jezikov. Med njimi je bilo veliko slovanskih.

Sledila je okrogla miza, pri kateri so sodelovali Loránt Vincze, Fernando de Varennes, Tatjana

Rojc in François Alfonsi. Pogovor je vodil Ivo Jevnikar, nekdanji glavni urednik na slovenskem novinarskem oddelku Rai. Beseda je tekla zlasti o težavah pri uveljavljanju manjšinskih pravic. Eden prvih problemov je komunikacija. Kaj lahko stori manjšina, da jo svet opazi? Ena od možnih rešitev je seveda uporaba spleta in tehnoloških novosti. Na ta način je mogoče priti do večjega števila ljudi. Druga možnost je organizacija raznih srečanj, praznovanj in podobnega, namenjenih tudi pripadnikom večinskega naroda.

Naloga različnih držav bi morala biti ta, da skrbijo za lastne manjšine po svetu. Samo tako bodo tudi prihodnji rodovi ostali zvesti svojim koreninam. Fernand de Varennes je poudaril, da je mit o evropski raznolikosti v resnici precej hinavski. Ni namreč mogoče, da v uradih, tudi v krajih, kjer so na primer prisotne avtohtone narodne skupnosti, govorijo v jeziku večine in v angleščini, ne pa tudi v jeziku manjšine same. Ali to pomeni, da je važnejši jezik države, ki sedaj ni več članica Evropske unije, kot pa eden od evropskih jezikov? Seveda, angleščina sodi med najvažnejše svetovne jezike, to pa nikakor ne pomeni, da državljani ene od članic Evropske unije nima pravice do javne rabe manjšinskega jezika.

Na tržaškem kongresu FUEEN-a so spregovorili tudi o dogodkih, ki so jih organizirale različne manjšine v okviru projekta *From Bratislava to Trieste*. Spregovorili so o nogometnem turnirju, ki bo na Koroškem prihodnje leto. Udeležilo se ga bo več kot 25 nogometnih ekip. Poslušali smo tudi pesem, ki je postala himna tega dogodka (naslov je *Bala Bala*). Potem smo poslušali tudi pesmico za otroke. Preko spletne aplikacije lahko otroci poslušajo pesem v obeh jezikih – v manjšinskem in večinskem. Tako se lahko učinkovito učijo na zabaven način in s pomočjo glasbe.

Na tržaškem srečanju so tudi poudarili, da bi bilo najbolje, če bi vsaka manjšina lahko imela svoje vrtnice. Tako bi se lahko otroci že zelo zgodaj učili maternega jezika tudi izven družinskega kroga.

Pred mikrofonom je spregovoril tudi predstavnik Hrvatov v Moliseju. Ste sploh vedeli, da tam živijo Hrvati? Govornik je vse manjšinske predstavnike povabil, naj se povežejo z njimi, saj potrebujejo podporo in sodelovanje, ker so res maloštevilni.

Kongres je bil zelo zanimiv, saj sem spoznal veliko manjšin in videl, kolikšno raznolikost imamo v Evropi. Predvsem pa sem razumel, da moramo ostati vsi pripadniki manjšin povezani med seboj. Samo tako bomo lahko ohranili svoj jezik in kulturo. Poleg tega moramo v maternem jeziku pisati, ustvarjati in prirejati različne kulturne in druge dogodke, snemati filme ter se posluževati vseh sredstev in tehnoloških pripomočkov, ki nam omogočajo, da z našim obstojem in delovanjem seznanimo čim več ljudi. Predvsem pa ne smemo nikoli opustiti prizadevanj za Evropo, v kateri bodo vsi ljudje in vsi narodi enakopravni.

(foto: fuen.org)

Emil Favento

Slovenski kulturni klub in Slovenija party *ob 30-letnici samostojnosti*

Skupna slika ob koncu

Organizatorji Drage so že večkrat popestrili prvi večer študijskih dnevor z dodatnim kulturnim programom. Letos so sprejeli ponudbo mladih Slovenskega kulturnega kluba, da na petek zvečer nudijo gostom prav poseben praznik, ki so ga načrtovali že dolgo. Šlo je za Slovenija party, zahteven in obenem pomemben projekt, namenjen praznovanju okrogle obletnice osamosvojitve Slovenije.

Odbor SKK je v zadnjih mesecih uspešno kljuboval mnogim oviram, ki so se mu sprti postavljale na pot. Na praznovanje se je dobro pripravil in do zadnjega izpopolnjeval mozaik nastopov, iz katerega je bil sestavljen program, preverjal možnosti in zahteve protikovidnih navodil tako za izvajalce kot za častne goste (še v zadnjih urah pred začetkom so čakali na izide nekaterih brisov nastopajočih in rešili problem, ko je zadnji trenutek ena od recitatork sporočila, da je zbolela...). Napeitosti res ni manjkalo. Zato so bili mladi zelo zadovoljni in prijetno vznemirjeni, ko so na večer videli, da se bo njihova želja končno uresničila in da so se praznika udeležili mnogi obiskovalci. Sredi protikovidnih ukrepov, ki so zahtevali medsebojno razdaljo in protikovidna dokazila, se je praznovanje pod velikim šotorom Drage izkazalo za zelo dobro rešitev.

Med pripravi: Tanja Knez, Anastasja Knez, Mateja Martini in Lucija Žerjal

Da bi gostom pričarali praznično vzdušje in duh slovenstva takoj ob vhodu v šotor, je med pripravi enemu od deklet prišlo na misel, da bi jim ob prihodu pripeli na prsi majhno pentljo z barvami slovenske zastave. Ideja je bila sprejeta, in ko jim je kočno uspelo dobiti dovolj dolg trak s trobojnico, so kar lepo število ur posvetili izdelavi pentelj, opremljenih s sponkami. Gostje so to potezo zelo cenili; mladi pa so imeli zadoščenje, da so dosegli svoj cilj: takoj na začetku večera se je začutilo, da so pričarali obiskovalcem prijeten duh slovenstva.

Kristjan Biancuzzi si pripenja trakec s slovenskimi barvami

Celotni program Slovenija partyja je zajemal pevsko-glasbene točke, uradne pozdrave predsednice SKK in častnih gostov, recital ter predvajanje videa z naslovom »Zraven sem bil, ko se je svitalo« (pričevanja treh generacij o doživljanju osamosvojitve Slovenije in njihovem odnosu do domovine). Ves program sta spretno in suvereno povezovala Boštjan Petaros in Lorenzo Mezzavilla.

Sledil je recital domovinskih pesmi pesnika Toneta Kuntnerja gledališke skupine Slovenskega kulturnega kluba. V venček jih je spletila Lučka Peterlin in nato med poletjem režirala skupino mladih. Občutljivo uho je zaznalo smiselno in doživeto podajanje

Napovedovalca Boštjan Petaros in Lorenzo Mezzavilla

Predsednica Slovenskega kulturnega kluba Mateja Martini je imela častno nalogo, da je na začetku pozdravila prisotne in povedala nekaj uvodnih besed o Slovenskem kulturnem klubu, katerega obstoj sega že v leto 1956. Razložila je, da so naslov Slovenija party ohranili iz spoštovanja do tradicije (v desetletju po osamosvojitvi jih je SKK priredil kar 10). Ob okrogli 30. obletnici so ga spet obudili, v obliki, ki jo neugodni časi dovoljujejo. »Vendar prepričano in navdušeno, da pokažemo, kako smo srečni, da imamo samostojno in demokratično Slovenijo,« je povedala predsednica SKK.

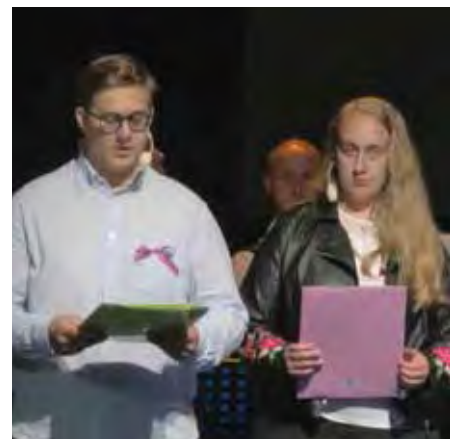
Predsednica SKK Mateja Martini

Recitatorji

čudovitih vsebin pesmi. Njihov avtor, pesnik Tone Kuntner, ki je bil prisoten med publiko, je vzneseno čestital recitatorjem, Mateji Martini, Tanji in Anastasji Knez, Jerneju Močniku, Kristjanu in Davidu Biancuzziju ter Luciji Žerjal (na poletne vaje je sicer hodila tudi Nika Simonič, ki je pa prav tistega dne zbolela).

Na odru je Kuntner vsem mladim namenil še navdušen in

SLOVENSKI KULTURNI KLUB

(→ dalje s prejšnje strani)

s pesniškimi citati prepleten govor.

Toplo vzdušje se je ob pozdravih obeh častnih gostov, Lojzeta Peterleta, prvega predsednika vlade samostojne Slovenije, in sedanje ministrice za Slovence v zamejstvu in po svetu dr. Helene Jaklitsch, še stopnjevalo, k navdušenju pa so prispevale tudi melodije iz slovenske zakladnice, ki so jih izvajali mladi Kraški muzikanti, in predvajanja videa s pričevanji treh generacij o doživljanju samostojne Slovenije skozi čas. Ideja za video se je Anki In Lučki Peterlin porodila ob ogledu slike izpred tridesetih let, ki prikazuje skupino tedanjih članov Slovenskega kulturnega kluba ob obisku teritorialcev na meji pri Fernetičih, ko je tam prvič zavihrala slovenska zastava in se je pojavil napis »Slovenija«.

Od takrat je minilo okroglih 30 let: zanimivo je bilo videti, kako so tiste čase doživljali takratni najstniki, kako njihovi starši, kako Slovenijo doživljajo njihovi otroci. Torej pogled treh generacij.

Skupina članov Slovenskega kulturnega kluba – leta 1991 v poletnih mesecih – ob obisku teritorialcev na meji pri Fernetičih

Kaj je mladim ostalo v trajnem spominu?

GOVOR PRVEGA PREDSEDNIKA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE LOJZETA PETERLETA IN MINISTRICE ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU HELENE JAKLITSCH

DAVID BIANCUZZI: Člani Slovenskega kulturnega kluba smo imeli veliko čast, da sta naše vabilo na Slovenija party sprejela in bila naša častna gosta prvi ministrski predsednik samostojne Slovenije g. Lojze Peterle in ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu dr. Helena Jaklitsch. Oba sta ob priložnosti 30. obletnice samostojne Slovenije imela tudi govor. Lojze Peterle nam je opisal svoje videnje samostojne Slovenije v času osamosvajanja in njegovo takratno prepričanje v to, da se bo vojna dobro izšla, čeprav je pred 30 leti bil njen izid še negotov. Ravno tako nas je ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu dr. Helena Jaklitsch spomnila na dogodke, ki so se odvijali pri osamosvajanju Slovenije; ni pa pozabila na današnjo Slovenijo, v kateri mi živimo oziroma smo ob njej. Mladim je predvsem namenila spodbudne in zahvalne besede. Zahvalila se nam je za vse delo in trud, ki smo ga člani Slovenskega kulturnega kluba vložili v organizacijo Slovenija partyja, ki je bil ob 30. obletnici

osamosvojitve Slovenije še posebej slovesen.

»To je praznik vseh Slovencev, vsi Slovenci, tudi manjšinski, naj čutijo Slovenijo kot svojo državo, ponosni naj bodo na bogato tisočletno zgodovino, ki nas vse oplaja, nam daje moči in na katero moramo biti ponosni,« je obenem še dodala ministrica. Spodbudila nas je tudi, naj bomo samozavestni Slovenci, saj se lahko ponosno postavimo ob bok največjim narodom.

MATEJA MARTINI: Tudi meni je najbolj blizu misel, ki jo je izrekla dr. Jaklitscheva o tem, naj bomo pono-

Nastopajoči člani SKK z ministrico dr. Heleno Jaklitsch

sni in samozavestni; pa tudi njeno priporočilo: »Naj nas in vse vas ta zgodovina resnično oplaja, bogati in daje moči, da bomo stali in obstali še 1000 let.« Sama pa bi še dodala: »vsaj naslednjih 1000 let«.

Imeti svojo državo nam dovoljuje, da se lahko prepoznavamo v jeziku in kulturi. Kot pravi pesnik Kuntner: »Slovenec biti – ni drugega / kakor: slovensko misliti, / slovensko peti in govoriti, / slovensko ljubiti«.

TANJA KNEZ: Prvi ministrski predsednik samostojne Slovenije Lojze Peterle je stopil k mikrofonu in podal svoje misli, izhajajoč iz Kuntnerjeve pesmi *Ta luč*, ki smo jo mi recitirali. Bil je mnenja, da »čeprav Slovenci nismo imeli cesarjev ali kraljev, smo pa imeli poete, pisatelje in duhovnike, ki so

znali skrbeti za to, da je ta, luč, naša narodna zavest, ostala prižgana skozi stoletja in tisočletja, čeprav pred letom 1990 nismo nikoli bili gospodarji na svoji zemlji.« Leta 1990 je Demos, koalicija, ki je bila izvoljena z večino glasov slovenskega ljudstva, prižgal to našo luč iz žerjavice, ki je tlela vse dotlej. Slovencem je Demos prinesel v srce pogum, imel je voljo in vizijo, zato je zmozel izpolniti željo, da smo dobili samostojno državo. Poleg tega smo kot narod skupno bili takrat pripravljeni na napad armije, ki ni želela, da se naša želja po samostojnosti uresniči. Važno je bilo, je povedal še Lojze Peterle, da so Slovenci imeli pogum, odločnost in da so bili temeljito pripravljeni na napade tistih, ki so hoteli preprečiti izpolnitev naših sanj.

BOŠTJAN PETAROS: Nazadnje je ugledni gost Peterle priporočil vsem, naj ostanejo mladi, naj hrepenijo, a naj tudi sanjajo. Spomnil je, kako so pred 30 leti veliki politiki Slovincem svetovali, naj ne sanjajo, saj je politika le »umetnost mogočega« (in da torej ni mogoče doseči samostojnosti Slovenije). Demos pa je uspel s »politiko nemogočega«: v enem letu in enem mesecu so: vzpostavili vlado, proglasili samostojnost, zmagali vojno, dosegli mednarodno priznanje, uvedli svoj denar, itd.! Iz politike so naredili umetnost nemogočega.

MLADE JE ŽELEL POZDRAVITI TUDI PESNIK TONE KUNTNER

MATEJA MARTINI: Pesnik Kuntner

Prvi ministrski predsednik Slovenije, g. Lojze Peterle, in Kraški muzikanti

se je zahvalil recitatorjem, ki smo interpretirali njegove pesmi, večina katerih je bila vzeta iz cikla *Zamrznjena pomlad*. Vse je pozval, naj sodelujemo pri »odmrznitvi« te slovenske pomladi. Moramo se je veseliti, ker nam je uspela, čeprav smo maloštevilni narod; prav zato je Slovence Kuntner poimenoval »izvoljen narod«. Čudež se je zgodil zaradi najgloblje, nore ljubezni do domovine Slovenije. Kuntner je citiral Cankarjevega *Kurenta* in Prešerna, ki sta napisala čudovite besede ljubezni do slovenske zemlje. Tisočletno hrepeneje Slovencev je prišlo na dan pred 30 leti in sanje so se uresničile – to je bil »nasmeh, poljub zgodovine«.

Zahvalil se je vsem – mladim, starejšim in preminulim –, ki so pripomogli, da se je uresničil slovenski čudež. Za zaključek je prebral svojo pesem *Dobrodošli*.

*Dobrodošli
ob slednji uri dneva in noči!*

*Ki ste bili z nami
slednjo uro dneva in noči!
Ki ste orali in varovali polja,
ki ste pekli kruh,
ki ste ravnali po srcu in vesti
slednjo uro dneva in noči;
ki ste sanjali
vse ure dneva in noči, (dalje) ➡*

(☞ dalje s prejšnje strani)

ki ste branili svoje sanje
z besedo
ali s puško,
ki ste verjeli,
ki niste obupali ...
In ki ste ostali zvesti!
Dobrodošli
za družinsko mizo,
v hiši naših sanj!

BOŠTJAN PETAROS: Skozi celoten večer je za popestritev poskrbel ansambel Kraški muzikantje, ki je najprej z Avsenikovo *Na Golici* udeležence privabil v šotor. Slovesen trenutek je bil, ko je zaigral slovensko himno. Med samim kulturnim programom pa je z narodnozabavno glasbo poživil vzdušje in nakazal podobo partyja. Ob koncu programa je vse prisotne pričakala še pogostitev, ki jo je

Pesnik in igralec g. Tone Kuntner

tudi spremljala živahna glasba ansambla, tako da je lahko kdo ob sproščenem pogovoru tudi (čeprav na razdaljo) malce zaplesal.

*Ansambel
Kraški muzikanti*

